AȘEZĂMINTELE A. S. R. PRINCIPESA ELENA
INSTITUTUL DE ISTORIA MEDICINEI
BUCUREȘTI
Director General: D-r V. GOMOIU

BISERICA ȘI MEDICINA

DE

Dr. V. GOMOIU

TIPOGRAFIA „PRESA" BRAILA
1940

Memoriei tatălui meu

Preotul Gheorghe Gomoiu

Smerită închinare.

AŞEZĂMINTELE A. S. R. PRINCIPESA ELENA
INSTITUTUL DE ISTORIA MEDICINEI
BUCUREŞTI
Director General: D-r V. GOMOIU

BISERICA ŞI MEDICINA

DE

Dr. V. GOMOIU

TIPOGRAFIA „PRESA" BRAILA
1940

Medicina este un sacer-dotiu umanitar.
(Hippocrate).

PREFAȚA.

In anul 1926, Ministerul Sănătății și Ocrotirilor Sociale (condus pe atunci de Părintele profesor *I. Lupaș*), a inițiat organizarea unei colaborări sistematice între corpul medical și factorii bisericești. In acest scop a instituit un concurs pentru tratarea temei: „**Preoțimea în slujba operelor de ocrotire și medicină socială**" — la care, am concurat și eu, ascunzându-mi numele sub motto: „Medicina este un sacerdoțiu umanitar".

La 7 Martie 1927, odată cu adresa Nr. 11.022, am primit din partea acelui Minister, copia următorului

PROCES-VERBAL

luat azi 4 Martie 1927, în ședința comisiei instituită de Ministerul Sănătății pentru decernarea unui premiu de 10.000 lei, celei mai bune lucrări cu subiectul: „Preoțimea în slujba operelor de ocrotire și medicină socială".

Membrii prezenți: Eugen Botez, *inspector general (al Ocrotirilor) și Doctor* Aurel Voina, *consilier tehnic, din partea Ministerului Sănătății; Preot Econom* Georgescu, *din partea societății preoțești „Clerul".*

După ce fiecare în parte am citit în prealabil lucrările prezentate, însoțite de un motto și de un plic sigilat (conținând numele autorului respectiv), am hotărît în unanimitate ca premiul de 10.000 lei, oferit de Ministerul Sănătății să se acorde lucrării cu motto: „Medicina este un sacerdoțiu umanitar".

Procedând la deschiderea plicurilor, se constată că autorul lucrării premiate, este d. Dr. Victor Gomoiu.

Membri: (ss) Eug. Botez, Econ. D. Georgescu, Dr. Voina.

Am început acea lucrare, printr'un „*Cuvânt premergător*", în care spuneam că:

„Pentru argumente, pe care nu am a le cerceta, Onor. Minister al Sănătăţii Publice a cerut, sub forma unui concurs, părerea oricărui cunoscător şi drept credincios, asupra temei de mai sus.

Nu se putea apropiere mai nimerită şi nici iniţiativă mai justificată, decât aceea de a face ca preotul să colaboreze cu medicul, în opera de ajutorare a semenilor.

Ideea aceasta – bună – a existat, fiind-că nevoia era de mult simţită. S'a făcut chiar un început în această direcţie, prin anii 1914-1915, când s'a introdus în programul studenţilor teologi, un curs special de medicină elementară şi frequentarea obligatorie a serviciilor spitaliceşti; dar, fiind-că acei însărcinaţi cu această îndrumare n'au înţeles importanţa misiunei ce li se încredinţase, şi, fiind-că nici acei cari aveau atunci puterea să hotărască, nu aveau o concepţie bine fixată asupra rostului pe care-l are, şi a rolului pe care poate să-l aibă „Preoţimea în slujba operelor de ocrotire şi medicină socială", – acel început a pornit greşit, şi, ca orice operă greşită, a căzut.

De data aceasta însă, prin fericita inspiraţie a celui care a pus tema, se pare că opera porneşte pe un drum sănătos, şi, îi nădăjduesc isbânda realizărei – în vederea scopului nobil către care trebue să năzuim toţi.

„Biserica" a fost, este, şi va fi, cea mai bună cale de propagandă, căci, după cum spunea şi Plutarch : „Dacă cutreeri pământul, vei afla oraşe fără ziduri, fără rege şi fără scrisoare (cultură), dar, popor fără Dumnezeu, fără rugăciuni şi fără sacrificii, n'a văzut încă nimeni".

Ori, „Medicina" – grija corpului – fiind, sau trebuind să fie, una şi aceeaşi pentru toţi, preoţii oricărei religii pot să îmbrace învăţăturile medicale în haina ritului respectiv şi să folosească păstoriţilor lor, tot aşa de mult trupeşte, pe cât îi înalţă sufleteşte".

In vederea scopului urmărit, Ministrul de atunci (Părintele *I. Lupaş)*, hotărâse ca lucrarea mea să fie tipărită de Minister, în zece mii de exemplare, spre a fi distribuită medicilor şi preoţilor.

Din nefericire însă, succesorul său, neavând nimic comun cu biserica sau cu medicina, şi, neputând să înţeleagă importanţa chestiunei, a zădărnicit complect acea iniţiativă, începând prin anularea rezoluţiei de mai sus, — aşa că, lucrarea mea abia a putut să fie strecurată ca un articol în „Analele Ministerului Sănătăţii şi Ocrotirilor Sociale" Nr. 4—9 din Aprilie—Septembrie 1927, pag. 82—101, prin bunăvoinţa răposatului Dr. *Ygrec* (I. Glycsman), conducătorul de atunci al Serviciului Statisticei.

Consequent însă cu mine însumi — vreau să zic că, având convingerea celor scrise — am folosit banii obţinuţi ca „premiu", şi, tipărind lucrarea pe cheltuiala mea, am oferit-o ori cui mi-a cerut-o — preoţi, medici, învăţători — aşa că, miile de exemplare s'au împărţit toate.

De atunci, nici unul din miniştrii câţi s'au perindat pe la Ministerul Sănătăţii, n'a mai luat în considerare această problemă. Tot d-l Lupaş însă, a mai atras atenţiunea asupra ei, într'o conferinţă intitulată: „*Biserica şi problemele asistenţei sociale*", pe care a ţinut-o în sala Fundaţiei Dalles, la 28 Martie 1933, şi în care s'a referit la lucrarea mea „Preoţimea în slujba operelor de ocrotire socială".

In schimb, reprezentanţii Bisericii noastre au îmbrăţişat dela început şi fără înconjur această idee — acolo unde s'a găsit cine să le-o insufle şi să-i asocieze la treabă. Insuşi Sf. Sinod — sezisat de adormitul întru Domnul, fostul Episcop *Grigorie* al Aradului — a desbătut lucrarea mea, şi, preţuind importanţa problemei, s'a unit în totul cu concluziile mele.

Mai mult încă, păşind pe acest drum, Biserica a trecut chiar la oare care realizări practice, — căci, în 1936, adormitul întru fericire Patriarh *Miron*, cu concursul Ministerului Apărării Naţionale şi al Ministerului Sănătăţii, a înfiinţat „Institutul de caritate al Călugăriţelor ortodoxe române", iar în 1938 a transformat fostul „Schitul Maicilor" (din Bucureşti) în „Mânăstirea Maicilor de caritate", spre a servi ca sediu central călugăriţelor cari îndeplinesc opere caritabile (îngrijirea bolnavilor prin spitale, sanatorii, etc.).

Chiar dacă n'a fost pretutindeni cultivată cu aceiaşi râvnă, – nu este mai puţin adevărat că pe alocuri, în sânul Bisericii, sămânţa a rodit din belşug – ca în Eparhia Râmnicului Noul Severin, sub îndemnul Prea sfinţitului Episcop *Vartolomeu* şi mai apoi al P. S. *Irineu* (vezi revista „Renaşterea"), – în Eparhia Huşilor, sub conducerea Prea sfinţitului Episcop *Nifon* – (vezi: „Cronica Huşilor"), ca şi în mitropolia Cernăuţilor, sub îndrumarea I. P. S. *P. Visarion*, – fără a lipsi complect nici din celelalte părţi.

Personal, atâta cât mi-au îngăduit preocupările medicale şi slabele mele posibilităţi, n'am părăsit nici când ideia – şi, nici practica – colaborării cu Biserica. Ba încă, în calitatea de preşedinte al Societăţii internaţionale de Istoria Medicinei, am adus chestiunea în faţa acelui for medical, iar în concluziile pe care le-am rostit (la Belgrad) în numele celui de al XI-lea Congres, referindu-mă la „Credinţă", am spus (Archives de la Soc. Internat. d'Histoire de la Médecine, 1938, Nr. 4, p. 47), că:

„Considerând pe preoţi ca pe nişte medici sufleteşti, medicina ştiinţifică speră să găsească în religiozitate şi în devotamentul lor, o colaborare pe cât de efectivă pe atât de preţioasă".

Scurgerea vremii a dovedit tot mai mult necesitatea acestei colaborări, iar împrejurările prin care trecem, au făcut-o deadreptul indispensabilă.

De aceia, se impune risipirea aparentelor contradicţii dintre Biserică şi Medicină, şi în acest scop, am hotărît să retipăresc vechea lucrare, pe care am refăcut-o complect, îmbrăcând-o în haina sub care se prezintă cititorului. Dacă intervenţia mea va avea vre-o urmare în bine, voi fi cel dintâi mulţumit, iar de nu, voi putea spune, împăcat: „Domine salvavi animam meam".

Dr. V. GOMOIU

CAP. I.

INCEPUTURILE MEDICO-RELIGIOASE ŞI SERVITORII LOR.

Rolul preoţilor în serviciul celor două apostolate.

Dacă recunoaştem că omul este superior celorlalte animale – şi nici nu poate să tăgăduiască cineva, de oare ce numai pe el l-a făcut Dumnezeu „după chipul şi asemănarea sa", – este logic să admitem că acest „aurea mediocritas" trebue să fi fost dela început mai bine înzestrat de cât toate celelalte creaţiuni, întrucât pe el l-a făcut cel din urmă, iar Psalmul 8[7] zice că: „L-a făcut cu puţin mai mic de cât îngerii, cu mărire şi cu cinste l-a încununat", şi de aceea „L-a rânduit domn peste lucrurile mânilor sale; toate le-a pus pus sub picioarele lui".

Ba mai mult. Dacă însuşi ipopotamul ştie să-şi lase singur sânge (– în caz de pletoră), – dacă ibisul îşi administrează singur clisme (– în caz de constipaţie), iar pisica îşi alege singură planta numită coada şoricelului; – dacă găina se pricepe să mănânce moloz când ii lipseşte calciu şi face ouăle moi, – dacă toate femelele (animale) ştiu să se moşească singure, – etc., – este sigur că acelaşi „dar" înăscut – căruia i se zice „*instinct*" – a învăţat pe primii oameni să se instaleze la marginea apelor, – să se adăpostească, ori să se acopere, – să-şi prepare alimentele, – să se moşească, – să-şi aline suferinţele, – etc.

De altfel, acest „instinct" domină chiar astă-zi majoritatea actelor fiziologice ale omului, şi une ori este foarte greu să precizăm o linie de demarcare între manifestarea acestuia,

şi ceea ce este un atribut real al „medicinei". De pildă: copilul inconştient — ca şi animalul — cere mâncare când îi este foame, iar nu fiind-că arată ceasul că este ora cutare, — şi, numai omul „raţionabil" sau „civilizaţia" a stabilit anume ore de masă (— pe care însă le calcă aşa de des). De asemenea, reproducerea este un act universal, condus de instinct, în care „medicina" nu are amestec atâta vreme cât este vorba de organisme normale (din punct de vedere anatomic şi fiziologic), dar, atunci când o cauză sau alta face imposibilă îndeplinirea actului împreunării sau al naşterii, intervenţia medicinei devine o necesitate.

Prin urmare, înaintea medicinei actuale — zisă „ştiinţifică" sau „raţională" — a existat o medicină populară sau animalică — zisă „instinct" — care s'a născut odată cu omul. Cu această medicină „populară" s'a ajutat omul până bine de curând, şi nu greşim când afirmăm că ea este origina medicinei „ştiinţifice" sau că a ajutat la crearea sau la perfecţionarea acesteia.

Ei bine, tot astfel şi „credinţa", s'a născut odată cu omul, — ca o reacţiune în faţa diferitelor fenomene ale naturei.

In adevăr, dacă animalul se bucură şi se apropie de cine-i face bine, sau se sperie şi fuge de cine-i face rău, — este natural să admitem că şi omul primitiv s'a bucurat de frumuseţile şt bunătăţile naturei înconjurătoare şi s'a speriat de fulgere şi de trăsnete („biciul Arhanghelului"). Ba mai mult, observând privirea contemplativă a animalului sătul, sau atitudinea rugătoare a unora din cele conduse la abator, — este natural să admitem că, şi omul primitiv şi-a manifestat — dela început, şi în felul lui — „recunoştinţa" către „binefăcătorul" care l-a nutrit, şi „teama" către „cine" credea că-i voeşte răul. De aci a şi rămas până astă-zi cuvântul de „teamă sau frică de Dumnezeu" — deşi noi creştinii ne închinăm unui „Tată" („Tatăl nostru carele eşti în Ceruri").

Prin urmare, ambele — *medicina* instinctivă şi *credinţa* instinctivă — *sunt*, ca şi omul însuşi, *opera Dumnezeirii.*

Pe de altă parte, dacă observăm ceea ce se petrece în natură — că, masculul este apărătorul „familiei", şi că, toate cârdurile (de păsări sau de animale) au câte un conducător

— este tot aşa de natural să admitem şi pentru oamenii primitivi, că cel care a fost mai dotat — cu inteligenţă, ori cu forţă fizică — a făcut pe „şeful" celorlalţi. Ba mai mult. Ştiind ceea ce reprezintă chiar astăzi „şefii" puţinelor triburi, câte au mai rămas în stare de sălbăticie, şi ceea ce era până mai ieri „bulibaşa" ţiganilor nomazi, — putem să deducem că „conducătorii" primitivi întrupau în acelaşi timp rolul de comandanţi, de judecători, şi de sfătuitori pentru satisfacerea tuturor nevoilor; — ori, aceştia au fost primii „preoţi".

Abia mai târziu cele două puteri sau dominaţiuni — militară sau administrativă, şi cea spirituală sau morală — au trecut în mâni deosebite. Exercitarea primei, a creat lumea „laicilor", ai cărei stăpânitori — cu numele de „regi", „împăraţi" sau altele — s'au servit atâta vreme de lectori şi de scribi străini, fiindcă n'au simţit măcar nevoia să înveţe a citi şi a scrie, — pe când exercitarea celei de a doua, a creat lumea „clericilor", ai cărei stăpânitori au făcut din „ştiinţă" un fel de apanagiu; — ba încă, multă vreme noţiunea şi cuvântul de „preot" au fost sinonime cu acela de „învăţat" — fireşte, cuprinzând în învăţătura lor însăşi medicina. De altfel, se ştie bine că, multă vreme conducătorii popoarelor au fost în acelaşi timp „regi" sau „împăraţi" şi „mari preoţi"; — ba încă, această stare a durat până bine de curând în unele părţi, ca de pildă în Rusia, unde „ţarul" era în acelaşi timp şi capul bisericei.

Este uşor de înţeles că, la început, nedându-şi bine seama de unde le vine „binele şi răul", oamenii primitivi au raportat totul la soare — pe care-l vedeau, dar nu-l puteau ajunge ca să-l verifice — şi ca atare, au adorat soarele, dela care credeau ei că vin toate binefacerile, împreună cu vindecarea suferinţelor şi paza contra tuturor relelor.

Atunci însă când au constatat că, prin ciocnirea a două bucăţi de cremene, ori prin frecarea a două bucăţi de lemn uscat, se produc scântei, care sunt în stare să risipească întunericul, chiar în absenţa soarelui; — când au văzut că aceste scântei pot să aprindă focul, şi că acesta îi încălzeşte ca şi soarele, dar îi poate arde mai tare ca el, — atunci, zic, oamenii primitivi au început să adore focul. Chiar anul trecut s'a des-

coperit, în centrul Asiei, un trib ai cărui membri cântă dimineaţa, ori stau în contemplaţie, în faţa focului, până se ridică soarele, şi numai după aceia pleacă să-şi caute hrana.

De altă parte, când a constatat că pământul produce de toate, dar că tot el înghite tot şi une ori se supără de se „cutremură", omul a căutat să-şi traducă respectul şi teama lui, adorând elementele pământului. Ca şi pentru foc, pe care l-a văzut ieşind de peste tot – din pământ, ori din ciocnirea pietrelor, sau prin frecarea lemnelor, – omul a constatat că apa se găseşte pretutindeni, şi că îi este absolut necesară, iar alte ori îi face foarte rău – putând chiar să-l omoare – şi de aceea, la un moment dat a adorat şi apa.

Mai apoi însă, când a constatat, fluxul şi refluxul mării, în raport cu fazele lunei, omul a conchis că pământul cu toate elementele lui, este şi el supus unei puteri mai mari – a astrelor – care trebue să se exercite şi asupra fiinţei omului sau a actelor lui, şi astfel a născut „astrologia".

In sfârşit, de îndată ce a observat existenţa unor fenomene terestre independente de puterea soarelui şi a celorlalţi aştri, sau a focului şi a apei, – omul a conchis că trebue să mai existe o altă putere, mai mare de cât toate cele văzute, care este în stare să facă de toate, şi astfel a venit la noţiunea „Dumnezeirei" abstracte. Toate bunătăţile de care s'a bucurat, le-a atribuit unor „spirite bune", iar prin opoziţie cu aceasta, a imaginat existenţa altei puteri „spiritele rele", cari ar fi capabile să facă tot răul.

Constatând neajunsurile cavernelor în care a trebuit să se refugieze – cu obscuritatea lor, cu lipsa de vegetaţie, şi poate prezenţa unor vieţuitoare hidoase – iar pe de altă parte, neputând să ajungă niciodată până în fundul vulcanilor, ca să vadă de unde iese focul, omul a conchis că, dincolo de adâncul în care a pătruns el, trebue să fie altul mai teribil; – din acesta, a făcut sediul „spiritelor rele" şi l-a numit „Iad". Prin opoziţie însă cu această concepţie a imperiului subteran – Iadul – populat cu draci, cari ar fi jucând în jurul căldărilor cu smoală aprinsă, – a conchis omul că, dincolo de Cerul pe care-l vede el şi de unde îi vin toate binefacerile, trebue să fie un alt im-

periu, mai frumos, populat cu îngeri şi cu serafimi; — din acesta, a făcut sediul „spiritelor bune" şi l-a numit „Rai".

Unele — „spiritele bune" — coborând din Cer, iar altele — „spiritele rele" — ridicându-se din Iad, s'ar fi războind aci pe pământ, în jurul omului, pe care-l fericesc pentru faptele lui bune şi-l duc în Rai, sau îl pedepsesc pentru faptele cele rele şi la urmă îl târăsc în Iad. Ca atare, devine uşor explicabilă credinţa care a dominat odinioară — şi care mai perzistă chiar astăzi pe alocurea — că boalele vin dela Dumnezeu, sau că sunt expresiunea unei supărări cereşti, „pedeapsa lui Dumnezeu".

Din jocul acesta de „credinţe", bazate pe observarea fenomenelor cereşti şi terestre, au născut diferitele „religii", a căror valoare a apărut în raport direct cu puterea celor cari le-au formulat, şi cu înţelegerea celor cărora se adresau.

Tot astfel au evoluat între timp şi ideile despre medicină.

La început, după cum am zis, suferinzii s'au tratat singuri — graţie „instinctului" — ori au recurs la ajutorul părinţilor sau al vecinilor, şi al „şefilor", — dar, de îndată ce a pătruns în sufletul lor credinţa despre spiritele bune şi cele rele, s'a creat ambianţa favorabilă — sau, necesitatea — pentru apariţia „specialiştilor" capabili să servească de mediatori între suferind şi puterile necunoscute, chemând şi folosind pe cele favorabile, sau anihilind şi alungând pe cele vătămătoare. Acesta a fost unul din rolurile primitive ale „preoţilor" — rol, care se păstrează chiar astăzi, şi nici nu trebue să dispară atâta vreme cât omul va mai fi cum este.

Ţinând seamă de ceea ce se petrece şi cu copilul — al cărui interes pentru jucăria lui durează numai până ce i-a descoperit „secretul", şi, este impresionat de „Moş Crăciun", numai fiind-că nu-l cunoaşte, sau nu este obişnuit cu costumul său; — ţinând seama că oamenii culţi pot să se teamă de fulger şi de trăsnet, dar nu se mai „minunează", fiindcă-i cunosc explicaţia; — ţinând seama că, în afară de sălbateci nu se mai „minunează" nimeni astăzi nici de tren sau de avion, nici de telegrafie, telefonie, sau radiofonie; — şi, ţinând seamă că pe sălbatecii de astăzi nu-i mai poţi stăpâni de cât prin fapte, pe cari nu le înţeleg ei; — zic, ţinând seamă de toate

acestea, ne explicăm de ce, primii conducători de popoare s'au impus ca „preoţi".

Ca să grupeze pe oameni, ori ca să-i îndemne la constituirea de societăţi regulate, şi ca să le impună anumite discipline indispensabile, acei conducători au dat ordinele şi sfaturile sau „învăţăturile" lor, sub forma de precepte religioase, — nu numai fiind-că în această formă ar fi fost mai uşor de înţeles, dar mai ales ca să fie mai bine respectate.

Iată de ce „Religia" apare la începuturile ei ca un instrument de stăpânire sau de conducere, şi iată cum se face că însăşi primele noţiuni de salubritate şi de prezervare vitală, au fost redate sub forma de precepte religioase. De altfel am putea spune că, în regulă generală, mai toate religiile au fost — ori sunt — un amestec de legislaţii sau de prescripţii politice, sau juridice şi sociale, morale şi sanitare — conţinând adică, reguli de apărarea societăţii şi a individului, îmbrăcate într'o formă specială sau într'un „rit" deosebit.

Astfel, „dogma" metempsichosei, din vechile cărţi sfinte — „Veda" — ale Indiei, poate că a fost imaginată ca să sprijine interdicţia consumului de animale — adică, de carne — care, mai ales în ţările calde, prezintă atâtea neajunsuri. De altfel, unele din învăţăturile acestor cărţi — cu concepţia despre Dumnezeu, fixată de înţelepţii timpului (în Rig-Veda) şi întrebările lor (din Sama-Veda) — au trecut chiar în religia noastră, şi sunt aşa de superioare, în cât unii din marii gânditori de astăzi se întreabă dacă acele învăţături n'au fost o „revelaţie", transmisă dela un astru mai bătrân (adică mai civilizat) de cât pământul.

In ce priveşte medicina, la Hinduşi, boalele erau considerate, după cum zisei — dacă nu persistă şi azi aceiaşi concepţie — ca pedeapsă dumnezeiască, şi numai preoţii puteau să fie mijlocitori între zei şi bolnavi; ei administrau însă şi oarecare medicamente. De altfel, în unele părţi, ca la Tibetani, medicina şi religia continuă să se înveţe împreună, iar practica medicinei este şi astăzi un fel de monopol al preoţilor.

De asemenea la Iranieni, puţina brumă de medicină — empirică, bine înţeles — era tot in mâna preoţilor sau a magilor. In special la Asirieni, Babilonieni, Chaldeeni, calitatea de cu-

noscători în ale medicinei, a sprijinit foarte mult prestigiul preoţilor, cari vindeau anumite băuturi pentru tot felul de boale. „Ghicitul" prin viscere, era una din preocupările de seamă ale preoţilor chaldeeni. In acest scop se serveau mult de ficat, pe care-l socoteau ca organul cel mai important pentru „citirea viitorului" şi, datorită acestui fapt, avem dela ei reproduceri (în teracotă) foarte exacte ale feţii inferioare a ficatului. Anumite inscripţiuni făcute asupra diverselor detalii anatomice, serveau preoţilor ca să stabilească însemnătatea prezicerilor.

La unele triburi din Peru şi din Australia sudică, se mai practică şi astăzi operaţia numită „mika" sau subincizia; cu ajutorul unui os de cangur, pe care-l introduc în uretră – ca pe un conductor – şi cu un cuţit de cremene ascuţită, se spintecă uretra tânărului care a atins vârsta de 14 ani, pe toată faţa ventrală a penisului. Această operaţie, pe care acei „primitivi" o practică întocmai ca o uretrotomie externă chirurgicală, va fi având poate scopul să împedice procreaţia; ea nu se face însă ca o indicaţie chirurgicală, ci ca o iniţiere religioasă, ca un rit – tot aşa după cum se practică circumcizia la evrei şi la musulmani, sau castraţia la „scapeţi".

Fireşte că, încă dela început, Religia – cu misticismul ei – a servit enorm ca să impună oamenilor anumite norme de conduită, dar, nu este mai puţin adevărat că, acolo unde religia a fost rău înţeleasă, ea a constituit un serios obstacol în calea progresului. In ce priveşte medicina, atari influenţe vătămătoare ale unei „învăţături" greşite, s'au resimţit foarte mult la unele popoare. Une ori, chiar dacă religia n'a fost greşită, conducătorii popoarelor au păcătuit printr'o interpretare prea severă, sau intenţionat greşită a preceptelor ei, – de cari s'au servit numai ca un mijloc de opresiune, pentru a-şi realiza mai uşor gândurile de stăpânire.

Dar, ceea ce vrem să reţinem este faptul că, *la începuturile lor* – în toată acea epocă de „copilăria umanităţii" – *medicina şi religia s'au confundat,* căci *„ştiinţa" era una singură*, cercetată şi aplicată de aceiaşi slujitori; – ba încă, ele se confundă şi astăzi la triburile cari au rămas în starea primitivă, şi chiar la unele popoare vechi, a căror civilizaţie nu s'a ţinut în pasul vremii.

Bine înţeles că, cu timpul, alături de preoţi – şi uneori chiar în concurenţă cu ei – au apărut treptat oameni cu „experienţă" sau „ştiutori", cari s'au specializat în meşteşugul de a vindeca, şi astfel s'a creat „profesiunea medicală" sau medicina laică. La rândul lor, paralel cu religia, preoţii şi-au însuşit tot mai multe cunoştinţe medicale, şi, la un moment dat templele şi toate locurile de închinare au devenit adevărate sanatorii sau locuri de cură. Totuşi, în decursul vremii, medicina laică a luat o astfel de desvoltare, în cât preoţii – reţinuţi de anumite prescripţii ale Religiei – n'au putut să se mai ţină în pas cu dânsa, şi cele două „apostolate" s'au despărţit.

Pornind pe drumuri deosebite, Teologia şi Medicina – ca toate ştiinţele şi artele – au ajuns la desvoltarea extraordinară de astăzi, ne mai întâlnindu-se de cât rareori în aceleaşi mâini. Chiar mai târziu însă – când au început să se despartă – despărţirea lor n'a fost – şi nici nu este – de cât aparentă, căci ele n'au rupt toate legăturile, şi de aceea declara bătrânul Pytagora că *„iubirea ştiinţei este inseparabilă de iubirea umanităţii"*, iar marele Hippocrate spunea că *„Medicina este un sacerdoţiu umanitar"*, şi, mai aproape de noi J. J. Rousseau susţine că *„Higiena nu este o ştiinţă, ci o virtute"*. Ba şi astă-zi, cu toată deosebirea ce pare că există între ele – prin forma şi mijloacele de care se servesc – Religia şi Medicina se confundă prin *scopul* pe care-l urmăresc: *„o viaţă mai lungă, mai tihnită, mai fericită"*, – căutând amândouă să ne ferească de neajunsurile cari ne pândesc la tot pasul.

O cercetare, cât de puţin aprofundată a diferitelor religiuni, ne poate convinge uşor despre toate cele afirmate. In acest scop, lăsând de o parte religiile popoarelor mai depărtate de noi, voi încerca să analizez, în câteva rânduri, pe acelea ale popoarelor mai apropiate, sau ale vecinilor şi conlocuitorilor acestei ţări.

CAP. II.

RAPORTURILE MEDICO-RELIGIOASE IN DIFERITE RELIGII.

1. Legăturile medico-religioase la Egipteni.

Păstrând, din vechile religii, neajunsul divisiunei oamenilor în clase deosebite, egiptenii au făcut totuşi un mare pas spre progres. In ce priveşte medicina în special, religia Egiptenilor poate să fie considerată ca o adevărată legislaţie sanitară, şi, cu drept cuvânt s'a spus că *„medicina şi igiena acelei epoce emană direct din sacerdoţiu"*.

In adevăr, la începuturile ei, toată medicina egipteană a stat numai în mânile miniştrilor cultului, cari se bucurau de întreita autoritate: – a sacerdoţiului, a averilor remarcabile, şi a cunoştinţelor mai deosebite.

Marii preoţi ai lui Isis şi Osiris – „hierophanţii" – erau depozitarii întregei ştiinţe; preoţii au fost cei dintâi cari au cules observaţii de ordin medical – asupra lor, a rudelor, a servitorilor, şi a bolnavilor. Mai apoi, toţi acei cari aveau vre-un bolnav în casă, erau obligaţi să se prezinte şi să descrie starea bolnavului – arătând cine l-a văzut, ce fel de tratament i s'a făcut, şi ce s'a petrecut cu bolnavul. Preoţii înscriau acele observaţii în nişte condici speciale, formând un fel de registre sanitare – „Embria" sau Cartea sfântă – cari se păstrau în temple, cu aceiaşi grije ca şi arhiva naţiei. Templele lui Canope şi Vulcan din Memphis, cele din Heliopolis, Sais, etc., deveniră principalele depozite ale acelor volume me-

dicale. Mai apoi acele temple au constituit chiar un fel de şcoli unde se învăţa medicina, şi un fel de dispensarii unde se dădeau consultaţii medicale.

Când s'au adunat destule observaţii, s'a alcătuit un fel de cod medical – pe care Herodot l-a numit „Cartea Sacră" – iar preoţii însărcinaţi cu aranjarea acelor observaţii – „pastophorii" – au devenit practicanţii exclusivi ai medicinei; unii dintr'ânşii se ocupau cu igiena şi cu medicina în genere, iar alţii erau specialişti în tratamentul fracturilor şi al luxaţiilor, etc. Totuşi, Boisseau (Dict. enc. des Sc. méd. – art. „Hôpitaux") arată că în vechiul Egipt n'a existat nici un stabiliment public, destinat în mod special şi unic bolnavilor.

Preceptele medicale se impuneau ca datorii religioase – dogme – şi aplicarea lor era amestecată cu diverse rituri şi practici misterioase, ca să impresioneze imaginaţia bolnavului.

Cu toate că preceptele lor igienice purtau marca superstiţiei, se găseau printre ele unele observaţiuni foarte judicioase, ca, de pildă: Copiii trebuiau să umble totdeauna cu picioarele goale; până la virilitate, ei nu aveau voe să mănânce decât fructe şi măduvă de papirus, iar toată cantitatea de alimente dintr'o zi, nu putea trece de 65 grame. Adulţii – chiar preoţii – nu mâncau altă carne decât de aceea provenind dela animalele cari puteau să fie oferite zeilor; carnea de porc era permisă numai odată pe an, iar peştii de mare erau proscrişi; vin, beau numai Pharaon şi marii preoţi. Crezând că alimentaţia este isvorul tuturor relelor, fiecare egiptean era obligat să se purifice odată pe lună, timp de trei zile, prin vomitive şi purgative.

De altfel, Diodor spune că, la Egipteni, fiecare clasă socială – dela rege până la muncitor – avea regimul ei igienic, bine precizat şi invariabil; toate funcţiile corporale – până şi actul generator – erau reglementate, prevăzându-se anumit timp pentru îndeplinirea fiecăruia. Această afirmaţie apare însă cu atât mai stranie cu cât, în afară de „prostituţia sacrată" se ştie că, pe vremea Egiptenilor, chiar prostituţia ordinară era în floare; – se spune că, în Heliopolis, ruşinosul târg se petrecea în pieţe, în văzul tuturor, fără ca cineva să-l condamne, iar imitaţia de falus era purtată ca ornament (breloque).

De reţinut este însă că, în vechiul Egipt, nici n'a existat altă igienă de cât aceia dictată de religie, iar preoţii au continuat să fie aproape singurii practicanţi ai medicinei, până la fondarea faimoasei „bibliotecí" şi a şcoalei speciale din Alexandria, sub Ptolomeu zis „filadelful" (credinciosul) – care, acum 5500 ani, a ordonat să se facă, pentru Biblioteca Alexandrină, prima traducere (în greceşte) a Vechiului Testament („Septuaginta")'

Insăşi autopsia cadavrelor şi îmbălsămarea lor, la egipteni, se făcea tot sub imboldul religiei, şi se urma după anume rituri: – deschiderea pântecelui se făcea totdeauna cu un cuţit de cremene ascuţită, şi numai de către „paraschist", care apoi se retrăgea urmat de insultele mulţimei, iar după dânsul venea un „tarichent", care era primit cu un ceremonial de respect, şi termina îmbălsămarea. Ori, tocmai constatările făcute cu acele ocaziuni, au condus la practica disecţiei cadavrelor, care s'a aplicat în şcoala dela Alexandria – deci, la anatomia reală, care ajunsese acolo la atâta strălucire în mânile lui Herophilos şi Erasistratos.

Iată pentru ce, medicina acelei epoci a fost numită „medicina ieratică".

2. Legăturile medico-religioase la Evrei.

Faţă de religia vechilor Egipteni, mosaismul, sau „legea" dată prin Moisi – care, coprinde elemente de ordin moral (cele 10 porunci), civil şi ceremonial – constitue un adevărat salt în calea progresului, prin aceia că nota medicală şi mai ales cea igienică, este accentuată în deosebi; ea se prezintă ca un reflex, dar şi ca perfecţionare a organizaţiei sanitare stabilită la popoarele Pharaonilor, iar în preceptele ei se coprinde toată igiena poporului evreu. Ba încă, ţinând seama de ideile şi erorile timpului, de mijloacele de informaţii şi de aplicările practice, putem spune că „Pentateuca" (cele 5 cărţi ale lui Moisi) constitue o adevărată operă, – care este foarte fondată ca principii, şi în acelaşi timp foarte logică în aplicare.

Dacă desbrăcăm sistemul de o mulţime de ceremonii — cari, sunt străine de obiect, dar care aveau ca scop să pună preceptele sanitare sub patronagiul înfricoşerii religioase — găsim, alături de atâtea prejudecăţi, multe maxime raţionale şi tot atâtea recomandări foarte utile; — unele din aceste precepte pentru întreţinerea sănătăţii, au fost păstrate sub o formă aproape identică, şi fac chiar astăzi parte integrantă din preocupările sanitare, fiindcă răspund unor nevoi reale de conservare vitală. Nici evreii n'au avut instituţii ospitaliere; — ca şi la egipteni, bolnavii şi infirmii se adunau sau erau transportaţi pe pieţele publice, la răspântii ori sub portice, pentru a primi sfaturi dela trecătorii cari au suferit ei înşişi ori au văzut pe alţii suferind de aceeaşi boală.

Grija de curăţenie corporală, atât de neglijată până atunci de Orientali — şi atât de necesară în ţările calde — este minuţios reglementată de Moisi; prin detaliile ei şi prin orele de aplicare, ea se confundă cu însăşi rugăciunea şi, poate că în acelaşi interes — al curăţeniei — Moisi interzice chiar apropierea soţilor cât timp durează fluxul menstrual.

Condus de ideia religioasă a sacrificiului — ca semn al unirei cu Jehovah — Moisi a impus „circumcizia" (aplicată prima dată fiului lui Abraham şi al Sarei), dar nu este exclus ca această operaţie să fi avut în vedere aceeaşi idee, de curăţenie. In adevăr, Moisi nu ignora accidentele pe care le provoacă acumularea de secreţie sebacee, mai ales în ţările calde, — deoarece, sub termenul de „scurgeri necurate", ele sunt semnalate foarte evident în unele pasagii din „Levitic" (Cartea preoţilor). Ba încă, dacă ne gândim la incuria care stăpâneşte chiar astăzi la atâţia, cu atât mai uşor putem bănui murdăria specială şi accidentele ei la acei rătăcitori conduşi de Moisi către „Pământul Făgăduinţei", — iar dacă ne gândim la procentul de bolnavi al acelor fugari, înţelegem şi mai uşor marea grijă a nouei legi pentru curăţenia corporală („Numerii" — Numărarea poporului şi petrecerea prin deşerturi).

Cu aceiaşi grijă s'a ocupat Moisi ca să asigure salubritatea oraşelor şi a caselor — particulare sau publice — a armatelor ca şi a indivizilor, căci, între altele, el ordonă următoa-

rele: „Vei avea afară din tabără un loc anume pentru trebuinţele naturei şi vei purta cu tine o săpeligă; când te vei fi ciucit, vei scobi pământul dimprejur şi vei acoperi materiile de care te vei fi uşurat“. Ce păcat că acest precept — vulgar, poate, dar de utilitate incontestabilă — este aşa de adesea înfrânt la noi!; câţi săteni şi chiar orăşeni nu au să-şi impute această infracţiune la legea cuviinţei şi a higienei?

Fiind convins că ceea ce intră în corp putea să dea naştere la boale, Moisi a reglementat şi regimul alimentar, făcând ca Jehovah să dicteze lista alimentelor permise şi a celor interzise. Astfel, în ce priveşte consumul cărnurilor — care preocupă în deosebi pe toţi legislatorii religioşi ai Sudului — Moisi precizează următoarele: „Vei mânca dintre animalele cu patru picioare, din toate acelea cari au unghie spintecată şi care rumegă, dar nu vei mânca din acelea care numai rumegă dar n'au unghia spintecată (cum este cămila) şi nici din acelea cari au unghia divizată, dar nu rumegă (cum este porcul); — acestea sunt spurcate“. In special porcul, era cel mai condamnat, fiindcă se credea că afecţiunea leproasă de care au suferit evreii în Egipt, era datorită consumului cărnii de porc. Dintre animalele aquatice, Moisi exclude aproape tot ce nu aparţine clasei peştilor, prin formula următoare: „Tot ceea ce trăieşte în apă, dar nu are aripioare şi solzi, va fi blestemat“ — excluzând astfel, racii, broaştele, şerpii şi în genere toate batracienile şi reptilele. Dintre sburătoarele prohibite, citează nominal: liliacul, vulturul, corbul, cioara, etc.

Legea mosaică opreşte cu desăvârşire consumul cărnii animalelor cari au murit de boală, zicând: „Nu vei mânca din nici o carne de vită moartă singură, dar o vei vinde sau o vei da străinului şi el o va mânca“. Păcat însă că acest precept, care dovedeşte atâta prudenţă igienică, păcătueşte aşa de mult prin lipsa de caritate. De altfel, obiceiul, păstrat până astăzi, ca numai hahamii să taie animalele destinate consumului, poate să fie legat de ideia pur religioasă — a „sacrificiului“ — dar, nu este mai puţin adevărat, că el oferă cel mai bun mijloc pentru controlul cărnii.

Prostituţia, este cu desăvârşire oprită fiind considerată ca

o crimă şi este foarte pedepsită – chiar cu moartea – de către prescripţiunile mosaice (II Moisi C. 22, 16; Levitica 19, 29; Deuteronomul 22). Banii proveniţi din asemenea comerţ ruşinos, nu erau primiţi pentru ofrande (Deutoronom 23, 18). Totuşi, poligamia a existat (Cartea Regilor, I Moisi, 34, 31; 38, 15).

In aceiaşi ordine de idei, legea lui Moisi interzice unirea consanguinilor, deşi „legea civilă" ordonă ca toate căsătoriile să se închee numai în sânul aceleiaşi seminţii. Va fi prevăzut el sau nu urmările eredităţii, nu se ştie, dar, o atare prescripţie severă se impunea cel puţin din punct de vedere moral, căci promiscuitatea în care trăiau acei fugari evrei, grămădiţi în corturi, ar fi aprins poftele prea uşor realizabile – cum se petrece aproape şi astăzi cu ţiganii noştri nomazi. Legea dictată pe Sinai, spune că „îşi omoară copiii, omul care se culcă cu femeia tatălui sau a fratelui său", dar, în „Deuteronom" cap. XXV, verset 5, se permite şi chiar se încurajează ca „fratele să se însoare cu femeia fratelui defunct, dacă aceasta din urmă n'a avut copii". De altfel, „porunca" VII opreşte toată desfrânarea şi necurăţenia morală, care desonorează trupul şi sufletul.

Insăşi medicina legală ocupă un loc de frunte, căci legislaţia hebraică se ocupă de semnele virginităţii (Deuteronom c. 22, v. 13–21), – de viol (ibidem v. 23–29), – de avort (Exodiu c. 21, v. 22, 23), – de sarcină şi de naştere (Genesa c. 25, v. 22,25; c. 35, v. 17; c. 38, v. 24 şi Levitic c. 12, v. 4, 5), – de crime contra naturii (Levitic c. 18, v. 22, 23, c. 20, v. 13, 15, 16 şi Exodiu c. 22, v. 19), – de răniri şi de omor (Levitic c. 24, v. 17; Exodiu c. 21, v. 12–15, 18–27 şi Numerii c. 35, v. 16–24), – de suplicii (Deuteronom c. 21, v. 22–23, c. 13, v. 10, c. 17, v. 7 şi Levitic c. 20, v. 14; c. 21, v. 9; c. 24, v. 14) – de îngroparea morţilor (Genesa c. 23, v. 4–19; c. 35, v. 8, etc.). Deuteronomul (c. 17, v. 8 şi 10), ne arată clar că toate aceste exerciţii aparţineau preoţilor, zicând că „dacă va fi greu să faci deosebire între sânge şi sânge, între lepră şi lepră, adresându-te preoţilor, consultă-i şi ei îţi vor descoperi adevărul". De altfel persistă şi astăzi obiceiul – foarte util celor simpli – că, pentru orice nevoe – şi chiar pentru caz de boală – mozaicii consultă pe rabin, care le dă sfaturi, şi la nevoe le recomandă pe medicul în care are încredere.

Dar, partea fundamentală a religiei mosaice – din punct de vedere al igienii – rezidă în preceptele ei referitoare la profilaxia boalelor contagioase (Levitic c. 15, v. 3-8). In adevăr, temându-se de propagarea unei „plăgi" isvorîtă din comerţul bărbatului şi al femeii, Moisi a ordonat să se masacreze câteva mii de fete Madianite (Arabe) cum şi toţi evreii cari se culcaseră cu ele – deşi „porunca" VI opreşte uciderea unuia prin altul şi consideră aceasta ca o mare fărădelege.

In afară de această măsură – desigur eficace, dar nici de cum umanitară – Moisi a dat semnele destul de exacte ale unor boale, şi le-a combătut prin mijloace igienice. Astfel, în „Pentateuc" el recomandă energic – în contra „leprei, cheliei, râiei şi a scurgerilor sexuale" – izolarea bolnavilor şi purificarea obiectelor cu cari au venit în contact. Ba mai mult, prin precauţiunile pe care le ordonă, şi prin ceremoniile pe care le institue – drept garanţie de executare – lupta în contra contagiunilor, ia, în religia mozaică, proporţiile unei adevărate legislaţii sanitare. Aşa de pildă, „legea" spune: „Când va exista în pielea cărnii unui om o tumoră, sau râie, sau un buton, şi când acesta va apare în pielea cărnii ca o plagă de lepră, îl va duce la Aaron (frate cu Moisi şi cel dintâi arhiereu în Israel) sau la unul din fiii ori descendenţii săi sacrificatori (Coheni). Atunci Cohen-ul (sacrificatorul) va privi plaga în pielea acestui om, şi, dacă părul plăgii a devenit alb şi dacă pielea, la vedere, este mai închisă decât pielea cărnii sale, el va declara că este o plagă de lepră. Sacrificatorul îl va examina şi îl va considera spurcat".

După bolnăvire, individul este închis mai întâi la el în locuinţa lui, şi este vizitat din 7 în 7 zile de către Cohen, care îl menţine „dacă plaga se opreşte ori se retrage", iar „dacă apare carne vie în plagă", el este definitiv condamnat „să locuiască singur şi afară din tabără" până ce Cohen-ul (probabil „hahamul" de astăzi) va fi constatat vindecarea. Iertarea bolnavului şi reprimirea lui în sânul Societăţii, se pronunţă numai de Biserică, după ce s'a împăcat cu Dumnezeu (Jehovah) şi s'a vindecat.

Hainele bolnavului trebuiesc spălate, iar dacă „pata" nu dispare, trebuesc arse în foc. Locuinţa trebuia să se golească complect, să se răzuiască zidurile, să se scoată pietrile infectate şi să se arunce afară din oraş, şi „dacă murdăria încă mai apare, să se dărâme casa, iar pietrile, lemnele şi tot molozul, să fie transportate afară din oraş, în loc spurcat". Nu ştim dacă este scris undeva, dar la evrei este obiceiul că, imediat după moarte, preotul (hahamul) sângerează cadavrul, prin înţeparea unei vene. Nu cunosc explicaţia religioasă a acestei practici, dar ea este foarte bună fiind-că oferă prilejul de a verifica dacă moartea este reală sau numai aparentă, iar pe de altă parte, scurgerea sângelui întârzie putrefacţia şi deformarea cadavrului. „Şi voi stropi peste voi cu apă curată, şi vă veţi curăţi de toate spurcăciunile voastre", a zis proorocul Iezekiil. Rostind aceste cuvinte, preotul ajutat de cei mai apropiaţi sau de specialişti, spală cadavrul şi apoi îl înveleşte într'un giulgiu (cearceaf alb), cu care îl şi îngroapă.

Prin urmare, religia mozaică coprinde aşa de accentuată noţiunea profilaxiei, a desinfecţiunilor, şi, nu este de mirare că respectarea riguroasă a acestui regim – sub forma religiei – să fi conferit evreilor acea imunitate remarcabilă de care s'au bucurat în mijlocul atâtor epidemii ucigătoare. Fiindcă toate preceptele religiei mozaice sunt ordonate în numele Dumnezeirii (– al lui Jehovah), elementele sanitare pe care le coprinde, constitue – ca şi la egipteni – „Igiena religioasă".

Din nenorocire însă, interpretări ulterioare greşite, sau răstălmăciri pătimaşe şi meşteşugite, au alterat foarte mult unele din frumuseţele acestei religii.

Se pare că cel dintâi hahamul Iuda, supranumit „Ha Kadoş" (adică „cel sfânt") a scris (prin secolul II) cartea numită „Mişna" sau a învăţăturilor tradiţionale, la care s'au adăugat apoi o serie de comentarii, şi astfel s'a format (prin sec. IV) aşa numitul „Talmud Jeruşalmi" sau „Talmudul din Ierusalim; – la acesta s'a adăugat în timp alte comentarii, pe baza cărora s'a alcătuit (prin sec. VI) „Talmud Babli" sau „Talmudul din Babilon"; – la rândul său, acesta a fost adnotat şi complectat de către alţii – printre care şi medicul-rabin Moise

Maimonide (sec. XII) – până în 1567, când Iosef Karo „după ce a analizat şi rezumat opiniile emise de toţi predecesorii săi, a întocmit cartea numită „Şulhan-Aruk" (sau „masa pusă"), în care, toate legile religioase şi civile ale iudeilor sunt clasate în ordinea subiectelor, şi care a fost adoptată apoi de totalitatea israeliţilor, drept cod de religie. Acest cod sau Talmud – care este prezentat drept „Cartea sfântă", emanată din inspiraţia divină – conduce toată viaţa evreului, „dela prima aspiraţie, până la ultimul suspin".

Nu ştiu dacă „iudaismul" este – după cum s'a spus – „o creaţie a Talmudului", şi dacă el a păstrat „naţionalitatea" acestui popor risipit în toate părţile lumei. Sigur este însă că, alături de principiile frumoase, Talmudul conţine o seamă de exagerări, ca de pildă: în Ad.-Pent.,' p. 28, f. 129, c. 3 (Rohling, p. 34), unde marele rabin Menachem zice că însuşi Dumnezeu consultă pe hahamii de pe pământ, dacă se întâmplă, în cer, vre-o neînţelegere asupra legilor" (? !). Dar, ce fel de inspiraţie divină a prezidat la alcătuirea acestui cod, dacă Dumnezeu însuşi consultă pe oamenii prepuşi ca să-l aplice? Oare, nu denotă aceasta o trufie nepermisă, din partea celor cari pretind aşa ceva, şi o scădere a însăşi concepţiei despre divinitate?

Interesul unei astfel de absurdităţi apare însă foarte clar în recomandarea rabinului medic Maimonide, care spune (în „Tratatul doctorilor rebeli", c. III, p. 52; – Drach, p. 332), că „Cei ce calcă învăţăturile scribilor, trebue să fie mai aspru pedepsiţi ca cei ce violează legea lui Moise. Călcătorul legei lui Moise poate să fie iertat,' însă violatorul preceptelor hahamilor trebue să fie pedepsit cu moartea" „...Primul venit dintre credincioşi trebue să omoare pe evreiul care tăgădueşte tradiţia rabinilor... Nici martori, nici dojeni prealabile, nici judecători nu sunt trebuincioşi. Cine îndeplineşte această execuţie, are meritul unei fapte bune". – Iată o „învăţătură" care n'a existat în „legea" lui Moise, şi pe care el însuşi ar repudia-o cel dintâi!

Dar, ce se poate spune despre „învăţătura" din Talmud Babli – Tr. Baba-Kamma, f. 32, c. 2 (Rohling, p. 63) – care susţine că „Dumnezeu a măsurat pământul şi a dat evreilor pe

goimi (pe ne-evrei) cu toate avuturile lor", sau că „Dumnezeu a dat iudeilor putere asupra averei şi a vieţei tuturor popoarelor" (Albo-Sepher. Ik. f. 3, c. 25; – Rohling, p. 63)." „Precum oamenii domnesc asupra animalelor – zice Zeror, h., f. 101, c.2 (Rohling, p. 58) – aşa şi evreii trebue să domnească asupra celorlalte naţii ale pământului", fiind-că „Domnul a zis: Urmaşi ai lui Abraham, voi sunteţi oameni, pe când celelalte popoare ale lumei, nu sunt formate de oameni, ci de bestii" (Talmud Babli – Trat. Baba-Metzia, f. 114, c. 2; Rohling, p. 58), sau, fiind-că „Ne-ovreii sunt câini şi măgari" (Ibidem, Trat. Berachot, f. 25, c. 2, – Rohling, p. 59).

La ce putea servi îndemnul din Talmud Babli – Trat. Sanhedrin, f. 104, c. 1 (Rohling, p. 55) unde zice că „Peste tot, pe unde se stabilesc evreii, trebue ca ei să devină stăpâni...", iar pe de altă parte îi învaţă să nu asude, spunându-le (Ialkut Chimeoni, f. 75, c. 2; – Rohling, p. 55) că „Israel este ca stăpâna casei, căreia bărbatul îi aduce bani; fără să îndure greutatea muncei; el trebue să primească bani dela toate popoarele din lume".

Talmud Babli (Trat. Aboda-Zara; f. 77, c. 1; – Rohling, p. 71), spune credincioşilor că „Este oprit să împrumutaţi pe goimi, fără camătă", iar medicul rabin Maimonide (Sepher Mizvoth Gadol, f. 73, c. 4; – Rohling, p. 71) adaugă că „Dumnezeu a poruncit să practici cămătăria faţă de un goi...".

Frumosul precept biblic „să nu furi" a fost interpretat de Maimonide (Sepher Miz., f. 105, c. 2; – Rohling, p. 64) în sensul ca „să nu furi pe nici un om, adică pe nici un ovrei" (– goimii nefiind oameni), iar Talmund Babli (Trat. Baba-Metzia, f. 3, c. 2; Rohling, p. 64) spune categoric că „este permis să despoi pe un goi". Ba încă, acelaşi Talmud Babli (Trat. Baba-Kamma, f. 113, c. 2; – Rohling; p. 67) merge până acolo în cât zice că „Este oprit să dai goi-ului un lucru pe care l-a pierdut... Cel ce dă unui goi obiectul pierdut, nu va găsi iertare înaintea lui Dumnezeu". Porunca din Sf. Scriptură: „Nu înşela pe fratele tău" este interpretată în sensul că să nu înşeli pe fratele tău evreu, pe când „ne-ovreii sunt mai rău de cât câinii"; – dacă este scris „să nu faci pagubă aproapelui tău" – zice Talmud Babli (Trat. Sanhedrin, f. 57, c. 1; – Rohling, p. 63) – nu este scris „să nu faci pabugă unui goi".

Talmudul Babli, nu numai că recunoaşte şi sprijină robia, dar chiar despre soţie zice (Trad. Nedarim, f. 20, c. 2 ; – Rohling, p. 81) că „omul poate să uzeze de femeia sa, aşa cum îi place,– ca de o bucată de carne ce o cumpără dela măcelar". De altă parte, pe când legea lui Moisi pedepseşte foarte aspru adulterul, din contra Maimonide (Hilch Malachim, f. 2, c. 3; – Rohling, p. 78) zice „că este permis judeului să abuzeze şi să dezonoreze o femee necredincioasă".

Talmud Babli exclude sentimentul carităţii, poruncind (în Tr. Aboda-Zara, f. 2, c. 1 ; – Rohling, p. 95) că „Este oprit să ai milă de un idolatru" (adică de goimi), iar Maimonide (Iad Hacaz, f. 10 ; – Rohling, p. 75) adaugă: „când îl vezi pierind sau înecându-se într'un fluviu, sau când este aproape să moară, nu trebue să-l scapi". „Dacă cineva vede un goi aproape să moară, să-l ucidă... Dacă un goi se găseşte lângă un puţ, să-l asvârle înăuntru, iar dacă este o scară în puţ, să o tragă afară şi să astupe intrarea puţului cu o piatră" (Talmud Babli – Tr. Aboda-Zara, f. 26, c. 2 ; – Rohling, p. 76).

Acelaşi „Talmud Babli" (Ven Soph., f. 13, c. 3; –Rohling, p. 75) culminează însă cu formula „Tob şebegoim harog", (– adică, „Trebue să ucizi pe cel mai bun dintre goimi"), sau, cum „învaţă" Rabi Brentz (în Judenbalg, p. 21;– Rohling, p. 66) „Trebue să smulgi inima goi-ului şi să omori pe cel mai bun dintre creştini", iar ca să încurajeze pe credincioşi, adaugă hahamii (Ialk. Chimeoni, ad. Pent., f. 245, c. 3 ; – Rohling, p. 76) că „Cel ce varsă sângele unui goi, aduce o jertfă lui D-zeu".

Aceste exagerări sau aţâţări au provocat, fireşte, reacţiuni şi critici severe, chiar din partea unora din ai noştri – ca, Prof. Dr. N. Paulescu, care a publicat, în 1913 : Spitalul, Coranul, Talmudul, Cahalul, Franc-Masoneria (din care am şi extras unele din citatele de mai sus) – dar, aceasta este o chestiune alături de subiectul pe care-l tratez în lucrarea de faţă, şi o las altora mai competinţi.

Altmintreli, spusei că religia mosaică cuprinde atâtea principii de igienă, iar colaborarea miniştrilor acestui cult va fi tot aşa de binevenită, în opera de ocrotire şi medicină socială.

3. Legăturile medico-religioase la Greci şi la Romani.

Măcar că astăzi nu mai există o religie „greacă" sau „romană" – de oare ce atât ramura „greco-orientală" cât şi cea „romano-catolică" aparţin Creştinismului, – am crezut totuşi că este potrivit să amintesc cum se petreceau lucrurile înainte de creştinarea acestor popoare.

După un interval oare care – relativ scurt – de ignorare a chestiunilor religioase şi sanitare, în care timp ei au tratat totul prin prisma „civică" şi numai în vederea războiului, tocmai Grecii şi Romanii au ajuns la o desvoltare deosebită a religiei lor, şi mai ales au făcut progrese însemnate în domeniul medical şi igienic.

A. – *La Greci.*

In organizarea primitivă a grecilor – autohtoni sau emigraţi din Egipt ori de aiurea – ideia de naţie (de „cetate") domină orice interes individual, şi totul se pregăteşte pentru apărare, luându-se drept principiu eliminarea indivizilor debili, iar pentru cei rămaşi, desvoltarea la maximum a vigoarei corporale – prin agilitatea membrelor şi tonificarea muschiulară.

Prin opoziţie cu cele arătate mai sus, grecii primitivi au făcut deci „igienă civilă". In loc să mai apeleze la haina religioasă, Lycurg a ordonat – milităreşte – suprimarea tuturor copiilor cari erau născuţi debili, iar pe toţi cei rămaşi – băeţi şi fete – după ce treceau vârsta de 7 ani, îi lua pe seama „statului"; crescuţi în moravuri dure şi cu alimentaţie sobră – simbolizată prin faimosul „bulion de carne cu sânge şi oţet" – toţi erau supuşi la gimnastică şi antrenament, în vederea unei existenţe răsboinice.

Curând, geniul grec asociază gimnastica intelectuală la aceea corporală, făcând să alterneze luptele din stadion, cu deliberările din Pnyx, unind forţa cu inteligenţa, sănătatea corporală cu agerimea spiritului, şi sufletul înţeleptului cu trupul atletului.

Dar, pentru ca ideile înaintate să poată prinde mai uşor, se văzură şi ei nevoiţi să îmbrace preceptele lor – filosofice, răsboi-

nice, sanitare, artistice, etc. — tot în forme religioase, şi astfel ajunseră să-şi formeze o religie specială, cu un întreg consiliu de zei, pe care îi instalară în Olimp, sub prezidenţia lui Jupiter.

Din nenorocire, printre toţi aceştia, grecii n'au uitat să instaleze şi o zeiţă specială a amorului — Venus — căreia, în a patra zi a fiecărei luni, preotesele desfrâului îi aduceau ca jertfă preţul pângăririi lor. Comerţul amorului — prostituţia — s'a întins şi la ei aşa de mult încât, Solon (cel înţelept), îngrozit de starea decăderii morale a poporului, şi, în speranţă că va putea să stăvilească desfrâul, a înfiinţat case publice — „dicterion" — pe care le-a aşezat în rândul instituţiunilor de Stat. Toate prostituatele erau puse acolo sub supravegherea unui funcţionar special (— *pornotropos*), care încasa taxele în folosul Statului şi orânduia controlul sanitar. Măsura s'a dovedit însă ineficace, şi desfrâul s'a întins până într'atâta, încât s'au înfiinţat chiar şcoli speciale (ca cea din Lesbos, Milet, etc.), unde copilele erau preparate pentru meseria prostituţiei rafinate, care asocia arta cu voluptatea. Ori, tocmai această corupţie a adus căderea puterii greceşti.

Dar, în afară de atotputintele Jupiter (Zevs) şi alături de ceilalţi zei însemnaţi, grecii au consacrat şi un Dumnezeu special, al luminei şi al medicinei — Apollo — pe care îl imaginară plin de tinereţe şi de frumuseţe. Acestui Apollo i-au dat şi un fiu — *Esculap* — care este considerat ca creatorul medicinei, — şi o simbolizează chiar astăzi. Ba încă, i-au imaginat şi o fiică — *Hygeia* — care simbolizează sănătatea (hygiena); pe această Hygee o credeau născută dintr'o flacără a cerului, şi o figurau tânără, frumoasă şi viguroasă.

Prin urmare, şi grecii imaginară medicina şi pe slujitorii săi, ca fiind de esenţă divină. Mai mult încă, ei au zeificat şi pe aceşti primi slujitori — Esculap şi Hygeia. In cinstea lui Esculap s'au înălţat numeroase temple, dintre care, unele au devenit celebre — ca cel din Epidaur. Alte temple erau un fel de sanatorii; — erau aşezate în vecinătatea râurilor sau a mării, pe coline împodobite cu plantaţii frumoase, ori aproape de isvoare cu ape vii, sau termale. Acolo veneau bolnavii de respirau aer curat, urmau un regim sănătos şi se purificau, iar

preoţii culegeau observaţii asupra bolnavilor şi a boalelor de care sufereau, pentru a le aplica terapeutica cea mai potrivită.

Aceşti preoţi, slujitori ai lui Esculap – „Asclepiazii" – au dat un nou avânt „medicinei ieratice" şi au fost multă vreme singurii profesionişti, până când s'au împărţit în două grupe: „Asclepiazii sacerdotali", cari au rămas în temple, continuând să profeseze vechea medicină amestecată cu empirismul şi misticismul oriental; – iar de altă parte „Asclepiazii laici" – filosofii (Thales, Anaximene, Heraclide şi Anaxagora, apoi Diogene, Empedocle, Pytagora, etc.), – cari învăţau în acelaş timp teologia şi medicina, considerând că „sănătatea este o virtute care se confundă cu binele şi cu Dumnezeu însuşi". Aceştia au fundat „gymnaziul", – în care, gimnastica şi ştiinţa predomină, şi, acolo au preparat ei drumul către „medicina ipocratică" sau „medicina raţională", iar din punct de vedere al „asistenţei" s'au înfiinţat „asclepionurile" şi „noscomiile".

Este de adăugat că oraşele Greciei posedau mai înainte instituţii numite „Geronia" sau „Gerusia", unde se adunau bătrânii cari aduseseră servicii patriei, şi erau întreţinuţi pe socoteala Statului, – sau „Cynosargon" unde se adunau copiii părăsiţi, – sau „Xenodochion", unde se primeau străinii; peste tot însă era vorba de indivizi sănătoşi, dar până în primii secoli ai erei creştine, nici grecii nu au avut spitale destinate în mod special bolnavilor.

Ca să nu piardă terenul, Asclepiazii sacerdotali – preoţii – au înfiinţat şi ei gymnazii, în care, pe lângă învăţătura religiei şi a preceptelor medicale (– sângerarea, tratamentul plăgilor, al fracturilor, etc.), învăţau pe alţii exerciţiile gimnastice, băile, masagiul, etc. Cu toate acestea, cu timpul, medicina ieratică s'a eclipsat tot mai mult. In schimb, odată cu Hyppocrat „medicina laică" a luat o desvoltare tot mai mare, prin studiul cât mai aprofundat al naturei – introducând metoda „observaţiunii" şi a „raţionărei" – şi de aceea Hippocrate este considerat ca întemeietorul „medicinei propriu zise", al medicinei de astăzi.

Interesant este că, uneori, chiar acolo unde se aplica un tratament din cele mai logice – printr'o practică absolut ştiinţifică, întocmai ca cele moderne – efectul era totuşi atribuit

unei intervenţiuni mistice. Este foarte edificatoare, în această privinţă, cunoscuta poveste a lui Ulyse, despre care vorbeşte Homer in Odysea (C. XIX verset 457, etc.): La o vânătoare, Ulyse fu rănit la gambă de către un mistreţ; medicii (?) „legară rana într'un mod savant şi apoi, printr'o incantaţie, opriră sângele negru". Prin urmare, după credinţa lor, emoragia a fost oprită prin „incantaţia" magică, iar nu prin pansamentul compresiv, – deşi se recunoaşte că acesta a fost executat „într'un chip savant".

Am arătat însă la început că, cu toată separaţiunea medicinei de religie, însuşi Hippocrate defineşte medicina ca un „sacerdoţiu umanitar" şi recomandă medicului laic să aibă: –„Iubire pentru oameni, iubire pentru adevăr, şi respect pentru tot ce merită". Dealtfel, n'ar strica nimănui – dar ar folosi multora – ca „jurământul" lui Hippocrate să fie amintit din când în când chiar medicilor cari au pierdut firul religiei.

B. – *La Romani.*

Conduşi de acelaşi spirit răsboinic, romanii cultivară în deosebi fizicul, dar exagerară până ce ajunseră să strice complect acea „armonie dintre fizic şi moral" pe care o reclama cu atâta insistenţă grecul Hippocrate.

Romanii n'au întârziat să-şi constitue şi ei un consiliu de zei „Lari şi Penaţi", dar, în loc să-i urce în Olimp, i-au ţinut mai aproape de casă. Printre aceştia, au instalat diverşi specialişti, dar, mai puţin dispuşi pentru filosofie, ei n'au găsit necesară existenţa unei zeităţi speciale pentru ştiinţa în genere, şi cu atât mai puţin pentru medicină în deosebi. In schimb, n'au uitat nici ei pe zeul amorului, în cinstea căruia au instituit prostituţia sacrată, pe care însă a oprit-o Sf. împărat Constantin, de îndată ce a trecut la creştinism.

La început, romanii, cu moravurile lor austere, nici nu concepeau prostituţia, şi, este frumos de amintit cazul cinstitei Lucreţia, care a preferat să se înjunghie decât să trăiască desonorată. Dar, după cucerirea Asiei, prostituţia s'a introdus şi la romani şi flagelul s'a întins aşa de repede încât s'a simţit nevoia reglementărei. Prostituatele trebuiau să aibă autorizaţie specială (– licientia stupri); ele nu puteau să depună jurământ,

nu puteau să formeze familie, şi trebuiau să poarte un costum special. Şi acolo însă, măsura administrativă s'a dovedit neputincioasă, căci, în afară de casele publice şi particulare autorizate (lupanaria şi fornices), desfrâul s'a întins tot mai mult şi încă pe toate tărâmurile.

Din punct de vedere igienic, afară de exerciţiile corporale, de masagiu şi de băi – care au întrecut orice imaginaţie – romanii au adoptat, ca unic principiu sanitar, „Tarpeia". In schimb–deşi nu aveau nici-o legătură cu religia–trebue să insist asupra extraordinarelor instalaţiuni de apă ale romanilor – apeductele – cari serveau atât de mult sănătăţii publice. Numai cine a vizitat acele apeducte şi diferitele „terme" poate să judece măreţia operei şi utilitatea ei igienică. Ba încă, ei au realizat astfel de opere, nu numai în Roma, dar chiar în provinciile proaspăt cucerite; a se vedea de pildă „termele" de curând puse în lumină (de d-l prof. Bărcăcilă) la Turnu-Severin (fost Drubeta, al Daciei).

Nici romanii însă n'au avut spitale propriu zise, adică adăposturi speciale pentru bolnavi, până în primii secoli ai erei creştine. Din punct de vedere pur medical, ei au creiat „Vulnerarii" (chirurgi) şi „valetudinariile" (dispensare-spitale pentru sclavi), dar nu aveau nici o legătură cu religia, şi intrau în rol numai în caz de războiu, iar, prea puţina medicină care se practica pe atunci, o făceau aproape numai grecii. Dealtfel, romanii nici n'aveau voe să se bolnăvească, şi cine consulta pe medici, era considerat ca trădător – „ad Graecos transfugae". Caton – cel înţelept – spunea fiului său „interdixi de medici", iar ca medicaţie nu admitea de cât „varza".

Preoţii nu aveau nici o legătură cu medicina, şi, cum nu se prăpădeau nici cu filosofia, se limitau numai la oficierea cultului. Totuşi, este de amintit că, atâta timp cât romanii au fost stăpâniţi de puterea credinţei – oricât de imperfectă era religia lor şi oricât păcătuia aşezarea societăţii lor în clase de „patricieni" şi „plebei", – ei au ajuns să stăpânească lumea, iar Roma a trăit acea splendoare neîntrecută. De îndată însă ce au rupt frâul – greu, dar binefăcător – al moralei; – de îndată ce au pierdut puterea credinţei, nici apariţia celor mai mari în-

văţaţi – genii – ca Celsius, Plinius, etc. n'a putut să împedice pe romani de a cădea pradă aceloraşi vicii, de cari au pătimit şi grecii (– libiditudinile sub toate formele), cari au minat însăşi baza societăţii şi a adus căderea Imperiului Roman.

Impresionat de cele ce vedea, a scris bătrânul Seneca: „Toate sunt pline de fărădelegi şi viciuri... Cu fiecare zi creşte pofta spre păcat şi se pierde ruşinarea. Viciul nu se mai ascunde, aşa de publică s'a făcut corupţiunea, şi într'atâta s'a aprins desfrânarea în inimile tuturor, încât nevinovăţia nu numai că e de tot rară, ci ea deloc nu se mai află". Altădată, acelaş Seneca constată că: „Creştinii veniţi din Iudeia – ei, cari au fost învinşi – impun romanilor (învingători) legea Dumnezeului lor, iar apostolul Pavel, din închisoare, le spunea făţiş: „Zicându-se că sunt înţelepţi, s'au făcut nebuni.... De aceia Dumnezeu i-a dat în pofta inimilor lor spre necurăţire, ca să desonoreze corpurile lor în sine" (Rom. 1, 22–24). De altfel, despre amoralitatea acelor timpuri poate certifica ori cine a vizitat ruinele Pompeiului şi a văzut, cum, în fiecare casă, lângă masă, exista câte un „vomitoriu", în care romanii vărsau după ce se săturau peste măsură, iar la „Casa dei Veti" se păstrează încă, expusă afară, o mică statuetă având un falus (membru) enorm care suportă o balanţă, – ceeace indică simbolul adoraţiunei lor şi felul cum se împărţea dreptatea.

De aceia socotesc a fi bine de accentuat că, tocmai această slăbire a moralei şi a credinţei, a dus la căderea Imperiului Roman (395) şi la întunerecul Evului Mediu. Câtă vreme au respectat morala, cu viaţa sobră, austeră, şi exerciţiile fizice, Romanii au putut să se dispenseze de Medicină, dar aceasta, n'a putut să le suplinească pe cele dintâi.

Din punct de vedere al „asistenţei", romanii au creiat „sportula" (un fel de biurou de caritate) şi „congiarium" sau „donativum" (un fel de asistenţă publică), dar, despre un popor care avea infanticidul şi sclavagiul, nu se poate spune că avea „asistenţă socială". Abia după Valentin (364) au apărut acei „archiatri populares", cari se bucurau de diverse privilegii şi a căror principală funcţie era tratamentul gratuit al săracilor.

4. Legăturile medico-religioase la Mahometani.

Nu ştiu dacă aşezările mai noi, din Turcia şi din celelalte părţi, au adus ori nu vre-o modificare esenţială – adică, dacă au schimbat ceva din însăşi principiile religiei mahomedane. Dar, fiind-că această religie numără aşa de mulţi credincioşi, şi de oarece chiar la noi mai locuesc atâţia mahomedani, am crezut că este necesar să amintesc măcar observaţiile pe care le-am făcut în lucrarea anterioară.

Islamismul sau Mahometanismul este o religie monoteistă, exprimată prin afirmaţia „La ilaha illa Allahu“ (– adică, „nu este Dumnezeu afară de Dumnezeu“) şi s'a inspirat poate chiar dela egipteni, dar mai ales dela evrei şi dela creştini. De altfel, însuşi „Coranul“ (cap. III, sura familiei Imrân, 2 – Traducere S. Isopescul, p. 97), recunoaşte că „El (Dumnezeu), a trimis asupra ta Scriptura în adevăr, întărind ceea ce a mers înainte. El a trimis Thora şi Evanghelia acum de nainte ca îndreptare pentru oameni, şi a trimis Furkânul“. – Ba încă, par. 286 din cap. II „Sura vacii“, – par. 6 din cap. III „Sura familiei Imrân“ şi atâtea altele, sunt aproape identice cu „Tatăl nostru“ şi cu atâtea din „învăţăturile“ Creştinismului.

Ca şi celelalte religii, mahometanismul sau islamismul conţine o serie de precepte medicale, care merită să fie semnalate; – ba încă, se spune că, între altele, Mahomed a învăţat şi medicina, de la unchiul său Hares Ibni Kaldé de la şcoala din Gondisapur, iar învăţăturile igienice ale Coranului, constitue „Medicina Profetului“.

Islamismul menţine legătura medicinei cu religia şi o încredinţează în mâinile aceloraşi servitori (oficianţi) – preoţii. Preceptele sanitare – ca şi „dreptul“ – au o bază esenţialmente religioasă. Mahomed – care era în acelaşi timp: profet, legislator şi războinic – le-a îmbrăcat în forme religioase, şi le-a impus ca dogme. Insăşi organizaţia de Stat, are aceiaşi bază: Marele preot – „Califul“ – este şeful şi judecătorul suprem, cu drept de viaţă şi de moarte asupra supuşilor; după el vin miniştrii (– cu „vizirul“), apoi „omalii“ – preoţii şi generalii – şi apoi „cadiii“ şi „imanii“ însărcinaţi cu recitarea rugăciunilor,

„Coranul“ lui Mahomet sau „Cartea Sfântă“ se ocupă deopotrivă de purificare, de rugăciune, de funeralii, de dijmă, de postul legal, de pelerinajul la Mecca, de transacţii comerciale, de succesiuni, de căsătorie şi divorţ, de delicte, de puterea temporală şi spirituală, de raporturile supuşilor cu Suveranul, etc.

Curăţenia corporală pare să fi fost prima grijă a lui Mahomet; prin detaliile pe care le dă şi prin orele de aplicare, ea se identifică cu rugăciunea, şi o regăsim chiar astăzi la popoarele turco-arabe, sub forma acelor abluţiuni – spălarea mâinilor şi picioarelor – pe cât de repetate pe atât de ineficace, care accidentează practicele Coranului. Măsura acestei griji ne-o dă însă cap. V, 9 „Sura mesii“, care spune: „Iar dacă v'aţi necurăţit prin sămânţă, atunci curăţiţi-vă; dacă sunteţi bolnavi sau în călătorie sau ese unul din voi din eşitoare, sau aţi atins mueri şi nu se află apă, atunci luaţi nisip mărunt şi ştergeţi feţele şi mâinile voastre cu acesta. Dumnezeu nu voeşte să vă facă greutate, ci voeşte să vă curăţească şi să vă dea harul său, ca să fiţi mulţămitori“.

„Sunna“ – adică tradiţia, care complectează „Coranul“ – păstrează „circumcizia“ – ca şi la mozaici – şi, fără a renunţa la „săpeliga“ lui Moisi, mai adaugă necesitatea spălării perineului după fiecare defecaţie. Raderea părului de pe cap, ori din subţiori şi de pe pubis, este introdusă ca o poruncă religioasă; iar pentru a înfrâna poftele sau pentru a-şi preserva supuşii contra prafului mânat de vânturi, i-a ascuns sub voal şi i-a îmbrăcat în şalvari largi, care să nu încălzească.

Ca şi Moisi, Mahomet a reglementat regimul alimentar spunând (Coran II, 167 „sura vacii“): „O voi cei ce credeţi, mâncaţi din bunătăţile care vi le dădurăm, şi mulţumiţi lui Dumnezeu, dacă Ii serviţi“; iar în aliniatul imediat următor (168) spune că „Vouă vă sunt oprite numai mortăciuni, sânge, carne de porc şi ceea ce nu s'a înjunghiat în numele lui Dumnezeu“. Apare însă numai religioasă şi cu totul lipsită de interesul igenii, complectarea acestui aliniat, când zice: „iar cine a fost silit (la aceasta) fără să aibă poftă şi fără să se poată impotrivi, acela n'are păcat, căci Dumnezeu este iertător, îndurat“.

Există chiar o parte specială „V, Sura mesei", care începe cu: „1, O voi cei ce credeți, vă este iertat să mâncați vite fără de minte, afară de ceea ce vi s'a citat (mai sus) și afară de vânatul de pe timpul peregrinagiului", iar aliniatul 97 adaugă că „vă este ertat vânatul mării și mâncarea ei să vă fie vouă și călătorilor spre merinde"; – totuși, pentru anumite împrejurări prevede (în al. 7) că „astăzi vă este ertat totul ce este bun, și mâncarea celor cu scriptură vă este iertată". Cât despre vin și „meisir" zice Coranul (Sura II, 216) că „în amândouă zace nelegiuire grea, însă și folos pentru oameni, dar nelegiuirea lor e mai mare de cât folosul lor". In alte părți însă exagerează – ca de pildă cu privire la postul din luna Ramadan, pe care-l cere să se țină zilnic – de la răsăritul până la apusul soarelui – cu abstinență totală de mâncare și băutură; apoi, zice (Sura vacii, II, 180): „acela din voi care este bolnav sau în călătorie (să postească asemenea) alt număr de zile".

Hoția este foarte aspru pedepsită de Coran, care spune (V 42, Sura mesei) „și tâlharului și tâlhăriței tăiați-le mâinile ca răsplată pentru ceea ce au făcut". Coranul oprește și cămătăria, căci zice (cap. II, „Sura vacii", al. 276) că „Cei ce se hrănesc din cămătărie, nu vor învia altfel de cum învie cel ce l-a bătut Satan, atingându-l", pentru că ei zic: „Negustoria este ca și cămătăria, însă Dumnezeu a încuviințat negustoria și a oprit cămătăria. Deci cine se lasă de aceasta în urma îndemnării Domnului său, aceluia i se iartă. Cine însă începe din nou (a cămătări) aceia sunt tovarășii focului; acolo vor petrece în veci".

De altfel, Mahomet interzice ori ce fraudă sau înșelăciune. Cap. IV „Sura muerilor", al. 61 zice: „Dumnezeu vă poruncește să dați înapoi stăpânului ceea ce v'a încredințat, și dacă judecați între oameni, să judecați după dreptate", iar în al. 2 poruncește: „Dați orfanilor averea lor și nu mâncați averea lor în folosul averii voastre, căci acesta este un păcat greu". In cap. V Sura „mesei", al. 11 zice: „Nu vă lăsați împinși de ura cuiva să fiți nedrepți, ci fiți cu dreptate, căci aceasta e mai aproape de frica lui Dumnezeu"; – ba încă, recomandă să „Nu conrupeți pe judecători prin daruri și plocoane pentru ca să mâncați, cu răutate, averea altuia".

In alte părţi însă Coranul păcătueşte amarnic, ca de pildă în cap. II, 175 („Sura vacii“) unde zice: „Şi întru răsbunare este viaţa pentru voi“, – sau „luna cea sfântă pentru luna cea sfântă, iar templele pentru răsbunare“ (190); – sau când zice: „Omorâţi-i unde-i găsiţi şi goniţi-i de acolo de unde v'au gonit pe voi“ (178). In acelaşi cap. II „Sura vacii“, al. 173, zice: „O voi cei ce credeţi, aveţi ca îndatorire răzbunarea pentru omor: slobod pentru slobod, rob pentru rob, muere pentru muere“, şi culminează când zice: „Am poruncit Talionul: om pentru om, ochiu pentru ochiu, nas pentru nas, ureche pentru ureche, dinte pentru dinte, rană pentru rană; cel ce va păzi această lege, va face bine“.

Pentru a-şi înmulţi supuşii, şi în acelaş timp ca „morală“ – destul de bestială – Mahomet admite „poligamia“ oficială, ca să evite „amorul grec“ şi prostituţia femenină, pe care o condamnă foarte aspru. „Să nu vă apropiaţi de curvie – zice „Sura drumului nopţei“ (XVII, 34) – ea este ruşinoasă şi un drum rău“; iar „Sura luminei“(XXIV, 2) zice: „Pe curvă şi pe curvar biciuiţi-i pe fie care cu câte o sută de bice, şi să nu vă apuce pentru ei îndurare împotriva judecăţii lui Dumnezeu. Şi să fie martori la pedeapsa lor o parte din credincioşi„. Ba mai mult, „Sura muerilor“ IV, 19, zice că „Dacă preacurveşte una din muerile voastre, atunci ţineţi-le în casele voastre, până ce moartea le va mântui sau Dumnezeu le va da drumul“. De altă parte însă aceiaşi Sură (IV, 27), zice: „Vă sunt oprite (pentru căsătorie) maicile voastre, fiicele voastre, surorile voastre, mătuşile după tată şi după mamă, fiicele fratelui sau ale surorii, doicile cari v'au alăptat, surorile după doici, maicele muerilor voastre, fiicele voastre vitrege cari sunt dela mueri la cari aţi intrat..., asemenea două surori de odată“. Sura II, 222, zice: „Depărtaţi-vă de mueri la menstruare; şi nu vă apropiaţi de ele până se vor curăţi“; iar în ce priveşte pe prunci, Sura II, 233, zice că „maicile să alăpteze copiii lor doi ani întregi, dacă voeşte cineva să împlinească timpul alăptării“. „Şi, nu omorâţi copiii voştri de frica sărăciei – zice „Sura drumului nopţii“ (XVII, 33) – noi îi vom îngriji pe ei şi pe voi. Omorârea lor este un păcat mare“.

In schimb, Mahomet s'a cam dezinteresat de terapeutica celor existenţi, — şi, pe lângă rugăciunile preoţilor, nu li s'a adăugat de cât puterea „amuletelor", care conţineau câte un verset din Coran; — acesta are chiar un capitol special (XXXI) intitulat: „Sura lui Lokmân", care a trecut mai apoi în legenda jugoslavilor drept doctor de pomină sau un fel de zeu vindecător. Ba încă, Sura II, 9, pare să acuze pe cei bolnavi, când zice că: „In inimile lor e boală şi Dumnezeu îi măreşte boala, însă lor (li se cade) pedeapsă dureroasă, p-tru că sunt mincinoşi".

Merită însă să insist asupra faptului că „milostenia" este foarte recomandată şi lăudată în cap. II „Sura vacii" 263, 264, 265, 267, 269, etc.: — „O voi cei ce credeţi, nu făceţi deşerte milosteniile voastre, necăjind şi vătămând" (266); — „Dacă daţi de cunoscut milosteniile, e bine, iar dacă daţi într'ascuns săracilor, e mai bine. Aceasta vă va răscumpăra dela răutăţile voastre" (273); — „Cei ce dau milostenii din averea lor noaptea şi ziua, in ascuns şi făţiş, vor primi răsplata lor dela Domnul, şi nu va veni asupra lor nici frică nici întristare" (275). In felul acesta „milostenia" devenise un adevărat bir, care atingea până la a patruzecea parte a veniturilor, şi trebuia să se plătească, în bani sau în natură. Ori, se poate admite ca însuşi bacşiş-ul să fi fost o moştenire, prin denaturare, a acelei porunci (cap. II, 194), care zice că: „Nu greşiţi, dacă cereţi un câştig de la domnul vostru", sau „Cine mijloceşte la o afacere, să capete şi el o parte de acolo" (cap. IV „Sura muerilor", 87), — dar, nu este mai puţin adevărat că, ospitalitatea faţă de străin sau călător, ca şi tratarea umană a supuşilor, — erau porunci religioase cari au imprimat mahomedanilor acea nobleţe sufletească, recunoscută.

O altă poruncă din Coran, care merită neapărat să fie relevată, este interzicerea „hazardului" (a jocurilor de noroc), iar binefacerile acestei măsuri se pot considera incalculabile.

Coranul — pe care Mahomet l-a dat ca fiind însăşi voinţa lui „Allah", transmisă prin Gjibrail (Gabriel) — a adus negreşit un mare bine, întărind şi menţinând disciplina popoarelor şi insuflându-le acel fanatism, graţie căruia ajunseseră Sultanii să sperie lumea, învăţând pe credincioşi că: „De voiţi să aveţi

o locuinţă de apoi la Dumnezeu, care să fie aleasă înaintea celorlalţi oameni, atunci doriţi-vă moartea". Nu este mai puţin adevărat însă, că respectarea lui ad litteram — sau mai bine zis, interpretarea eronată sau interesată a repetărilor sau contrazicerilor lui — a pus unele piedici în calea progresului. Admiţând „predestinaţiunea" sau „fatalitatea" — totul petrecându-se „în numele lui Dumnezeu celui milostiv şi îndurat" („bismillâhir-rahmânir-rahâmi", cu care începe fiecare „Sură" din Coran — turcii au rămas atâta amar de vreme visători, nădăjduind să obţină, prin răbdare şi rugăciuni, împlinirea făgăduelii din Coran (cap. V „Sura mesei", 88), care spune că: „Dumnezeu răsplăteşte vorbele lor cu grădini pătrunse cu râuri pe dedesupt, ca să petreacă în veci în ele". — „Pilda raiului, care s'a făgăduit celor ce se tem de Dumnezeu — zice „Sura lui Mahomed" (cap. XLVII, 16) că: „In el sunt râuri de apă ce nu se strică şi râuri de lapte al căror gust nu se schimbă, şi râuri de vin spre plăcerea celor ce beau", iar al. 17, adaugă: „Şi râuri de miere curată. Şi ei au acolo tot felul de roduri şi iertare de la Domnul lor. Oare sunt ei ca şi cel ce petrece veşnic în foc, şi ca şi cei cărora li se dă de băut apă clocotită, care sfâşie maţele"?

De aci se înţelege bine că rugăciunile aveau cel mai mare rol în terapeutică. Alţii însă opun acestei pasivităţi, că „Dumnezeu n'a trimis nici o boală fără să trimită şi leacul care vindecă" (Abou Horeirah), sau „fiecare boală are medicamentul ei; când s'a găsit medicamentul, ea se vindecă graţie lui Dumnezeu" (Djabar).

Ca şi Talmudul (Rabbi Moise Sofer), legea lui Mahomet interzice disecţia — şi, acest fapt a constituit una din marile piedici ale progresului.

Altmintreli „Islâm"-ismul — care însemnează, supunere devotată — ca şi mosaismul, este o religie cu atâtea principii bune, iar preoţii săi au avut un rol mai mare de cât în ori care alta, deoarece felul de întocmire al Coranului le-a dat orice putinţă.

BIBLIA ŞI MEDICINA.

Măcar că am arătat (în cap. II, 2) „legăturile medico-religioase la Evrei", am crezut totuşi — pentru motive lesne de înţeles — că este bine să revin şi să insist prin aceste rânduri

In ce priveşte pe *medici*, „Ecclesiastul" (XXXVIII, 1-7) zice:

„Onoraţi pe medic, căci aveţi nevoe de el, şi a fost creat de Cel Prea Inalt". „Ori ce medicină vine dela Dumnezeu şi ea va prim i darurile regilor". „Ştiinţa medicului îl va înălţa în onoare, şi el va fi lăudat înaintea celor mari".

„Cel Prea Inalt a produs din pământ tot ceia ce vindecă, şi omul înţelept nu se va depărta dela aceasta"... „Dumnezeu a învăţat pe oameni virtuţile (proprietăţile) plantelor. Cel Prea Inalt le-a dat ştiinţa lor, ca să-l cinstească în minunile sale. El se foloseşte de ele ca să uşureze durerea lor şi ca să-i vindece. Acei cari au această artă, fac din ele compoziţiuni plăcute, şi unsori care dau sănătate, şi variază preparaţiunile lor în mii de chipuri."

In ce priveşte pe *preoţi*, „Leviticul" (XXII, 4) zice:

„Un om din rasa preoţească a lui Aaron nu se va apropia de oficiul altarului dacă este chior, dacă e şchiop, dacă are nasul prea mic ori prea mare sau strâmb. Dacă are piciorul sau mâna ruptă, dacă e cocoşat, dacă e şaşiu, dacă are pată pe ochi, dacă are o râie persistentă, sau o surpătură. De asemenea dacă are o pată pe corp".

In ce priveşte *boalele* — în afară de lepră (despre care am vorbit în pag. 23) — „Deuteronomul" (XVIII, 21 - 61), zice:

„Domnul vă va trimite ciuma..., vă va lovi de bube, cum a lovit altă dată Egiptul; şi va da o râie şi o mâncărime incurabilă în partea corpului prin care natura aruncă ce mai rămâne din hrană.

Domnul vă va lovi de frenezie, de orbire, de nebunie.

Domnul va face să cadă asupra voastră toate suferinţele şi toate plăgile, care nu sunt scrise în cartea acestei legi, până ce vă va reduce în pulbere".

De notat că lepra este considerată ca boală „naturală", pe când celelalte sunt „supranaturale".

In ce priveşte *vindecările*, — aflăm că se puteau obţine:

Fie prin intermediul unui agent fizic, ca de pildă: fierea de peşte, care a redat vederea lui Tobias (Tobias, XI); — sau, cele şeapte băi în Iordan, care au vindecat pe Naaman de lepră (Regii V).

Fie că se face fără intervenţia vreunei acţiuni materiale, ca de pildă: învierea mortului din mormântul lui Eliseu (Regii XIII).

Alminteri, toate vindecările — chiar acelea prin plante (pomeneşte „Eclesiastul") — sunt o binefacere a lui Dumnezeu, de care se foloseşte ştiinţa omenească.

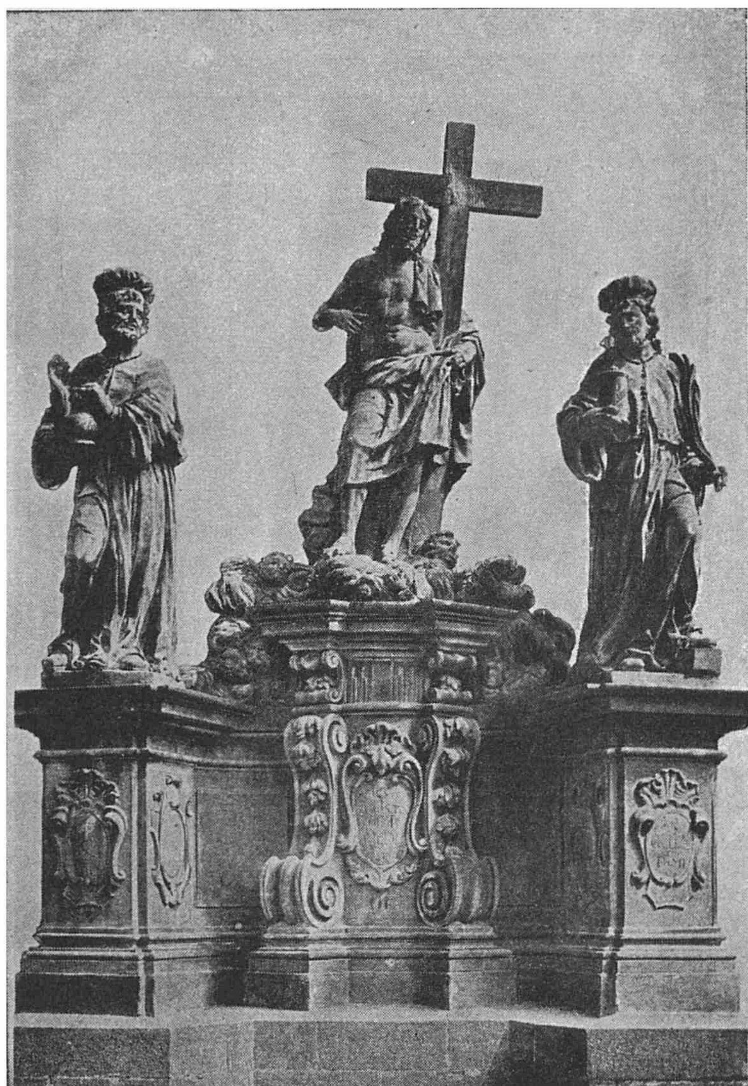

Fig. 1. — Grup de statui, care ornează podul Karl din Praga. La mijloc (între Cosma şi Damian) este statuea Mântuitorului, cu inscripţia *Ies. Cristo orbis medico* (de O. I. Mayer, 1709) — (foto Zikm. Reach, Praha, Skořepka, 9).

Fig. 2. — Iisus vindecând sumedenie de bolnavi.
Tablou de Doré (din „Medicul Nostru“ art. „Doctorul Iisus“).

Fig. 3. — Iisus vindecând paraliticii (Frescă bizantină).
După L. Thaller — al IX-lea Congres internațional de Istoria Medicinei (Aesculape).

Fig. 4. — Vindecarea „dropicului". — Pictură murală milenară. dela Sf. Gheorghe (Insula Reichenau, Lacul Constance).

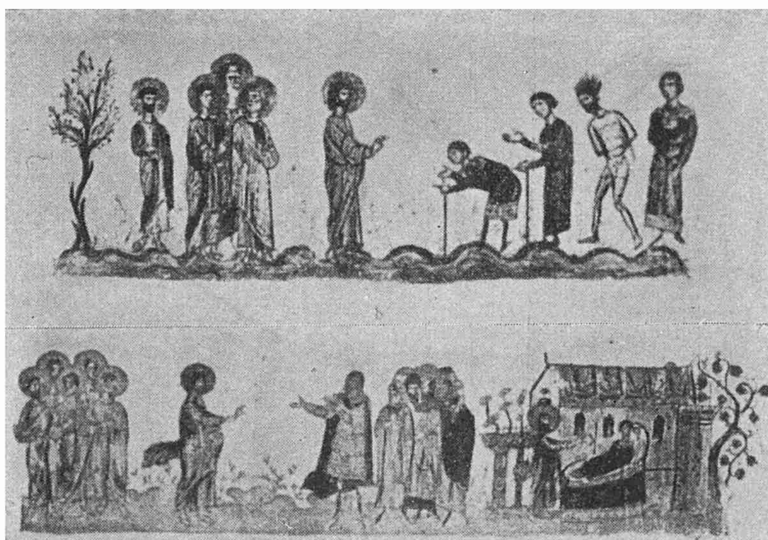

Fig. 5. — Isus Cristos vindecând bolnavi.

Fig. 6. — Isus Cristos vindecând orbii.
(foto procurate de Dr. V. Plătăreanu).

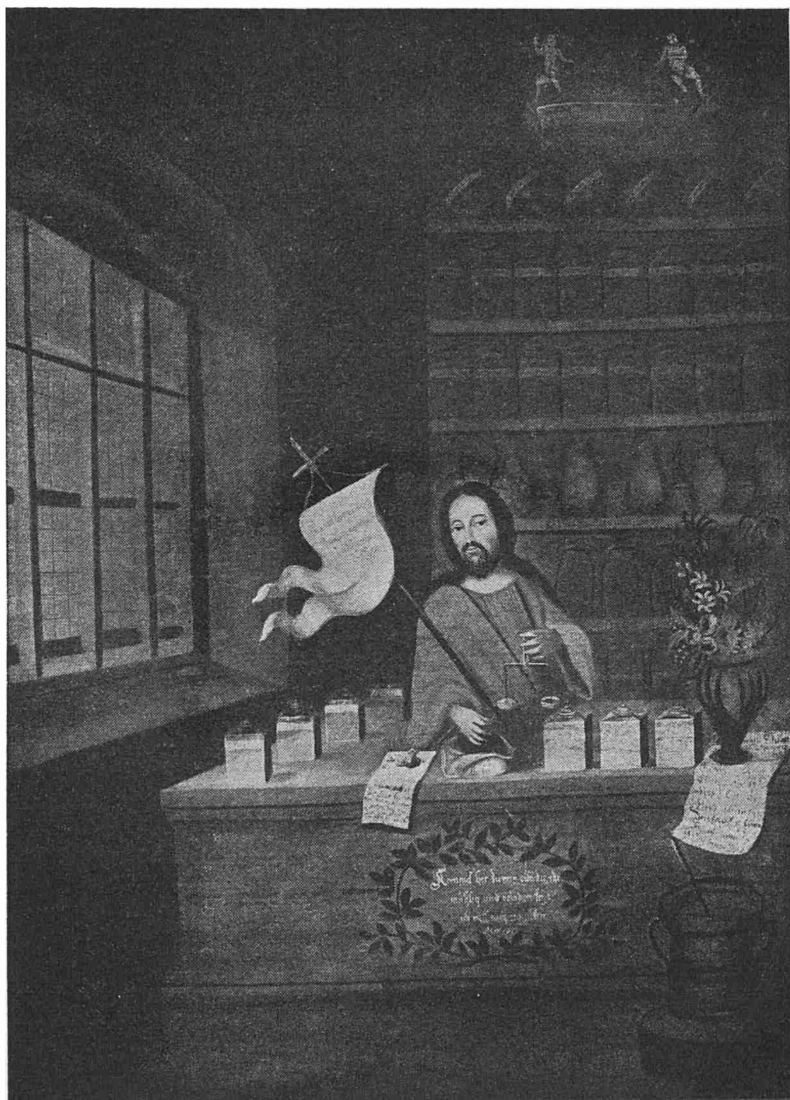

Fig. 7. — Isus Cristos, farmacist (în oficină).
Tablou (copie) aflat la Institutul de Istoria Medicinei, din București.

Fig. 8. — Isus Christos, ca farmacist (în oficină).
Tablou aflat în Institutul de Istoria Medicinei din Wiena (don. Neuburger).

Fig. 9. — Christos ca farmacist (tablou în ulei).
Foto Prof. Dr. Eberhard-Darmstadt Deutscher Apotheker-Verlag, Dr. H. Hösel (Berlin).

Fig. 10. — Christos ca farmacist.
Tablou în ulei, în posesia farm. Koch (Neulitschein in Mähren) din Apotheker Kalender.

CAP. III.

LEGĂTURILE MEDICO-RELIGIOASE LA CREŞTINI.

Creştinismul şi medicina.

De oare ce Creştinismul este religia cea mai răspândită, şi fiindcă înglobează marea majoritate a locuitorilor din Romània şi din ţările vecine (Bulgaria, Jugoslavia, Ungaria, Polonia, Rusia), – am crezut necesar ca raporturile lui cu medicina, să fie analizate într'un capitol deosebit de celelalte. Ba mai mult, cred a putea să afirm – fără teamă de contrazicere – că un atare studiu merită o atenţie specială şi prin faptul că, în afara Dumnezeirei însăşi, nici un altul din marii legislatori sau reformatori (Brahma, Buda, Confucius, Moisi, Mohamet, şi ceilalţi) n'au întruchipat mai bine cele două apostolate – religia şi medicina – ca Mântuitorul nostru.

– Că Iisus a fost cu adevărat – şi, cel mai mare – „preot", nu am nevoe să dovedesc, de oare ce ne încredinţează proorocul David, din Vechiul Testament, care spune destul de clar că Iisus Cristos era *„preot în veac*, după rânduiala lui Melchisedec" (Psalmul 109, 4), – ba încă *„arhiereu* în veci, preot ca Melchisedec" (Pavel către evrei,5); iar despre Melchisedec spune Sfânta Scriptură că a fost „Impăratul Salemului şi preot al Celui prea Inalt". „Şi vei chema numele lui, *Iisus*, căci *EL va mântui poporul său de păcate*" – a zis Ingerul către Iosif (Matei 1, 21).

– Că, pe de altă parte, Mântuitorul nostru (Iisus Christos) a fost în acelaş timp cu adevărat „doctor", nu este greu

de dovedit, de oare ce ne încredinţează proorocul Isaia care I-a vestit venirea, prin cuvintele: „*Duhul Domnului preste mine, carele m'a uns a binevesti săracilor, m'a trimis a vindeca pre cei sdrobiţi cu inima*", etc. (Luca 4, 18-19). Mântuitorul însuşi s'a chemat ca atare zicând: „Cu adevărat îmi veţi spune: *Doctore* vindecă-te pe tine însuţi". (Luca, 4,23).

Iată pentru ce Iisus Christos - şi numai El - a fost figurat de atâtea ori în ipostaza de „medic" - ca de pildă, în celebrul tablou (aquaforte) al lui Rembrandt, intitulat: „Christ vindecând bolnavii" (mai cunoscut sub numele de „Piesa cu o sută de florini"); - sau, în acela a lui Doré, intitulat: „Iisus vindecând suferinzi", şi încă mai dese ori îl găsim figurat în frescele bisericilor (vezi fig. anexate). De asemenea, unul din numeroasele grupe de statui, care împodobesc podul Carol (Karlsbrücke) din Praga, figurează pe Isus Christos (la mijloc) între sfinţii numiţi „doctori fără arginţi", Cosma (la dreapta) şi Damian (la stânga sa) şi poartă inscripţia: „*Ies. Cristo orbis medico*" (vezi fig. anexă). Alte ori, - şi chiar de multe ori - Iisus Christos a fost reprezentat ca farmacist - adică, tot ca un „Mântuitor" sau „Tămăduitor" - cum se vede din figurile anexate, (pag. 45-48).

Este interesant de reţinut acest fapt, fiindcă Iisus Christos a fost numit „Doamne" şi „Invăţătorule" (Rabbuni); - „Voi mă numiţi pe mine Invăţător şi Domn - a zis El către ucenici (la „spălarea picioarelor") - şi bine ziceţi, că aşa sunt" (Ioan, 13.13). Sensul acestui cuvânt este însă cu totul altul de cât acela de „profesor" (cum îl înţelegem astăzi), - căci, în afară de „Predica de pe munte", ori „Iisus învăţând norodul", sau „Iisus predicând în templu", Christos n'a mai apărut ca atare, - şi, de aceia a fost de atâtea ori reprezentat ca medic sau farmacist, şi în atâtea scene de vindecarea bolnavilor, - dar niciodată n'a fost figurat ca profesor, sau inginer, sau altfel.

Dar, dacă noi înşine - ca tot ce se vede ori se petrece în natură - suntem creaţiunile Dumnezeirei; - şi, dacă fiecare stăpânitor pământean se aşează „prin graţia lui Dumnezeu", ar fi deadreptul o rătăcire să mai încerc a explica eu - ceea ce a dovedit El însuşi - că „preotul" şi „medicul" Iisus Christos este fiul lui Dumnezeu, - căci, minunile lui (umblarea pe apă,

oprirea furtunei, săturarea mulţimei numai cu cinci pâini şi doi peşti, prefacerea apei în vin, şi celelalte) ca şi răspunsurile pe care le-a dat cărturarilor vremii, — ni-L arată ca pe un adevărat „Dumnezeu din Dumnezeu adevărat". De altfel, El însuşi a mărturisit (Ion. 10, 37-38) că „Dacă nu fac lucrurile Tatălui meu, să nu-mi credeţi; iar dacă le fac, deşi nu credeţi în mine, credeţi lucrurilor mele, ca să ştiţi şi să cunoaşteţi că Tatăl este întru mine şi eu întru El".

Fireşte că nu este rolul meu şi nici nu intră în cadrul lucrării, ca să discut chestiunea „revelaţiunei" — pe care atâtea minţi luminate au admis-o în favoarea marilor figuri ale istoriei, — dar, nici nu văd argumentele acelor cari ar refuza-o astăzi, după ce s'a descoperit radiofonia, televiziunea, etc., şi când se discută posibilitatea legăturii cu celelalte astre.

De asemenea ar fi fără rost să mai discut veracitatea afirmaţiunilor acelora cari au pretins că Christos ar fi dobândit ştiinţa tămăduirei, învăţând-o la „Şcoala din Alexandria", — căci, cu ocazia predicărilor în templu „cărturarii" timpului s'au întrebat, miraţi „Cum ştie carte acesta, fără să fi învăţat"? Iar el le-a spus că „Invăţătura mea nu este dela mine, ci dela Cel ce m'a trimis" (Ioan, 7.15-17). Dar, chiar dacă Iisus „omul" sau „Fiul omului" s'a supus şi acestei trude — după cum s'a lăsat supus celorlalte chinuiri omeneşti — căci, carte a ştiut (Luca,4.17). aceasta nu scade cu nimic măreţia lui Iisus „Domnul" sau „Fiul lui Dumnezeu", care „S'a născut mai nainte de toţi vecii". In ori ce caz, este de remarcat că nici un alt „legiuitor" n'a făcut „minuni" de felul celor înfăptuite de Christos, şi de aceia n'a trecut nimănui prin minte ca să figureze pe altcineva în ipostaza de medic sau farmacist, ca pe Iisus.

Adevărul este că Christos s'a dovedit mai mare de cât toţi „învăţaţii", iar minunile Lui — ca: „Vindecarea tânărului şi a paraliticului din Capernaum", ca şi a celui cu „mâna uscată", „vindecarea slăbănogului dela porţile Ierusalimului", „vindecarea leprosului şi a slugei sutaşului din Capernaum", „vindecarea orbului din naştere" a „mutului cel îndrăcit" (gângav), şi a „fiului cel lunatec", „vindecarea celor zece buboşi" (leproşi), „vindecarea idropicosului", „îndreptarea gârbovei", „tămădu-

irea (femeii) celei întru curgerea sângelui", ca şi „învierea fiului văduvei" din Nain, „învierea fiicei lui Iair" (mai marele Sinagogei), „învierea lui Lazăr", şi toate celelalte (vindecări sau învieri) – ne arată pe Iisus ca fiind mai iscusit de cât oricare din „doctorii" sau medicii mari ai vremii, – iar lucrul se explică prin aceea că El era „de o ființă cu Tatăl, prin carele toate s'au făcut", şi fiind-că era „lumină din lumină, născut, iar nu făcut".

De altfel valoarea minunilor Sale nu scade cu nimic dacă am recunoaşte, de pildă, că acel cărbune (– adus de înger, din Cer) cu care Iisus „a atins buzele proorocului Isaia spre a-l curăţi de păcate", era un factor terapeutic din cei pe cari îi întrebuințează chiar medicina ştiinţifică de astăzi, – sau dacă ştim că, încă mai demult, Hippocrate se servise foarte adesea de fierul roşu în vindecarea anumitor boale. Insuşi untdelemnul – simbolul natural – care se întrebuinţează chiar astăzi ca obiect liturgic la serbarea cultului ortodox, şi care reprezintă un aliment, este în acelaşi timp şi un foarte bun mijloc de vindecare, iar Sf. evanghelist Marcu (6, 13) confirmă că a fost folosit în acest scop; ba încă, apostolul Iacob (5.14) spune categoric, că: „De este bolnav cineva dintre voi, să cheme preoţii Bisericii şi să se roage pentru el, ungându-l cu untdelemn, în numele Domnului". Nu mai puţin sigur este că Sf. Mir (– în a cărui compoziție intră: untdelemn, vin, balsam cu vre-o 30-35 aromatice), care se întrebuinţează astăzi ca obiect liturgic, a fost folosit în timpuri şi ca agent vindecător.

„Invăţătura" lui Christos este aşa de superioară, din toate punctele de vedere, încât ori cine îi recunoaşte obârşia Dumnezeească, chiar dacă n'ar fi mărturisit El însuşi (Evang. dela Ioan, 7,16), că „învăţătura mea nu este a mea, ci a Aceluia ce M'a trimis".

Apoi, în legătură cu problema care ne interesează, trebue să insist asupra faptului că, Acest cel mai mare „preot" şi cel mai mare „doctor" – Fiul lui Dumnezeu – s'a pogorât din Ceruri, şi din Fecioara Maria s'a făcut om, – nu ca să stăpânească, ci ca să ne *mântuiască* pe noi oamenii, şi pentru noi s'a răstignit, a pătimit şi s'a îngropat.

Iată expresiunea cea mai înaltă a „altruismului", care

constitue sublimul religiei creştine, şi pe care-l găsim de altfel tot aşa de viu exprimat în „Porunca VI – să nu ucizi", – în „Porunca VIII – să nu furi", – în „Porunca IX – să nu mărturiseşti mărturie mincinoasă împotriva aproapelui tău", – dar mai ales se traduce aşa de lămurit în recomandarea : „*Iubeşte pe aproapele tău, ca şi pe tine însuţi*", şi culminează cu vorbele Mântuitorului, care spun că „mai mare dragoste ca aceasta nimeni nu are, decât a-şi da sufletul pentru aproapele său". Ori, acest sentiment – altruismul – este însuşi sensul „apostolatului" nostru (medical şi preoţesc), sau şeade la baza „profesiunei" noastre, şi, tocmai prin această notă, Creştinismul apare ca ceva nou şi superior, – după cum glăsueşte însuşi „Troparul" de Crăciun, când zice : „Naşterea ta, Hristoase, răsărit-a lumii lumina cunoştinţei".

In adevăr, în locul atâtor Zei ai vechilor religii (a Grecilor şi a Romanilor) – cari se deosebeau între ei prin specialitatea lor, şi divizau pe oameni în tabere de adoratori, de indiferenţi, sau de potrivnici, – Creştinismul – ca şi învăţătura lui Brahma, sau mozaismul şi mahometanismul – adună pe toţi credincioşii în faţa unui singur „Dumnezeu, atotţiitorul, făcătorul cerului şi al pământului, văzutelor tuturor şi nevăzutelor".

Dar, în locul procedurei acelui preşedinte Zevs, sau Jupiter „tonans" – supărăcios şi aspru, care pedepsea mereu şi fără multă alegere, – Creştinismul ne învaţă că „mânia" sau supărarea lesne, din te miri ce, ca şi dorinţa de răzbunare, este un „păcat capital". – In locul pornirei violentului Marte, care nu are altă raţiune de cât războiul, – Christos a recomandat „pace şi între oameni bună învoire", asigurând că vor fi „fericiţi făcătorii de pace, că aceia fiii lui Dumnezeu se vor chema".

In locul atitudinei necruţătorului Jehova, în numele căruia cerea Moise ca să se răzbune „ochi pentru ochi şi dinte pentru dinte", – Christos a încredinţat că vor fi „fericiţi cei blânzi, că aceia vor moşteni pământul", şi a învăţat să fim atâta de îngăduitori încât „dacă te loveşte cineva pe un obraz, să întorci şi pe celălalt"; – în această privinţă tot El ne-a dat şi cel mai înălţător exemplu, căci, nu numai că n'a protestat atunci când a fost scuipat şi lovit, dar chiar în faţa celor

cari l-au răstignit, s'a rugat: „Părinte, iartă-i că nu știu ce fac". In locul înfricoșătorului Allah, în numele căruia a condus Mahomet pe credincioșii săi, în războae, și i-a îndemnat la excluzivism (Coran II, 12 „Sura prăzilor") zicând: „Intăriți deci pe cei ce cred; arunca-voi frica în inimile necredincioșilor, deci tăiați-le gâturile și tăiați-le toate vârfurile degetelor" – Christos a îngăduit: „să credeți cum veți vrea, numai credeți" și a mers cu îngăduința până acolo în cât a păstrat „Porunca III" din vechiul testament, care zice: „să nu iei numele Domnului Dumnezeului *tău* în deșert".

Este foarte adevărat că, la un moment dat, printr'o greșită înțelegere a învățăturilor Mântuitorului, însăși Biserica creștină, cea din Apus, a apucat pe panta unui fanatism necreștinesc, creând „inchiziția" – cu toate ororile ei –, „indexul" sau „excomunicarea" și celelalte mijloace, care au constrâns conștiința și au răpit libertatea de gândire, dată omului de către Dumnezeu, – ori a înlocuit „cuvântul" prin spadă, și a pornit acele istorice războaie, în numele crucii (–„cruciadele"). Acest fanatism sau excluzivism n'a durat mult, și în ori ce caz, n'a fost propovăduit de Christos.

Din contra, în locul teroarei și al intoleranței din celelalte religii, Creștinismul ne pune în fața unui Dumnezeu blând și iertător, ne fericește cu un „Tată", bun, în fața căruia putem nu numai să „mărturisim un botez spre iertarea păcatelor", dar putem să ne spovedim ori când și pentru ori care greșeală. Ba încă, prin „ectenia de cerere" se recunoaște că „nu este om carele să nu păcătuiască" și de aceia putem noi să spunem în „Rugăciunea Domnească":... „și ne iartă greșalele noastre precum și noi iertăm greșiților noștri".

In locul unui Bachus, Cupidon și ceilalți ejusdem farinae, cu apucăturile lor, „Tatăl nostru" ne ferește„ să nu cădem în ispită și ne izbăvește de cel viclean", – dar, pentru aceasta zice El: „privigheați și vă rugați, ca să nu cădeți în ispită" (Matei 26,41). Altminteri, Creștinismul nu disprețuește „existența" – în favoarea căreia cere „pâinea cea de toate zilele",– iar Mântuitorul nostru n'a pus nici un fel de restricțiuni când a zis: „mânca-vor săracii și se vor sătura".

In schimb a condamnat abuzurile de ori ce fel, recomandând „să nu încarci prea mult trupul tău și să nu amețești firea ta". Pântecele este „Dumnezeul lor" a zis Apostolul Pavel (Filipeni 3,19), iar „lăcomia" sau îmbuibarea de mâncare și de băutură, este înscrisă printre „păcatele capitale", fiindcă din ea decurg atâtea altele. – „Să nu poftești femeia aproapelui – zice „Porunca X-a" – nici casa lui, nici țarina lui..... nici nimic al lui', – și este de observat că, în special cu privire la abuzurile sau poftele sexuale, „Porunca VII" ordonă, scurt și categoric: „să nu fii desfrânat", iar Apostolul Pavel a recomandat celor necăsătoriți, că „dacă nu se pot înfrâna, căsătorească-se, căci mai bine este a se căsători de cât a se aprinde" (I, Cor. 7,9). Desigur că, alături de atâți păcătoși mărunți, s'au găsit chiar unii conducători cari au înfrânt aceste recomandări; – ba încă, printr'o slăbire a moralei, chiar unele scaune papale au căzut într'o stare de rătăcire, care a otrăvit sufletele credincioșilor și pe mulți i-a aruncat în același păcat. Se pomenește și astăzi – cu rușine – numele acelui Papă Borgia, ca un simbol al depravării, iar despre un altul (Benedict IX) se spune că a deschis (la Roma) o „casă de toleranță" și că pe vremea lui Paul, acele localuri procurau nobilimei, cele mai prețuite distracții. Din fericire însă asemenea cazuri au fost rare, și, măcar că e vorba chiar de „capi ai Bisericei", totuși nu se poate acuza „Creștinismul", și mai ales învățătura lui nu trebue confundată cu actele celor rătăciți. Tot în această ordine de idei, este bine să mai observăm că, diferitele „posturi", în formele în care au fost instituite – înțelegând nu numai abținerea de la diferite mâncări, dar chiar înfrânarea diferitelor pofte și petreceri – constituesc un adevărat catechism dieteticо-igienic, și este păcat că nu se respectă mai cu luare aminte.

In locul „prăpastiei" lui Pericle, sau al „Tarpeii" romane, Creștinismul oferă leagănul cald al familiei. – „Creșteți și vă înmulțiți și stăpâniți pământul" – a zis Dumnezeu către Adam și Eva (Facerea, I, 28) – și, în loc să îndepărteze copiii de la dreptul vieții, Mântuitorul îi cheamă, poruncind: „Lăsați pruncii să vină la mine".

In locul nesocotirei sau a dispreţului faţă de semeni, am văzut că „Fiul lui Dumnezeu", în numele „Tatălui", recomandă „să iubeşti pe aproapele ca pe tine însuţi". In locul diviziunei oamenilor – a deosebirilor de clase – şi a sclavagiului unora, Christos a proclamat „egalitatea tuturor înaintea lui Dumnezeu şi a Bisericei" – prin egalitatea naşterii şi a morţii – încredinţând că cei săraci şi prigoniţi, ca şi marii preoţi, sunt „Fiii Cerului", iar înaintea Domnului „cei din urmă vor fi cei dintâi şi cei dintâi vor fi cei din urmă".

De aceia mi-a părut foarte straniu – şi inexplicabil – faptul că Biserica nu a protestat niciodată contra „robiei" – care a existat şi la noi până bine de curând, – dar, am aflat atâtea jelbi sau proteste de ale mânăstirilor însăşi, care au reclamat cutare sau cutare număr de „robi" de care se „bucuraseră" altă dată.

Altminteri, excluzând ori ce fel de violenţă şi folosind numai cuvântul, ca să arate „drumul adevărului" pentru „intrarea în împărăţia Cerului", Iisus Christos şi apostolii Lui au propagat „*virtutea*" sub toate formele ei – înscriind în primul rând: credinţa, speranţa şi dragostea, apoi înţelepciunea, bărbăţia şi cumpătarea, – iar pe de altă parte, a stăruit pentru îndepărtarea tuturor „*păcatelor*" – mândria, simonia, necurăţenia, invidia, lăcomia, curvia, etc. – ca să poţi câştiga iertarea Dumnezeiască.

Pentru a abate pe oameni de la materialismul păgânătăţii şi de la păcatele în care căzuseră, a poruncit: „să nu-ţi faci chip cioplit" (II), „să nu iei numele Domnului tău în deşert" (III), „să nu fii desfrânat" (VII), etc., arătând că „Fericiţi cei curaţi cu inima, că aceia vor vedea pe Dumnezeu"; iar ca să îndemne la respectarea „cuvântului" – care era însuşi Dumnezeu – Christos a anunţat, că „iarăşi va să vie să judece vii şi morţi", pentru a aşeza pe cei buni „în dreapta Tatălui" şi pe cei răi „în stânga" sau în „focul Gheenei".

S'a pretins de unii că, prin această spiritualizare a vieţii – pe care au interpretat-o ca o părăsire a omului în voia lui Dumnezeu,–Creştinismul ar fi fost o piedică în calea progresului.

Ori, adevărul este că, prin ceea ce spune: „Domnul a dat, Domnul a luat", Creştinismul învaţă pe credincioşii săi să fie

stoici și să se resemneze în fața imposibilului, iar nici decum să se abandoneze în orice împrejurare. Dar în loc să îndemne la revoltă, din contra, pentru a consola pe credincioși – și, ași putea zice, pentru a-i îndemna să persevereze – în fața chinurilor la care erau supuși de prigonitori, – Christos i-a asigurat că „fericiți cei ce plâng, că aceia se vor mângâia", și, „fericiți cei ce flămânzesc și însetoșază de dreptate, că aceia se vor sătura", – sau, „fericiți cei prigoniți pentru dreptate, că acelora este împărăția cerurilor". „Fericiți veți fi – le-a spus Mântuitorul – când vă vor ocărî și vă vor izgoni, și mințind vor zice tot cuvântul rău împotriva voastră din pricina mea, bucurați-vă și vă veseliți că plata voastră multă este în ceruri".

Altminteri – cum zisei – departe de a fi cufundat pe credincioșii săi în pasivitatea „fatalismului" oriental, din contra, am putea afirma fără teama desmințirei, că, în mijlocul societății conrupte a păgânismului și a atâtor barbari, creștinii au fost cei mai activi agenți de progres.

In adevăr, prin acel *„caută și vei afla,* bate și ți se va deschide", religia creștină îndeamnă la acțiune continuă, după cum însăși chemarea preotului – când zice: „veniți să luați lumină" – constitue un îndemn, iar iluminarea bisericii în timpul serviciului religios, este nu numai combaterea întunericului fizic sau amintirea catacombelor de odinioară, ci însemnează o mărturisire simbolică a triumfului; – ea mărturisește dorința și îndemnul de a ne lumina cu „lumina cea adevărată", și a ne libera de întunericul ori cărei rătăciri. Numai forma cultului – „rugăciunea" – dă impresia „pasivității", dar adevărata învățătură a Creștinismului înseamnă a fi pururea viu, a lucra, a lua parte la lupta vieții, a birui răul și a stabili împărăția binelui, – deci, înseamnă activitate. Atunci când Apostolul Petru se credea amenințat de înec și cerea ajutor, Christos nu i-a recomandat să se lase în voia Domnului, ci i-a spus, poruncitor: „dă din mâini Petre", iar Sfânta Scriptură spune categoric: „predică cuvântul; stai asupra, cu vreme și fără de vreme; mustră, ceartă, îndeamnă cu toată îndelung răbdarea și cu învăță-

tura" (II, Pavel către Timotei, 4. 2), sau: „grăeşte şi îndeamnă şi mustră cu toată porunca" (Pavel către Titu 2, 15), iar Mântuitorul însuşi a dat cel mai frumos exemplu de acţiune, prin perseverenţa pe care a împins-o până la sacrificiul de sine.

„Eu am creiat cerul şi pământul – a zis Dumnezeu, prin glasul lui Christos – dar ţie, o preote, îţi dau puterea de a schimba acest pământ negru şi întunecos, într'un cer senin şi strălucitor" (Sf. Ion Hrisostom). „Lepădaţi pe omul cel vechi – a zis Iisus – şi îmbrăcaţi-vă cu cel nou", iar „Slava cântărilor" zice: „Vino-ţi întru pricepere, o omule, şi lepădându-ţi omul cel vechi, înoeşte-te şi sărbătoreşte înoirile sufletului", ca să poţi spune: „iată s'au făcut toate nouă" şi, „cu acest fel de rod să prăznueşti, cu bună schimbare schimbându-te; căci aşa se înoeşte omul, aşa se cinsteşte ziua înoirilor".

Ori, acest spirit de continuă preînoire sufletească, ori de prefacere în mai bine, tinzând să ne facă tot mai buni, mai drepţi şi mai curaţi, adică mai desăvârşiţi, – nu se găseşte nicăeri afirmat cu atâta putere ca în Creştinism, şi de aceia slujitorii lui au putut să îndeplinească cel mai mare rol social.

Ba mai mult, nu numai că îndeamnă la acţiune, dar, religia creştină consideră „trândăvia" ca un păcat capital, şi chiar pedepseşte pe cel leneş – căci, zice sfânta Scriptură: „Blestemat cel ce face lucrul Domnului cu lenevie" (Ieremia, 48, 10). In schimb, răsplăteşte pe cel vrednic, după cum zice (Sf. Scriptură) că: „Preoţii cei ce-şi ţin dregătoria, de îndoită cinste să se învrednicească; mai ales cei ce se ostenesc întru cuvânt şi întru învăţătură, căci vrednic este lucrătorul de plata sa" (Pavel către Timotei, 5; 18). Şi apoi, „toată Scriptura – zice Pavel către Timotei (3, 16-17) – este de Dumnezeu insuflată şi de folos spre învăţătură, spre mustrare, spre îndreptare, spre înţelepţirea cea spre dreptate, ca să fie deplin omul lui Dumnezeu spre tot lucrul bun desăvârşit"; iar în II, 4-7, spune, cu mulţumirea datoriei împlinite: „Lupta cea bună m'am luptat, călătoria am săvârşit, credinţa am ţinut".

Prin urmare, departe de a fi fost o piedică în calea progresului, – din contra, învăţătura creştină a îndemnat la acţiune, lăsând apostolilor (adică preoţilor) toată latitudinea evo-

luării sau adaptării, – și, vom vedea imediat, prin exemple, că Biserica creștină a avut cele mai mari merite în privința cultivării, a înaintării și a răspândirii științei în lume.

In adevăr, amintii – și repet – că, în locul violenței, a răzbunării, a disprețului față de semeni, etc., Creștinismul a introdus principiile sau „dogmele" cele mai umanitare: *fraternitatea* – prin acel „iubește pe aproapele tău", și *caritatea* – prin acel „dă și Domnul îți va da", sau acel „dar din dar se face rai", – iar ca să se încurajeze cât mai mult în această direcție, ne-a încredințat că sunt „*fericiți cei milostivi, că aceia se vor mântui*". – Ei bine, sub influența spiritului său divin, această virtute particulară a sufletelor înalte – acea „caritas generis humani" – s'a transformat cu timpul într'un sentiment general, și a devenit un principiu fundamental pentru societățile (popoarele) moderne.

Monnier (în „Histoire de l'Assistance Publique") afirmă categoric că germenii „asistenței" s'au născut în Orient, printre elevii apostolilor (vezi: bunul Tovit), și în catacombele Romei, printre inițiații nouei credințe. Ba încă, una din primele adunări ale Bisericei din Ierusalim a fost anume convocată, ca să aleagă printre discipoli, pe acei cari să fie însărcinați cu colectarea și distribuirea pomenilor, iar după instalarea Episcopilor, aceștia deveniră de drept distribuitorii darurilor. Se pare că de atunci se perpetuează obiceiul „Cutiei milelor" din toate bisericile, și, poate că tot de atunci a rămas credința că „dela Episcop nu trebue să plece nimeni cu mâna goală", – fapt, pentru care se și acordă Ierarhilor câte un fond special în acest scop.

Se știe apoi că, tot sub influența Creștinismului, „sfântul" împărat Constantin a promulgat celebrul edict, în baza căruia trebuia să se acorde hrană și îmbrăcăminte ori cărui sărac care se prezenta cu un copil nou născut, – iar ca să asigure putința executării acestei măsuri, a înzestrat bisericile cu donațiuni bogate – în alimente și pământuri – anume destinate pentru ajutorarea orfanilor, a văduvelor și a săracilor. Iată dar, explicația și rostul multiplelor averi ce s'au

dăruit între timp bisericilor şi mănăstirilor, şi, poate că acesta este şi rostul recentei donaţiuni făcută mănăstirilor noastre, cu păduri sau cu terenuri de muncă.

După edictul lui Constantin, fiecare biserică era datoare să îngrijească de săracii săi, iar ca să se evite abuzul, şi în acelaşi timp să se evite cerşetoria – adică, spre a se păstra buna ordine în adunarea şi distribuirea ofrandelor — s'au înfiinţat aşa numitele „diaconii". In legătură cu rostul cărţii de faţă trebue mai ales să accentuez asupra faptului că, în afară de atribuţiile cultului, acei diaconi (la început 7) aveau şi misiunea *să viziteze pe cei bolnavi* sau prizonieri, să dea azil străinilor, să *ancheteze situaţia săracilor şi să întocmească lista acelora cărora li se cuvenea să primească pomană*". Prin urmare, era vorba de o „asistenţă" organizată după tipul cel mai modern sau „american",–şi, dacă se păstra discreţia, – ca „să nu ştie stânga ce face dreapta" Episcopului – nici nu se îngăduia cuiva ca să i le fure pe amândouă (mânile) sau să se încurajeze lenea.

Urmând pe acest drum, conciliul dela Niceia, din 325, a hotărât crearea primului „Ospiciu pentru copii găsiţi", iar sfântul Vasile, episcopul Capadociei a fondat (în 372), la porţile Cesareei, cel dintâi spital – care a devenit celebru în Orient – şi care a purtat chiar numele de „Basiliad". „Indată ce ieşi din cetate – zice sf. Grigorie din Nazianza (Predica 43) – vezi un oraş nou, care este sanctuarul pietăţei. Acolo, boala, îndurată fără murmur, pare a fi o încercare binecuvântată; acolo, caritatea străluceşte în operile sale". Iată de ce, cu drept cuvânt afirmă Boisseau (Dict. encycl. des sciences médicales, art. „Hôpitaux") că „spitalele sunt o inspiraţie a carităţei creştine".

Curând după aceia (în 381) pioasa Fabiola – spune sf. Ieronim – a fondat primul spital în Roma, iar mai apoi, imitând exemplul bisericilor din Orient, toate schiturile din Occident au devenit locuri de popas pentru călători şi adăposturi pentru bolnavii indigeni, iar primul conciliu din Orleans (la 511) a hotărât ca produsele Bisericei să fie consacrate pentru hrana şi îmbrăcămintea bolnavilor şi a săracilor cari nu pot lucra.

Iată dar origina „bolniţelor" – care au existat şi la mănăstirile noastre, până bine de curând, – şi, iată origina obiceiu-

lui, care se perpetuează chiar astăzi, că Mănăstirile noastre găzduesc (la „arhondaric") pe oricare trecător; iar importanța acestui fapt, în trecut, se vede în deajuns din scrisoarea păgânului Julien l'Apostat către Marele preot din Galateea, prin care îi recomandă „să imite pe creştini, făcând ca şi ei, ospicii în toate cetăţile provinciei".

Aşa s'a făcut că, foarte repede, s'au creat în atâtea părți azile pentru copiii „găsiți" sau abandonați („brephotrophia") şi, oricine va vizita, de pildă biserica San Spirito in Sassia (din Roma), va vedea la stânga porții, nişa cu leagănul învârtitor în care se depuneau copiii (care, a funcționat până bine de curând); tot astfel, la Dubrovnik (Raguza) ciceronele te conduce sigur în str. Zlatariceva ca să arate nişa (fereastra) al cărui pervaz inferior, de piatră, este tocit de întrebuințare, vremea de demult, când desmoştenitii soartei puteau să fie depuşi acolo. După exemplul acestora s'au fondat mai apoi azile-spitale pentru copiii orfani („orphanotrophia"); – azile speciale pentru străini („xenodochia"), – pentru săraci („ptochotrophia"), pentru bătrâni („gerontocomia"), – pentru bolnavi („nosocomia"). Ba încă, în Apus – chiar în Franța de sub primii regi – toată „asistența" a rămas multă vreme exclusiv în seama Bisericei – în mânile Episcopilor şi ale Diaconilor – căci, abia în anul 542 s'a fondat, în Lyon, primul spital civil, care a fost numit „Hôtel-Dieu" – adică tot „Casa Domnului", iar în 577, după îndemnul lui Grigorie din Tours, s'a fondat la Paris, spitalul numit „Saint Julien le Pauvre" (sfântul Iulian cel sărac), lângă bisericuța care poartă acelaşi nume, şi care mai funcționează chiar astăzi la Paris, atât pentru catolici cât şi pentru ortodoxi.

„Asistența" a început să treacă, în parte, în mâinile civililor, abia în timpul lui Carol cel Mare, dar a fost mult stânjenită după căderea imperiului. Ea a renăscut apoi, tot sub impulsul Bisericei, şi a înflorit mai puternic în vremea cruciadelor. De atunci au început să se formeze acele „confrerii", dintre care unele au ajuns celebre, ca: Ordinul „Sfântul Spirit" (în Montpellier) – care, se ocupa de copiii abandonați; – Ord. „Sf. Antoniu" (în Viena), care se ocupa de îngrijirea bolnavilor; – Ord. „Sf. Mormânt" şi Ord. „Sf. Ioan"

(în Ierusalim), ai cărui membri urmaşi („Cavalerii Joaniţi") au adus mari servicii în multe războae din Europa, şi chiar în „Războiul cel mare", în care s'au distins prin reputatele lor „trenuri sanitare". Ceva mai târziu, Jean de Meulant episcopul Parisului a fondat spitalul „Sf. Spirit", spitalul „St. Vincent de Paul", şi ordinul Surorilor de caritate cu acelaşi nume, care mai fiinţează astăzi, având o filială chiar în Bucureşti. Alături de acestea s'a fondat ordinul „Diaconeselor" (au şi acestea o filială în Bucureşti), stând în directă legătură cu Biserica, şi fără nici un amestec laic; şi aşa mai departe.

Iată dar, că nu se poate tăgădui „activitatea" Bisericei creştine, şi, în scopul pe care-l urmărim, trebue să insist – repetând – că, *opera de „asistenţă" a aparţinut în primul rând Bisericei*, şi ca atare, chemarea ei în acest rol, nu este de discutat, ci de aplicat – adică, de imitat.

In ce priveşte medicina propriu zisă, trebue să recunoaştem că, alături de grija sufletului, Creştinismul acordă o deosebită atenţie mântuirei trupului, considerând, de pildă „necurăţenia" – sub toate formele – ca un „păcat capital", şi impunând credinciosului atâtea „*datorii către trupul său*". Ba încă, lăsând de o parte minunile Mântuitorului, am putea spune că, Creştinismul s'a ocupat atât de Medicina preventivă – prin „învăţăturile" insuflate fie cărui credincios, cât şi de Medicina curativă – prin apostolii săi şi prin spitalele pe care le-a creat (sau a căror creare a inspirat-o).

Ca o dovadă de legătura strânsă care a existat între Medicină şi Biserică, ar fi de ajuns să amintesc că vechile spitale – ca şi bisericile – se numeau „Casa Domnului" (Hôtel-Dieu) – nume care se păstrează încă în multe părţi (Paris, Lyon, Quebec, etc) – şi că, acolo slujeau la început numai preoţi (cari poate că aveau oare care cunoştinţe de medicină şi de farmacie); iar alte spitale sunt botezate – ca şi bisericile: „Sf. Spirit" (Roma), „sf. Ion" (Bruxelles), „sf. Pantelimon" (Bucureşti), „sf. Spiridon" (Iaşi), „Maica Precista" (Roman), etc. – sau „Caritatea" (Berlin), „Mila" (Paris), „Filantropia" (Bucureşti), etc.

De altă parte, atâtea biserici poartă „hramul" (se numesc) „Isvorul Tămăduirei", iar figuraţiile alăturate arată că „tămăduirea" se referă nu numai la suflet, ci şi la trup.

De altfel, această legătură nu poate să mire, de oare ce nimeni nu ignorează că Biserica creştină a avut în sânul său atâţia învăţaţi de seamă – „doctori" – iar Medicina este cea dintâi care recunoaşte că, datorează Bisericei cel mai mare sprijin în progresul şi răspândirea sa în lume.

In adevăr, începând cu primii săi slujitori, aflăm că Apostolul *Pavel* (pe când se chema Saul) a fost un ilustru elev al fariseului – dar învăţatul – Gamaliel, şi că a tămăduit pe ologul din naştere şi pe acela ce avea „duh pithagoricesc"; – sf. Apostol Petru a înviat pe Thavita şi a tămăduit pe olog: – sf. Ion Hrisostom, sf. Vasile cel Mare, sf. Grigore (din Nazianz) erau cei mai adânci cunoscători ai ştiinţei de atunci; – sf. Apostol şi evanghelist *Luca*, mai înainte de a veni în Palestina (unde s'a creştinat) a fost medic în Antiochia, şi, cu atât mai mare importanţă au minunile istorisite în evanghelia sa; – despre el zicea Ap. Pavel că „*prea iubitul nostru frate, doctorul* (Luca) *nu înceta a se aplica la meşteşugul său*", şi poate că de aceia – sau fiindcă era în acelaşi timp cel mai iscusit – Luca este considerat ca „patronul medicilor"; – sf. Mina, mare învăţat şi orator, s'a impus în Alexandria prin tămăduirile bolnavilor: – sf. Episcop Spiridon vindeca tot felul de boale, de cele cu anevoie de vindecat, şi izgonea duhurile rele din oameni, iar printre alţii a vindecat pe însuşi Constantin, împăratul Răsăritului (fiul lui Constantin cel Mare) pe care „doctorii" nu-l putuseră vindeca, şi, pe semne că de aceia a şi fost el ales ca patron al spitalului „sf. Spiridon" (din Iaşi); – sf. Episcop Haralambie, care a fost pus la încercare de împăratul Sever, a înviat un mort şi a vindecat mulţi bolnavi, – şi, este considerat ca „păzitor de ciumă"; – sf. „Mare mucenic şi tămăduitor" *Pantelimon* a fost medicul împăratului Maximian, – şi, se vede că tocmai pentru reputaţia lui a fost ales ca patron al spitalului „sf. Pantelimon" (din Bucureşti); de altfel, el trece în acelaşi timp ca protector al medicilor (după Luca); – Proorocul Ilie a înviat pe fiul văduvei; – sf. Antonie cel Mare a tămăduit de epilepsie (?) chiar pe un membru al familiei imperiale, pe o paralitică şi pe mai mulţi alţii; – bine cunoscuţii „*doctori fără de plată*", fraţii *Cosma* şi *Damian*, cari erau foarte iscusiţi, „au

dat sănătate sufletelor şi trupurilor, doftorind tot felul de boale, tămăduind toate neputinţele şi izgonind duhurile cele viclene; ei au dat ajutor nu numai oamenilor dar şi dobitoacelor, fără să primească niciodată şi de la nimeni, nimic"; de aceia au şi fost numiţi „doctori fără arginţi", şi – în această privinţă ar putea servi ca „patroni" multora din doctorii de astă-zi; de altfel, amintirea lor este foarte cinstită în alte părţi.

Există chiar o „Société médicale saint Luc, saint Côme et saint Damian", cu 40 de comitete regionale (în Franţa), – o „Guild of st. Luke, st. Comas, st. Damian" (în Anglia), – o „Association de st. Côme et st. Damien" (in Italia), – o „Sociedad medico-farmaceutica de los Sanctos Cosme y Damian" (în Spania), – o „Société st. Côme et st. Damien" (în Belgia) – o „Catholic medical Guild of st. Luke" (în Australia), etc.

Alţi „doftori fără arginţi" au fost martirii Chir sau Cyr (din Alexandria) şi Ion (din Edesa), – cari, cutreerând împreună, au propovăduit creştinismul şi au vindecat „toate boalele"; la un moment dat, „slăvitul doctor alexandrian a lăsat meşteşugul cu doftorii şi ierburi, pentru a tămădui toate boalele numai cu cuvântul"; „intrând la cei bolnavi, ei le spuneau, nu de la Galen şi Ipocrat, ci din aşezământurile sf. Prooroci şi Apostoli, ca să se ferească de vătămările păcatelor, care se fac pricinuitoare boalelor trupeşti". Apoi, preotul Samson „având ştiinţă şi de meşteşugul doctoricesc" a tămăduit pe însuşi împăratul Justinian; – sf. Stelian (Paflogonul) „s'a făcut şi doctor pentru boale incurabile, căci mureau copiii" – şi, se vede că de aceia sf. Stelian este invocat ca „protectorul copiilor"; – Diomid din Cilicia, „de neam mare şi bun, dar mai bun făcându-se, s'a deprins cu doctoria, lecuind pe toţi ce mergeau la el: – sufletele, prin Dumnezeiască credinţă, iar trupurile cu meşteşugul"; – cuviosul Thalaleu (din Cilicia) renumit pentru iscusinţa cu care vindeca nu numai pe oameni, dar şi pe dobitoace (după profesorul Bogrea, locuţiunea populară „a umbla teleleu" ar fi o amintire „ireverenţioasă" despre zelul acelui cuvios medic, care umbla fără preget din casă în casă). – Tot aci, ca „sfinţi, fără de bani" – vraci – se mai numără sf. Anichit şi alţii. – Mai apoi, aflăm

pe sf. *Visarion*, care a slujit liturghie şi la noi (în Curtea de Argeş); este reputat ca „păzitor de ciumă", şi de aceia s'a dat numele său pavilionului special de ciumaţi care a funcţionat la început pe lângă spitalul „Sf. Pantelimon"; – sf. Ion Nou, ale cărui moaşte se află în biserica zisă a S-tului Ion Nou (Sf. Gheorghe, din Suceava) a cărei curte s'a transformat într'un adevărat azil al pătimaşilor de tot felul, care vin de pretutindeni. In sfârşit, în aceiaşi categorie ar merita să menţionăm pe ades pomeniţii sfinţi Augustin şi Ambrosiu şi pe atâţi alţii, arătaţi de Dr. A. Pazzini în lucrarea sa: „I Santinela Storia della Medicina", sau în alte părţi, ca de pildă sfinţii medici: Medicus care a consultat pe Marc Aureliu, Ursicin medic la Ravena, englejii Raven şi Rasici, Carpus în Pergam, Codrat la Corint, Carponiu la Roma, Antioch şi Blaise în Armenia, Oreste în Tyrana, Zenobie şi Julian în Fenicia, Cassian în Umbria, Teodat medic şi episcop în Laodiceia, Juvenal şi Liberat în Cartagena, Pavel, Samson, etc., etc.

In afară de „sfinţi" şi de „mucenici", Biserica a mai avut sumedenie de alţi reprezentanţi în Medicină, – medici, ca de pildă: savantul călugăr Casiri, a cărui bibliotecă a rămas celebră; – preotul creştin Aaron (din Alexandria), care a alcătuit nişte „Pandecte medicale", în 30 de volume; – archipreotul Sergius (din Rai), care a mai adăugat două volume; – călugărul Bertarius a fost profesor de medicină la Monte Cassino, şi a scris două volume de medicină; – călugărul Fulbert a predat în acelaşi timp medicina şi teologia la Chartres; – Papa Jean XXI este unul şi acelaşi cu fostul medic Petrus Hispanus, dela care au rămas mai multe lucrări medicale; – reformatorul chirurgiei, Guy de Chauliac, dela care a rămas „La grande chirurgie", a fost nu numai medicul, dar şi confesorul Papilor Clement VI şi Urban V; – celebrul doctor Nicolae Stenon a devenit episcop de Titiopolis; – după câţiva ani de practică medicală, doctorul J. D. Laval a intrat în seminar şi s'a hirotonisit; – Paul din Egina, care este foarte citat în medicină (spre deosebire de călugărul Paul din Alep, care a călătorit pe la noi însoţind pe Macarie, şi care, fără să fie medic, ne-a lăsat totuşi o mulţime de informaţiuni privitoare la starea de lucruri din anul 1795).

De altfel, chiar în „ţara luminei" (Franţa), medicina a fost practicată la început aproape numai de preoţi şi de călugări, care îşi confereau între ei titlul de „medic" fiind-că „au studiat în cărţile de medicină"; ba încă, unii dintr'ânşii au ocupat cele mai înalte situaţii — ca de pildă: preotul Obizon care a fost medicul lui Ludovic cel Mare, preotul Lombard care a fost medicul lui Ludovic cel Tânăr, iar Gilles de Corbeil al lui Filip August. Tot astfel în Anglia, preoţii au exercitat de o potrivă, medicina şi chirurgia, până la conciliul din Tours (1163), care i-a oprit să mai verse sânge („Ecclesia abhorret a sanguine"). Cu toate acestea, în Evul mediu medicina a continuat să fie practicată mai ales de preoţi, fiind-că ei formau majoritatea învăţaţilor, şi, din această cauză, epoca dintre anii 1200—1600, se şi numeşte perioada „dreptului canonic".

In adevăr, în acea epocă de întuneric, Biserica a impus legile sale, şi, în afară de anumite rătăciri sau excese din partea unor „apărători" lipsiţi de înţelegere mai profundă a lucrurilor, Creştinismul a pus unitate în „dreptul" diferitelor popoare asupra cărora îşi întinsese puterea, modificând profund întreaga societate civilă şi contribuind la ceia ce a constituit „Renaşterea". Diferitele deciziuni religioase ale conciliilor şi ale papilor au fost strânse laolaltă, formând numitele „Decretalii", dintre care cele mai însemnate sunt ale lui Grigorie IX (1234), Grigorie XIII (1582), etc. In ce priveşte medicina, decretaliile se ocupau de căsătorie şi de impotenţă, de naştere şi de operaţia cezariană, de legitimitatea naşterilor, de atentatul la pudoare, etc.; — avortul, ca şi infanticidul, era calificat drept crimă, iar copilul era pus sub protecţia particulară a Bisericei şi a Statului, scoţându-l de sub puterea absolută a tatălui.

Spusei însă că, Biserica creştină (prin reprezentanţii săi) nu s'a mărginit numai la aplicarea învăţăturilor Mântuitorului sau a cunoştinţelor medicale împrumutate dela laici — în folosul individului sau al grupărilor — ci, a contribuit foarte mult chiar la progresul ştiinţei medicale. Se ştie de pildă că, în Orient, în faimoasele şcoli din Alexandria şi

Antiochia, se preda ştiinţa profană (medicina) alături de cea bisericească, iar în Occident – mai ales în Evul Mediu – preoţii au rămas aproape singurii slujitori ai progresului, în toate direcţiile. Biserica a servit de refugiu tuturor începuturilor, – căci, în mănăstirea dela *Viviers* s'a fondat prima „*Academie de ştiinţă*“ (teologia, medicina, etc.) In veacul al VII şi VIII, misionarii Papei Grigorie cel Mare s'au dus până în Britania, unde au fondat şcoli. Mai ales după anul 805, în Occident s'a învăţat medicina în catedrale şi în mănăstiri – „ad salutem corporis inventa“, – şi, sub protecţia Papilor (în special a lui Honoriu III) s'au fondat o mulţime de şcoli medico-religioase.

Adevăr este că, după înfiinţarea celebrei „Şcoale din Salerna“ (846) medicina a început să fie din ce în ce mai mult cultivată de către laici, şi a eşit treptat din mâinile preoţilor. Cu toate acestea, biserica a continuat să aibă un amestec foarte însemnat – şi chiar un fel de control – nu numai asupra exerciţiului medicinei, care era practicată de laici, dar chiar asupra învăţământului medical în şcoli. De pildă: vechia şi renumita „Şcoală dela Padova“ (Italia) şi-a liberat diplomele, dela început şi până mai târziu „In Christi nomine, Amen“, – iar altele, ca cea dela Pisa (Italia), le libera „In Dei nomine, Amen“ (după cum se constată chiar pe un exemplar din 1849); vestita Universitate din Heidelberg (Germania) care, în 1936, a sărbătorit 550 ani de existenţă, s'a fondat „cu autorizarea“ Papei Urban şi a fost condusă atâta vreme de preoţi; iar ca să se judece de oricine mai lesne influenţa pe care a exercitat-o biserica asupra învăţământului medical, ar fi de ajuns să amintesc că însăşi Universitatea din Paris (Franţa) – prin Cancelarul său – primea pe noul titrat (doctor), cu următoarea formulă, pe care o găsim consfinţită prin art. 37 al edictului lui Ludovic al XIV (din 1707): „Auctoritate Sanctae saedis Apostolicae, qua fungor in hac parte, do tibi licentiam legendi, interpretandi et faciendi medicinam, hic et ubique terrarum, in nomine Patris et Filii et Spiritus Sancti“.

Fără îndoială că, odată cu prefacerile „Renaşterii“, Medicina şi Teologia au apucat pe căi deosebite, şi apoi ambele

— de altfel ca toate ştiinţele şi artele — s'au desvoltat pe socoteală proprie, — ajungând, prima, să numere atâtea celebrităţi, iar cea de a doua să înscrie atâţia reprezentanţi nu mai puţini iluştri.

Dar, dacă legătura dintre biserică şi spital a tot slăbit între timp şi s'a redus pe alocurea numai la funcţia preotului confesor, sau a călugăriţelor care îndeplinesc rolul de infirmiere, — trebue să recunoaştem că ea nu s'a destrămat pretutindeni şi nu s'a rupt niciodată complect, căci preotul a rămas mereu „confesorul" celor suferinzi, şi atâţia şi-au găsit — ori îşi caută încă — consolarea în rugăciunile lui. Apoi, în afară de „sanatoriile" particulare, conduse de diferitele ordine de călugăriţe (cum este „sf. Vincent de Paul" şi „Diaconissenhaus" din Bucureşti), funcţionează încă şi astăzi atâtea spitale publice, conduse exclusiv de „surori de caritate" (ca de pildă: „Bolnica sestara milosrdnica" din Zagreb, condus de superioara Ignacija Pukler, — sau „L'Hôtel-Dieu" din Québec, care a sărbătorit de curând al treilea centenar, şi atâtea altele), iar în vechea farmacie din mănăstirea Franciscanilor (la Dubrovnik sau Ragusa) funcţionează chiar astăzi tot călugări (— cari, bineînţeles că au studiat şi Farmacia). Pe de altă parte, mai există încă atâtea Universităţi (cuprinzând într'ânsele şi Facultăţi de Medicină) care continuă să fie conduse de clerici — ca de pildă: vestita „Universitate Catolică" din Louvain (Belgia) având ca Rector pe Monseniorul P. Ladeuze (care este titular al episcopatului Tiberiadei); — în această Universitate, totul (—chiar numirea profesorilor) se decide de către consiliul clerical, dar diplomele ei de „doctor în medicină" sunt valabile pentru Stat. De asemenea, Universitatea catolică din Milano (Italia) este condusă de Mgr. Gemeli. Facultatea de medicină a Universităţii catolice din Lille (Franţa) — deschisă în locul celei din Douai — îşi are clinicile împărţite în spitalele: „Caritatea", „Sf. Antoniu de Padua", spitalul „celor Cinci Plăgi", maternitatea „Sf. Ana, etc.; — Universitatea „Laval", din Québec (Canada) are ca Rector pe Mgr. A. Vachon; Facultatea de medicină a Universităţii catolice din Montreal, îşi are clinicile în spitalele: „Hotel Dieu", „Notre

Dame“, Sacré-Coeur“, „la Miséricorde“, etc. Există apoi, în Statele-Unite ale Americei: „Georgetow University“ (Columbia), fondată de către „Societatea lui Iisus“; – „Loyola University“ (Illinois), fondată tot de „Asociaţia lui Iisus“; – Morquetti University (Wisconsin); – Creighton University“ (Nebraska); – „Université de St. Louis“; – Universitatea „Aurora“ din Shangaï (China); – „Universitatea catolică din Santiago de Chili, – etc. – acestea din urmă, foarte recente.

Ba mai mult, având în vedere că „drumul adevărului“ este unul singur, şi că ambele apostolate urmăresc acelaşi scop, – iar pe de altă parte, ţinând seamă că nu poate să fie despărţire între corp şi suflet, – ajungem la convingerea că, nici în viitor nu poate să se producă o despărţire complectă între Medicină şi Religie.

Din contra, având în vedere cele ce voi expune în capitolele următoare: (IV, V, VI), cred că ar fi mai de folos ca drumurile acestor „apostolate“ să se apropie şi slujitorii lor să colaboreze, pentrucă, împreună, vor reuşi mai uşor şi mai deplin să asigure „fericirea“ mult râvnită. – Acei cuprinşi de îndoială, n'au decât să privească ceva mai adânc, şi se vor convinge îndată de adevărul Sfintei Scripturi, care ne învaţă că „Toată înţelepciunea este de la Domnul şi cu El este în veac“; iar „Isvorul înţelepciunei este cuvântul lui Dumnezeu între cele înalte, şi căile ei sunt porunci veşnice“.

CAP. IV.

LEGĂTURILE MEDICO-RELIGIOASE IN TRECUTUL NOSTRU.

Biserica și medicina la Români.

La noi — ca și la celelalte popoare — chestiunile medicale sau igienice, și întreaga problemă socială, au fost la început strâns legate de biserică, — și, ași putea spune că nici astăzi legăturile dintre Medicină și Religie n'au fost rupte complect sau pretudindeni.

In adevăr, se știe că șefii vechilor locuitori ai meleagurilor care compun România de astăzi, țineau într'o mână puterea abstractă sau religioasă și în cealaltă pe cea pozitivă sau lumească — adică, cea administrativă și războinică, — ori le strângeau pe toate în același pumn, — ca de pildă, acel Zalmoxe, care era Rege, dar în același timp era Zeu sau „mare preot", și „vindecător" (adică, medic). De sigur că nu se poate preciza până unde s'a întins și cât a durat influența lui, dar nici nu s'ar putea tăgădui orice înrâurire asupra poporului urmaș. De asemenea, nu avem de unde să știm dacă, în afară de „știința" lui Zalmoxe și a preoților săi, a mai existat pe aici altă medicină decât cea empirică sau cea „instinctivă" — care s'a născut odată cu omul, și despre care vorbii în cap. I. Am putea să deducem însă că preoții sau empiricii din vremuri ai acestor ținuturi, au fost foarte pricepuți în arta vin-

decării, de oarece marele medic Hippocrate (al Grecilor) ar fi declarat, că el însuşi a învăţat multe dela Hiperboreeni; nu avem totuşi în această privinţă dovezi indiscutabile, fiind-că nu s'a scris, ori s'a pierdut ce s'a scris.

Apoi, este de admis că, în vechile cetăţi de pe litoralul Mării Negre – ca de pildă, în Calatis – să se fi adorat diversele zeităţi grecesti, şi, poate că însăşi medicina laică să fi fost profesată acolo de către diferiţi Asclepiazi sau discipoli de ai lui Hippocrate. Dar, sigur este că, odată cu armatele romane care au ocupat Dacia, au venit în ţinuturile noastre o serie de practicanţi laici – „medici" şi „vulnerarii" (chirurgi) – căci, în cuprinsul ţării noastre, s'au găsit multe mărturii – unelte medicale şi pietre funerare – cu numele celor cari au profesat şi au murit pe aici; – unele din acele mărturii (peceţi) arătând mijloacele terapeutice de care s'au servit medicii respectivi, ne dau putinţa să deducem chiar specialitatea medicală pe care a practicat-o. Pe de altă parte, aceste armate au adus cultul zeităţilor romane, iar dintre acestea, se pare că zeităţile vindecătoare – Esculap şi Hygeia – au fost cele mai adorate, de vreme ce s'au găsit atât de multe statuete şi „altare" ridicate în cinstea lor. Unele din ele neavând nici-o însemnare, fireşte că nu putem să precizăm dacă toate acele „altare" datează din vremea ocupaţiunei romane, ori au fost ridicate mai târziu, – dar, este de bănuit că însăşi „credinţa" importată, trebue să se fi infiltrat cât de cât în mintea şi în sufletul poporului băştinaş. In această privinţă, nu este fără interes să amintesc de templul lui Clausius Longinus – care, s'a păstrat până astăzi, în com. Densuş (din ţinutul Haţeg) – fiind-că acesta ne oferă un exemplu tipic de adaptare sufletească; – în cursul vremei, sau poate imediat după plecarea armatelor romane, băştinaşii creştini sau alţii, creştinaţi mai în urmă, au mutat jertfelnicul (masa de marmoră), din mijlocul templului, mai spre fund, şi au făcut din el „Sf. Masă" a unui altar creştin; – pe coloanele de marmoră, s'au păstrat intacte vechile baso-reliefuri cu plăsmuiri păgâne, dar pe pereţi au zugrăvit – după puterile vremii – câţiva sfinţi, şi astfel, fostul „templu" păgân a devenit

o biserică creştină (~tot aşa, după cum Turcii, după ocupa-rea Constantinopolului, au transformat biserica „sf. Sofia" în moschee musulmană).

Mai mult decât toate însă, existenţa atâtor „altare" de ale lui Esculap şi Hygeia, dovedesc cât de puternică era în acea vreme legătura dintre Religie sau „Credinţă" (~ care a îndemnat la ridicarea altarelor) şi Medicină (~ pe care o re-prezintă cele două divinităţi adorate).

După retragerea armatelor romane din Dacia, nu se mai pomeneşte multă vreme nici un nume de medic laic. In schimb, primele noastre azile sau adăposturi pentru ne-voiaşi, ca şi primele închegări pentru îngrijirea trupească ~ spitalele ~ apar ~ ca şi în celelalte părţi ~ tot în mănăstiri, şi tot graţie slujitorilor „Credinţei".

Fireşte că nu se poate preciza vechimea celor dintâi în-jghebări, dar din puţinele documente câte s'au păstrat, re-zultă că încă din anul 1078, ordinul călugărilor Benedictini a înfiinţat un fel de spital sau adăpost pentru săraci, la mă-năstirea lor din Manastur (lângă Cluj), unul la Marienburg (în 1131), un altul la Cojocna (în 1215), şi încă altele în di-ferite părţi ale Ardealului. Tot astfel, Ordinul cavalerilor Io-haniţi a fondat (după anul 1141) asemenea spitale (~pe lângă mănăstirele lor), în Oradea, Turda, Cluj, şi, se pare că tot prin intervenţia lor s'au construit spitalul orăşenesc din Bis-triţa şi cel din Sibiu, de care s'au îngrijit până în 1386, când au trecut sub administraţia civilă. Celelalte ordine călugăreşti au fondat şi ele asemenea spitale ~ ca cel din mănăstirea Su-muleu (fondat de Franciscani), ~ în care tratau bolnavii, prin rugăciuni, şi cu anumite medicamente. Cam în aceiaşi epocă, Jesuiţii au fondat, la Cluj, spitalul „Sf. Spirit", iar Lazariştii au înfiinţat „lazarete" şi leprozerii, la Cluj şi la Sibiu. Ceva mai târziu, tot în mânăstiri, au fost fondate şi primele farmacii din Ardeal.

De observat este că, însăşi operile medico-sociale ale laicilor au fost pornite tot din îndemnul „credinţei" (al reli-giei), ~ şi, multă vreme nici n'am avut astfel de instituţii laice, de oarece se pare că „raţiunea de Stat" s'a manifestat în a-

ceastă privință destul de târziu. Astfel, îndemnat de duhul creștinesc, Radu Vodă Basarab a hărăzit „aproapelui" moșia Mățăul de lângă Câmpulung, făcând acolo (în 1372) un „ospiciu de mizeri" pentru adăpostirea orbilor, șchiopilor, gheboșilor, ologilor și altor infirmi" – și, așa s'a format acolo „mahalaua calicilor".

Ba chiar primii noștri medici, au fost în acelaș timp și preoți – ca de pildă, acel călugăr Paul, pe care-l aflăm prin anul 1332, și care a fost medic foarte reputat (pe acea vreme) în Oradea; – apoi Deméndi, a fost între 1339–79 episcop al Oradiei și medic al Curții; – un Johann, a fost (în 1428) medic și preot la Cluj; Vitu Balsarat și Michael au fost medici și canonici, tot în Ardeal; – un Branche a fost medicul și canonicul lui Matei Corvin; – Iacob de Placentia a fost medic și episcop la Cisnad; – un Ladislau a fost doctor și episcop la Oradea; etc. De altfel, văzurăm că lucrurile s'au petrecut la fel în Franța și aiurea, și nici nu trebue să ne mire, de oarece în acea epocă, „știința" era generală și forma un „tot" foarte redus; – în aceiași școală (academie, gimnaziu) se învăța „de toate", – și, cu aceleași cunoștințe devenea cineva doctor sau episcop, tot așa de bine cum putea să devină profesor sau general.

Din cauza lipsei de documente, eu – ca și ceilalți toți câți ne-am ocupat de Istoria medicinei în România, – am conchid că, în vechiul regat – în afară de autochtonii de felul acelui Stanciu „vraciul" (din ceata lui Radu Gomoiu, dela 1648), – medicii străini, mai mult sau mai puțin „titrați", au apărut mult mai târziu (abia către 1501). – La această dată, Ștefan cel Mare – care până atunci se apărase, de toate necazurile, numai cu iconița Sfântului Gheorghe (de care nu se despărțea niciodată) – a chemat (dela Veneția) un „doctor" ca să-i trateze rana pe care o dobândise în războiul dela Chilia (1462) și care, între timp se agravase. „Știința" acelui „doctor", – ca și a celor care i-au succedat – nu s'a arătat însă cu nimic superioară aceleia a anonimilor cari trataseră rana lui Ștefan în anii 1462–1501, – de oarece chinuirile la care a fost supus Voevodul, în anii 1501–1504, s'au dovedit zadarnice. Desigur însă că „doctorii" lui

Ștefan – ca și acei de cari pomenii, și încă mulți din cei cari au urmat – făceau parte din aceiași clasă de posesori „universae scientiae", care nu se deosebeau decât prin profesiunea sau funcțiunea pe care o preferau. Exemplul cel mai edificator ni-l servește (cu 185 ani mai târziu) Ion Comnen Molivdos sau „doctorul Ionache" al nostru – care, după ce a luat „doctoratul", la Padova, în 1686, a fost numit (în acelaș an) profesor de științele fisico-naturale și matematice, la „Academia domnească" (sau „Școala cea mare dela S-tul Sava"); – mai apoi (1701) a fost numit medic al Curții domnești, iar în urmă (prin 1709) s'a călugărit (sub numele de Ieroteiu) și a fost numit Mitropolit al Dristrei. In schimb, Postelnicul Constantin Cantacuzino care învățase aceiași școală (la Padova) ca și Comnen, nu s'a făcut nici profesor, nici medic, nici preot, ci s'a ocupat cu geografia, lăsându-ne cea mai prețioasă hartă.

Ori, dacă aceasta era starea de lucruri dela începutul sec. XVIII, este ușor să deducem ce era mai înainte, – că, adică, atâția din învățații noștri, cari au îmbrăcat „rasa" călugărească, posedau și cunoștințele medicale ce se predau în școlile vremii, împreună cu teologia, filozofia, matematicile, etc. Influența lor, și măsura în care s'a exercitat aceasta, ar putea să explice înclinarea unora din domnitorii noștri către Biserică și în acelaș timp către operele sanitare, sau de asistență, în vremea când nu era nici pomeneală de vreun „doctor în medicină" în sensul de azi al cuvântului.

De pildă, se vede bine că acelaș duh creștinesc care-l îndemnase să înalțe acea minunată Casă a Domnului – care este Mănăstirea Curtea de Argeș – a determinat pe Neagoe Basarab (1512–1521) să spună fiului său Teodosie că „de-ți va prisosi din venitul domniei, acel venit să nu gândești că este câștigat de tine, și iar l-ai luat dela săraci", – și să-i recomande ca „să-l întrebuințeze pentru a face odihnă și pace săracilor". Din acelaș imbold sufletesc a înființat Ion Vodă Vladislav III (în 1524) un ospiciu de săraci, la Sân-Mitreni, în mănăstirea dela Argeș, iar Petru Rareș (1541–1546) a orânduit pe mișeii și calicii din Roman, dăruindu-le locul ce

a devenit mai apoi „mahalaua calicilor"; – şi, desigur că acelaş gând a făcut (în 1560) pe Alexandru Vodă Lăpuşneanu al Moldovei „să caute şi la nevoile cetăţenilor", şi să le aducă un „dohtor, care să fie pentru ei în genere". De altfel, lucrul nu este de mirare dacă ţinem seamă că Domnul Alexandru (ca şi socrul său Petru Rareş) s'a şi călugărit către sfârşitul vieţei, devenind Pahomie monahul. Dar este probabil ca Lăpuşneanu să fi făcut şi vre-un spital de vreme ce aflăm (din „Proschinitarul" d-rului Comnen) că însăşi soţia sa Doamna Ruxandra (fiica lui Petru Rareş) a zidit un spital pentru bolnavi, în mănăstirea Dionisiu (din sf. Munte).

Amestecând religia cu medicina şi cu justiţia, Matei Voevod a tipărit, la 1640, în mânăstirea Govora, a sa „Pravilă" pe care o şi numeşte „bisericească" şi despre care spune că „iaste direptatorie de leage, întocmeala sfinţilor apostoli tocmită de 7 săboară, către aceasta şi a preacuvioşilor părinţi învăţătorilor lumii". In acelaş fel a tipărit Vasile Voevodul, la 1646, în mânăstirea Trei-Svetiţele din Iaşi, a sa „Carte românească de învăţătură dela pravile împărăteşti"; iar la 1652 Kyr Ştefan a tradus pravila numită „Indireptarea legiei cu Dumnezeu, care are toată judecata arhierească şi împărătească de toate vinele preoţeşti şi mireneşti".

Ori, aceste „Pravile" constituesc adevărate coduri medico-legale şi igienice. De altfel, ele reprezintă unica legislaţie sanitară dela noi, dinainte de 1700. Măsurile sanitare sunt redate sub forma de precepte religioase, – ocupându-se în special de protecţia copiilor, de regimul alimentar, de curvie, de profilaxie, etc. Unele din acele prescripţii se mai respectă chiar astăzi în popor, şi călcarea lor este considerată ca un păcat bisericesc; – de altfel, o bună parte din pedepsele prevăzute de Matei Basarab şi Vasile Lupu, erau pur canonice (bisericeşti). Fireşte că nu este locul să reproduc toate paragrafele corespunzătoare de precepte morale şi sanitare – pe care de altfel le-am redat (în 1923) în cartea mea despre „Istoria Medicinei (pag. 101-131), dar, poate că ar fi de mare folos retipărirea acelor „Pravile" în întregime, şi difuzarea lor, spre ştiinţa tuturor.

Se pare că Matei Basarab ar fi înfiinţat chiar – unul, sau mai multe – spitale, azilul văduvei şi al orfanului, adăpostul bătrâneţii şi al infortunei", dar, faptul că Vasile Lupu a înscris în pravila sa pedeapsă „pentru părintele care-şi trimite copilul la spital şi pentru copilul care-şi trimite acolo pe tatăl său", ne încredinţează că spitalele de atunci, nu se asemănau cu cele de astăzi, ci erau nişte produse ale carităţii, destinate să adăpostească şi să aline mizeria celor blestemaţi de soartă. Aşa se explică şi aversiunea poporului, care a dăinuit până mai deunăzi, chiar faţă de spitalele propriu zise; – ba încă, această aversiune sporise la începutul actualelor spitale, prin oroarea pe care o inspirase primitivitatea „ştiinţei" medicale şi a „doctorilor" cari veniseră la noi, cu procedeele lor barbare şi cu rezultatele lor funeste.

Un document din anul 1668 (aflat la Academia Română) – în care se spune că, din ceata lui Radu Gomoiu, făcea parte şi un oarecare Stanciu „vraciu" – ne încredinţează că poporul nostru avea, cel puţin de pe atunci, anumiţi băştinaşi pricepuţi sau specializaţi în meşteşugul vindecării. – Şi, se prea poate ca la ştiinţa acestora să se fi referit laudele lui Hippocrate – laude, repetate de atâţia din străinii dezinteresaţi cari ne-au vizitat în vremea de care ne ocupăm, – recunoscând (ca Antonio Mario del Chiaro, 1718) că „Valachii şi mai ales femeile cunosc remedii mai simple şi mai practice pentru vindecarea bolnavilor, cari – după spusa lor – nu mor decât... în urma intervenţiei doctorilor". Nu ştiu dacă acei practicanţi autochtoni erau „titraţi", dar, de vreme ce li s'a dat numele de „vraci" (adică, medici), însemnează că erau altceva decât obişnuitele „babe" sau „moşi"; ba încă, se pare că ei erau superiori multora din acei „doctoraţi" care-şi schimbau aşa de uşor cariera de medic pentru aceia de profesor sau de preot. In orice caz vracii noştri, băştinaşi, erau incomparabil mai buni decât acei şarlatani cari pătrunseseră la noi sub firma de doctor, şi a căror ignoranţă revoltătoare, unită cu o îndrăzneală criminală, impresionase atât de adânc poporul, în cât se creiase acea expresiune de groază: „vine doftorul".

N'am găsit nici un fel de indiciu, care să mă încredințeze că preoții ortodoxi ar fi practicat când-va chirurgia, și de aceia nici nu știu de când – sau, în ce împrejurări – s'a creat acea formulă pentru amenințarea copiilor cari plângeau fără motiv sau „înjurau de cele sfinte", spunându-li-se că „tae popa limba". Această zicală s'ar fi putut aplica preoților mozaici sau mahomedani – fiindcă aceștia practicau „circumcizia", iar unii din cei dintâi (hahamii) au în misiunea lor sacrificarea animalelor de hrană, dar, nu cunosc explicația ei la Români; – se poate să fie vorba de o amintire a vremurilor când în adevăr preoții creștini din Apus au practicat chirurgia, până ce au fost opriți de conciliul din Tours, – sau, poate că oroarea pe care o inspiraseră insuccesele operatorii ale „doftorilor" vremii, făcuse ca poporul să atribue și preotului putința de a comite calamitatea „tăerii".

Fapt este însă că, întâmpinând totala neîncredere a poporului, diferitele lifte – poreclite „dohtori" – care au venit la noi, aduse numai de dorința câștigurilor materiale, – au pornit o luptă aprigă în contra „vracilor" băștinași, de cari se împedica lăcomia exploatării lor, – și, prin diferite porunci domnești – ofise sau pitacuri – au reușit „să îndepărteze dela practica meșteșugului doftoricesc pe veri cine nu avea cerutele atestaturi". Cum însă majoritatea acelor șarlatani – cari nu aveau decât „știința"... de a se învârti – se așezau mai ales prin orașe sau târguri, poporul rural, lipsit de „vracii" săi, a rămas multă vreme cu mult criticatele „babe" și cu preoții săi – cari, pentru mulți au fost singurii tămăduitori ai suferințelor sufletești și trupești. Cărțile bisericești moștenite dela moșii și strămoșii mei, preoții Gomoiu, din cursul celor aproape 250 de ani (dela 1668 până la 1910) conțin o seamă de adnotări medicale, iar în vremea când satul meu natal nu se bucura de atâtea „autorități" tatăl meu („Părintele Gheorghe") a fost nu numai „duhovnic", dar și judecător, și inginer, și medic, – și, desigur că așa s'au petrecut lucrurile pretutindeni. Intre altele îmi amintesc felul cum „scria de brâncă": – cu un creion de piatra iadului (nitrat de argint), circumscria focarul, iar cercul îl împărțea printr'o cruce ale cărei

braţe mergeau dela o margine a circonferinţei până la cea-laltă, şi în cele patru sectoare scria câte una din literile Iis. Chr. Na. Vi.; apoi, pe deasupra întregei regiuni inflamate, punea un strat gros de miere de albine şi acoperea totul cu o pânză curată; — adică, aplica un procedeu medical.

Cu drept cuvânt, zice d-l profesor Iorga că „Intreaga desvoltare a poporului nostru, din orice ţinut, e în strânsă legătură cu Biserica creştină. Ea a stat mult timp în fruntea culturii noastre; ea ne-a lăsat singurele noastre monumente artistice; în cărţile ei sfinte s'a plămădit graiul românesc; prapurele ei cu chipuri de sfinţi, au fost steagurile noastre de luptă în vremurile cele mari".

Atâţia din călugării sau preoţii noştri — ca: Anastasie Crimca, Damaschin, Grigorie, Ierotei (Ion Comnen) Ivireanu (Antim), Melchisedec, Movilă, Nicodim, Paisie, Şaguna, Var-laam, Veniamin, etc. — au fost adevărate pârghii pentru existenţa sufletească a poporului român şi stele luminoase pentru idealul său; — lor le datoreşte neamul nostru atât de mult; şi de aceia numele unora dintr'ânşii este mai cunoscut şi slăvit decât al multora din „Domnii" cari ne-au stăpânit. Dar, dincolo de figurile ilustre ale neamului, nu trebue să trecem cu vederea nici serviciile pe care le-au adus acei preoţi, mici dar mulţi — adevăraţi „apostoli" anonimi — cari, trăind în mijlocul poporului din care au eşit, au servit semenilor lor, ca pilduitori şi susţinători în toate împrejurările. Chiar dacă n'au fost „mari cărturari" — cultura lor rezumându-se une ori la Ceaslov, la Moliftenic, şi la Evanghelie, — nu este mai puţin adevărat că, exceptând pe „cei popiţi la Dii" şi pe cei ticăloşi din fire — cea mai mare parte dintre preoţii noştri au fost învăţători de bun simţ şi mai presus de orice laudă. Personal, eu nu ascund niciodată mândria de a fi descedentul unui şir de preoţi, cari s'au succedat din generaţie în generaţie, neîntrerupt, dinainte de 1668 şi până la mine, — iar dacă s'ar face o statistică a tuturor „feciorilor de popi" s'ar vedea şi mai bine contribuţia preoţilor în evoluţia neamului nostru. „Preoţii din Moldova — scria Comitele d'Hauterive, la 1787 — nu sunt nici leneşi, nici bogaţi. Ei nici nu trăesc măcar din

serviciul lor preoţesc şi trebue să recunoaştem că sunt foarte activi şi foarte modeşti. După ce îndeplinesc îndatoririle cultului şi cele publice, ei reintră în rândul poporenilor, cărora le dau exemplu de răbdare şi de muncă. Ei sunt cei mai buni săteni ai ţinutului", etc. şi închee spunând că „poate aceste exemple, care bat la ochi, sunt mult mai în stare să înrâurească asupra purtării sătenilor decât învăţăturile morale, care nu sunt nici ascultate, nici înţelese".

Neexistând medici cu adevărat, preotul era, după cum zisei, nu numai sfătuitorul de toată ziua – doftorul sufletului – dar, pe lângă „baba" ştiutoare (?), tot el a fost grijitorul (–dohtor) în caz de suferinţa trupului. Neavând cărţi speciale – nici măcar de felul „Pravilelor" lui Matei şi Vasile – şi, neavând nici unde să înveţe, iar pe deasupra adăugându-se credinţa că boalele sunt trimise de Dumnezeu ori de diavolul, – era de asemenea firesc ca, pentru tămăduirea lor, preoţii să recurgă mai mult la rugăciuni, la învăţăturile sfinţilor Apostoli şi a celor şeapte soboare.

De altfel, să nu uităm că, până mai dăunăzi, în afară de rugăciunile pe care le făceau preoţii – la sf. Gheorghe şi la Sărindar (în Bucureşti), ori la Madona Dudu (în Craiova) şi aiurea – nici ştiinţa doctoricească nu avusese ce să adauge mai bun „pentru cei zmreduiţi la minte sau zminţiţi din hire", decât lanţurile şi gărbaciul, iar mai apoi s'a introdus „cămaşa de forţă", care n'a dispărut nici astăzi pretutindeni. In schimb, nu putem – şi nici nu trebue – să uităm că, în afară de începuturile asistenţei – sub Neagoe Basarab, Ion Vladislav, Petru Rareş, Al. Lăpuşneanu, etc., de care vorbii – o bună parte din chiar instituţiile sanitare şi de asistenţă cu care ne place să ne mândrim, s'au născut şi au crescut la umbra protectoare a Bisericei, iar amintirea istoriei lor, ne arată mai bine decât oricine, legătura strânsă ce a existat între Medicină şi Religie.

Lăsând la o parte fostele spitale sau adăposturi mănăstireşti – „bolniţele" – despre care n'a mai rămas decât o vagă amintire şi care se confundă uneori cu „gropniţele" sau depozitele de oase aflătoare încă pe la unele mănăstiri, – şi, trecând cu vederea peste „arhondaricurile" mănăstireşti; sau peste fun-

daţiunile laice datorite feţelor bisericeşti (– ca: Azilul Calist Arhiereul, Fondaţia Nifon Mitropolitul etc. şi atâtea altele, mai noi, ca acelea de care s'au învrednicit P. P. S. S. L. L. Miron al României, Visarion al Bucovinei, Nifon al Huşilor ş. c. l.), – trebue să ţinem seama că, însăşi primele noastre aşezăminte sanitare laice, au pornit tot din îndemnul bisericesc.

In adevăr, sentimentul religios a îndemnat pe Spătarul Mihail Cantacuzino să fondeze mănăstirea pe care a botezat-o „Sinaia" (–după numele localităţii unde fusese surghiunit de Turci în 1688), şi, tot ca mulţumire lui Dumnezeu – fiind-că scăpase cu viaţă – a reclădit el (între anii 1695–1700) mănăstirea Colţea (în Bucureşti), unde „cu bună socoteală s'a îndreptat să facă, după chipul celor văzute în străinătate, *bolniţe* întru a D-sale veşnică pomenire şi *casă de străini* spre odihna şi mângâerea celor săraci cari pătimesc de boale".

Prin urmare, întreaga operă de care folosim şi astăzi a Spătarului Cantacuzino, s'a înfăptuit numai din îndemnul religios – care, traduce pe de o parte puterea credinţei (–prin faptul că s'a socotit dator să mulţumească lui Dumnezeu), iar pe de alta oglindeşte felul credinţei (– prin aceia că s'a gândit să facă bine aproapelui său). De altfel, acelaşi imbold reiese şi din faptul că, Spătarul Cantacuzino nu s'a mulţumit cu „întărirea" Domnească a operei pe care o realizase, ci a găsit necesar să ia „carte de întărire" dela Mitropolitul nostru Antim Ivireanul şi apoi s'a dus personal până la Adrianopol ca să obţină „carte" şi dela Patriarhul Gavril.

Iată cum începe acea „Carte" a lui Antim (1700):

„Faptele cele bune, carele se fac cu gând creştinesc, pentru folosul cel sufletesc, sfinte şi lăudate de Dumnezeu şi de oameni, la care nu este cu cale şi cu dreptate a le zăticni nimeni, niciodată, veri cu ce mijloc. Drept aceia cinstitul şi de bun neam boerul vel spătar, Dumnealui Mihai Cantacuzin, întru duhul sfânt, iubit fiu al smereniei noastre, *fiind pornit de Dumnezeească râvnă, cu călduroasă inimă, şi cu creştinească şi bună socoteală s'au îndreptat dintru a Dumisale dreaptă agoniseală, să facă bolniţă întru a Dumisale vecinică pomenire şi casă de străini, spre odihna şi mângâerea întru Christos fraţilor noştri celor săraci, cari pătimesc de boale.* Vrând ca să se împlinească cuvântul (Celuia ce pentru mântuirea noastră au pătimit Christos Dumnezeului nostru celui adevărat) Carele au zis în sfânta Evanghelie că „ce aţi făcut unuia dintre aceşti fraţi mai mici ai mei, mie aţi făcut", etc.

Ba mai mult. In „cartea" sau regulamentul de care, vorbii, -pe lângă „dohtorul" spitalului, care avea şi „spiţerie cu diverse buruieni şi leacuri" - se mai rânduește, la paragraful XVIII, ca:

„Preotu slujitor la Paraclisu Sfinţilor Doctori fără arginţi, este dator a avea stăruitoare grijă şi de bolnavii cei din spitaluri, făcând sfeştanie la începutu fiecăria luni şi botezându-i pre ei; iar de două ori pe săptămână, adică Mercurea şi Vinerea, să cânte în Paraclis pentru însănătoşirea şi mântuirea lor şi celor greu bolnavi sau acelora cari vor chema să le citească rugăciuni".

Apoi, tot în numele credinţei religioase s'au adăugat de către unii (Domni şi Boeri) şi de alţii (simpli muritori) atâtea averi, din ai căror venit s'a îngrijit şi se întreţine chiar astăzi bine cunoscutul spital Colţea.

Acelaş sentiment religios a îndemnat pe Grigorie Ghica II să fondeze actualul spital Pantelimon (la 1735), după cum se adevereşte din însuşi actul de fondaţie, care începe astfel:

„Lucrurile cari prin iubirea de D-zeu se fac şi săvârşesc de către blagocestivii domni şi oblăduitori, macar că şi cu alte mijlociri de fapte bune se pot arăta şi a se cunoaşte la toată obştimea; iar mai aleasă plirofor ie şi mai întărită încredinţare este la toţi evlavia şi cucerirea domniilor sale către sf. lăcaşuri unde de apururea se slăveşte şi se laudă numele marelui D-zeu, care evlavie, măcar că şi cu alte împrejurări se cunoaşte şi se arată, dar cu mult mai ales se vede a fi cunoscută la toţi, din milele şi daniile ce săvărşesc bine credincioşii domni la sfintele lui Dumnezeu lăcaşuri, şi din milosteniile ce se revarsă către ticăloşii săraci după zisa psalmistului: „risipit-au, dat-au săracilor" şi iarăşi „bun e bărbatu carele se îndură şi împrumutează, tocmişi-va cuvintele sale la judecată „prin săvârşiri ca acelea următoare voii şi plăcerii lui D-zeu se arată; în cartea ce se zice a doua lege scrie: „că nu va lipsi săracul la pământul tău, pentru acea eu poruncesc ţie, graiul acesta, deschizând, deschide-veţi mâna ta fratelui tău, săracului ce te va ruga". David la psalm zice: „fericit cel ce aude pe sărac şi measer", Solomon la parimiile lui: „milostenia şi credinţa să nu-ţi lipsească, că cu aceasta se curăţesc păcatele". „Drumică celui flămând pâinea ta" zice proorocul Isaia şi nemernici fară de casă primeşte-i în casa ta". Şi Daniil: „păcatele tale cu milostenii le curăţeşte şi cu milostivirile săracilor". Inţeleptul Sirah: „închide milostenia întru inima ta şi ea te va scoate din toată munca". Dar şi Tovit n'au lipsit zicând: „Să nu întorci faţa ta dela tot săracu şi nu va întoarce D-zeu faţa lui dela tine". In testamentul cel nou însuşi stăpânu şi mântuitorul Hristos, prin propovedui tori, apos-

toli și evangheliști zice: „Fiți milostivi precum și părintele vostru ceresc este milostiv" și iarăși „faceți-vă asemenea părintelui vostru celui din cer și mai vârtos ne arată și ne descoperă facerea de bine și răsplătirea ei la cuvântul Evangheliei dela Matei, unde scrie pentru a 2-a venire, că pre cei săraci și nemernici, pe cei bolnavi și răniți și cu împuticiune, frați a-i numi primește, iar pe făcătorii lor de bine le făgăduește și-i cheamă ca să moștenească împărăția ce li s'a gătit lor din începutu lumii". „Cu cât ați făcut, zice, unuia dintre acești mai mici frați ai mei, mie ați făcut". „Veniți blagosloviții părintelui meu de moșteniți împărăția care vi s'a gătit vouă din ceputu lumii".

Spitalul propriu zis a fost înființat ca o anexă a mânăstirei, și i s'a dat numele sfântului Pantelimon, fiind-că — după cum spusei — acesta este considerat chiar astăzi ca „patronul doctorilor". Pe lângă spitalul Pantelimon — care există și astăzi — același Gr. Ghica Vodă mai făcuse încă unul, special pentru ciumați, — acesta nu mai există — și îi dăduse numele sf. Visarion, care trece drept „păzitorul de ciumă". De altfel, întreg hrisovul lui Gr. Ghica, din 1752, prin care rândueşte averea (cu toate daniile ulterioare) și regulamèntează funcționarea spitalului, este un adevărat testament religios, iar ca preşedinte îngrijitor al celor orânduite, a instituit pe Mitropolitul Țării.

Indemnată de același gând pios, la 1751 Bălașa Brâncoveanu a fondat actuala Biserică și actualul azil de bătrâne „Doamna Bălașa" — lângă care, nepoata sa Safta Brâncoveanu a fondat mai târziu (în 1837) actualul spital Brâncovenesc, pe care l-a pus sub direcția superioară a Mitropolitului (azi Patriarhul) țării.

Despre spitalul Central din Iaşi, numit al sf. Spiridon (— al „făcătorului de minuni") se spune că a început încă din sec. XVII, printr'o „casă-bolniță", intemeiată de un călugăr, care strângea banii necesari pentru îngrijirea bolnavilor, cerând de pomană. Ori cum ar fi, hrisovul dela 1 Ianuarie 1757, al bârfitului Mihail Gehan Racoviță — care este recunoscut ca fondatorul actualului spital sf. Spiridon — zice următoarele:

„Multe chipuri și multe mijloace ne-au arătat marele și prea înălțatul Dumnezeu către sufleteasca mântuință și către viața cea de sus și vecinică prin care lesne călătorind lucrătorii faptelor celor bune, se fac moștenitorii Impărăției cerurilor, și măcar că se pot arăta și a se cunoaște la toate obștiile și printre alte mijloace de bune fapte, iar

mai aleasă pliroforie şi mai întărită încredinţare se vede la toţi a fi evlavia cea către Dumnezeeştile lăcaşuri şi bună râvnă a folosului de obştie, pe care pururea şi totdeauna se laudă şi se proslăveşte numele marelui şi prea înălţatului Dumnezeu, şi decât alte bunătăţi alegând neştine din tot sufletul şi din toată inima a iubi pre Dumnezeu şi a chivernisi folosul streinilor, slabi şi neputincioşi; . . . . pentru ca urmarea poruncei lui Dumnezeu cei dintâi şi mare între toate poruncile, „să iubeşti pe Domnul Dumnezeul tău, din tot sufletul şi din toată inima ta şi din tot cugetul tău, şi pre vecinul tău ca însuşi pre tine", în care poruncă cuprinde „că pe cei streini a-i primi, pre cei goli a-i îmbrăca, pe cei bolnavi a-i cerceta", pentru aceea cei ce se învoiesc să dobândească moştenirea cea de sus, datori sunt a sârgui spre săvârşirea acestei Dumnezeeşti porunci, cu întărirea şi întemeierea afierosirilor şi daniilor ce se aduc şi se închină la Dumnezeeştile case şi la spitale, care sunt pentru sprijinile şi ajutorinţa neputincioşilor, pentru că aceste foarte cu credinţă şi cu bună dragoste sunt primite înaintea a tot ţiitorului Dumnezeu, ca o roadă a dragostei cei adevărate ce arvoneşte răsplătirea vecinicilor bunătăţi.

Drept aceia şi eu robul marelui şi prea înălţatului Dumnezeu, Noi Constantin Mihail Gehan Racoviţă Voevod, de vreme ce din pronia cea de sus ne-au încredinţat părintescul domnesc scaun a pravoslavnicilor ţărilor acestora, din Dumnezeeasca râvnă îndemnându-ne, pus-am tot gândul şi cugetul nostru a proslăvi pre cel ce m-au proslăvit pe mine, Dumnezeu, de m-am înălţat la stăpâna cea înaltă, slăvită a domniei, şi am socotit de lipsă un lucru prea trebuincios ţărei aceştia la acest oraş şi scaun Domnesc, ce până acum încă nu s'au căutat a fi *spitale pentru hrana, chivernisala, căutarea şi odihna săracilor şi a mulţi bolnavi şi neputincioşi,* ce se întâmplă la mulţi şi totdeauna, de care sfătuindu-ne în câteva rânduri pentru acesta, şi cu ai noştri cinstiţi şi dohovniceşti părinţi, sfinţia sa kir Inochentie Episcopul Huşilor, şi cu dumnealor cinstiţi şi credincioşi boerii cei mari, în ce chip s'ar putea un bine ca acesta, ce este foarte folositor, să fie nestrămutat în pământul acesta".

Tot astfel se explică faptul că, în 1775, Domnitorul Ipsilante înfiinţând un azil şi un fel de spital pentru copii – „orfanotrophion" – l-a instalat lângă „Biserica cu toţi sfinţii" (Bucureşti), iar pe de altă parte a înfiinţat „cutia milelor" ai cărei venit să servească pentru ajutorarea copiilor săraci.

Din acelaşi imbold au luat fiinţă: Spitalul din mănăstirea Proorocul Samuil (Focşani), cel din mănăstirea Sf. Precista (Roman), cel dela Sf. Vineri (Bucureşti) – în locul căruia a rămas astăzi un simplu azil, – şi atâtea altele.

Ba mai mult, alte ori conducătorii Bisericei, direct, au luat anumite măsuri, care sunt tot atât de importante din punct de vedere medical şi social, pe cât sunt de frumoase din punct de vedere moral. De pildă: în 1777 Mitropolitul Mitrofan, şi apoi Dositheiu, în scopul de a evita pruncuciderile, au dat câte o „anafora" prin care condamnă concubinatele, iar în 1781, Mitropolitul Gavril a promulgat o „carte" prin care a aruncat anatema pe „toţi moldovenii şi moldovencile cari în viitor ar mai purta haine de stofă cusute cu aur şi cu argint". De altă parte aflăm că, în acord cu Mitropolitul şi cu episcopii, „Domnitorii au luat o serie de măsuri – în contra sifilisului, alcoolismului, cerşetoriei, prostituţiei. Ori, faptul că Domnitorul se sfătuia cu arhiereii săi, dovedeşte strânsa legătură dintre biserică sau „morală" şi operile igienico-sanitare. Nu cunosc biografia celor consultaţi – adică nu ştiu ce şcoli urmaseră – ca să pot deduce dacă erau cu adevărat cunoscători în ale medicinei sau judecau numai cu bunul simţ, dar, istoria ne arată că mai marii Bisericii au contribuit mereu cu fapta ori cu sfatul lor, în toate trebile publice, şi de aceia cred că s'a păstrat până astăzi norma ca Inaltele feţe bisericeşti să stea de drept în Sfatul Ţării.

De altfel, să nu uităm că, dacă odinioară rătăcirea unor stăpâni trecători a transformat unele mănăstiri (– Snagovul, Golia, Plumbuita, Văcăreşti, etc.) în închisori – adică, au făcut în Casa Domnului, lăcaş de tortură trupească ori sufletească, – nu este mai puţin adevărat că, în afară de obişnuitele „bolniţe", mănăstirile Adam, Căldăruşani, Madona Dudu (Craiova), Măgura Iaşului, Malamoci, Mărcuţa, Neamţu, Sf. Gheorghe şi Sărindar (Bucureşti) – au fost până aproape de zilele noastre, singurele adăposturi sau spitale pentru cei „zmintiţi din hire", şi că oficiul de medici a fost îndeplinit numai de preoţi, iar singurul tratament a fost – după cum spusei – rugăciunile lor şi icoana binefăcătoare a Maicii Domnului.

Ba încă, istoria Medicinei şi a Bisericei româneşti s'a împletit şi din alt punct de vedere – căci, în August 1698 ieromonahul Atanasie împreună cu monahul Dionisie (ambii moldoveni) au tipărit la Iaşi „Divanul sau gâlceava înţeleptului cu lumea sau *giudeţul sufletului cu trupul*". In 1701,

doctorul în medicină *Ion Comnen* (care pe vremea aceia era „profesor în Academia de ştiinţele fizico-matematice, fiind în acel timp şi doctor primar al Curţii Domneşti", a tipărit, în Mănăstirea Snagovului (în teascurile lui Antim Ivireanul) „*Pros-chinitarul sfântului Munte al Atonului*"... „spre a se da în dar pioşilor pentru mântuirea sufletului său"; acelaşi doctor însă, după ce s'a călugărit şi a devenit Mitropolitul *Ierotei* al Dris-trei, a scris despre „Cele patru extreme ale omului".

In acelaşi an (1701) „dascălul ştiinţelor" şi directorul „Academiei domneşti" din Bucureşti, „prea înţeleptul şi prea învăţatul" Sevastos Chimenitul a scris un „Eortologiu" (în care tratează despre calendar, despre sf. Paschă, despre u-nele canoane bisericeşti, etc.), iar în 1703 a tipărit, tot în Bucureşti, o carte despre: „Invăţătura dogmatică a prea sfintei Biserici de Răsărit şi universale".

In 1709, preotul Ioan Avramiu a tipărit în Veneţia „Flori poetice adunate spre gloria şi strălucita încununare doctoro-filozofică a prea învăţatului domn Gheorghe Ipo-mena din Trapezund" (– care, a învăţat medicina, cu chel-tuiala lui Constantin Brâncoveanu). In 1719 însuşi Voevodul Nicolae Mavrocordat, care era în acelaşi timp filosof şi doc-tor în medicină – sau „cu înţelepciune sfinţită şi canon sigur a toată ştiinţa"; a publicat „Carte despre oficii" pe care a ti-părit-o la „Mănăstirea tuturor sfinţilor" (din Bucureşti); – în această carte s'au adăogat elogiile doctorilor Ion Comnen, Gheorghe Trapezundeanul şi Dimitrie Gergula Notara. Mai apoi, în 1766, ieromonahul Nicefor (sau Nichifor) Teotoche, erudit naturalist, matematician şi prin excelenţă teolog, fost profesor şi director al Academiei din Iaşi, a publicat (în Lipsca) „Elementele Fisicei, adunate din cei mai noi" (autori), şi în acelaşi an (1766) Ion Grămătic sin Pop (– e vorba de fiul lui Popa Mirea), iar mai târziu (în 1785) protopopii Mi-hail şi Policarp Strabicki au adunat şi au consemnat o mul-ţime de descântece şi leacuri (vegetale, animale, minerale) din cele întrebuinţate pe atunci (de dânşii, ori de alţii).

In 1795, doctorul şi filosoful *Dimitrie Caracaş*, medic al oraşului Bucureşti şi al spitalului Sf. Pantelimon, în a sa

carte de „Poeme medicale", începând dela pag. 210 înainte, tratează despre *„Ritualul nostru bisericesc"*, – „Sfatul cel mai înainte de veci", – „Glasul pe care nu l-am cunoscut", – „Porunca cu taina",-„Mângâere sau despre Dumnezeească Pronie la oameni", – „Christos a înviat din morți", și altele.

„Poezia aceasta în versuri a lui Dimitrie, cu atta doctor, cu numele Caracaș – zice el însuși – care astfel cânta pe Maica cea curată și pe Cuvântul cel ce vindecă boalele sufletului și ale trupului, cu recunoștință și cu respect le aduce acestea ca prezent Episcopului de Râmnic (Filaret), amicului celui în adevăr renumit al virtuței, celui ce jertfește jertfa de mulțumire Cuvântului, cu lauda și fapta și cu preaducerea cuvântului, care este fructul buzelor pioase".

De altă parte, textele bisericești ale părintelui Grigorie din Măhaciu, coprind o rugăciune specială menită să alunge frigurile, afurisind pe dracu din baltă, iar în 1797 s'a retipărit (la Viena) „Serviciul celui întru sfinți părintelui nostru Visarion făcătorul de minuni" la care „s'a adaos troparele Inălțărei Crucei, canonul paraclitic ce *se cântă la toată nevoia în suferinți, ispitiri și ciumă"*. In 1808 doctorul în medicină Constantin Atanasie Filitis dedică teza sa Mitropolitului Dositeiu Filitis (cu ai cărui bani studiase la Halle), iar în 1812, doctorul Constantin Vardalah zice în al său tratat de „Fisica experimentală" că:

„Cel ce studiază Fizica, profesează în genere toate științele, iar obiectul ei este creatura întreagă. Și de aceia are cineva drept să zică catre Creatorul Naturei: In lucrările mânilor tale am studiat".

In 1818 când s'a tradus (din românește în grecește) și s'a retipărit cartea fostului profesor evreu – botezat și devenit călugărul Neofit Cavsocalivitul (din Neamț) – intitulată „Infruntarea (legei) Jidovilor", – i „s'a adaos spre sfârșit cele scrise de Pavel din medici, cele mai alese (părți)",– adică, la o carte bisericească, a adăugat ce a găsit mai bun din cărțile medicale.

Această legătură a dăinuit chiar până mai aproape de noi, căci în 1839 aflăm pe monahul Porfirie ocupându-se cu strângerea și transcrierea rețetelor și a diverselor leacuri populare ale vremii. – In 1848, un anonim (K. N.) a tipărit în Iași o cărticică cu *„Rugăciuni în versuri către Născătoarea*

de Dumnezeu pentru toate zilele săptămânii foarte folositoare la năpraznica boală a holerei"; iar în 1854, părintele Nicanor „bolnicerul", cu a sa *„Carte dochtoricească"*, ne înlesneşte putinţa să ne dăm seama de totala neputinţă a „ştiinţei" doctoriceşti — care, în împrejurări ca cele de mai sus (—ciuma, holera) nu putea să ofere nici măcar mângâerea sufletească a unei rugăciuni; — în locul acesteia, medicina nu dispunea decât de acele procedee barbare de chinuri trupeşti şi sufleteşti — adevărate asasinate — a căror amintire a rămas de pomină; iar pentru a dovedi influenţa Bisericei pretutindeni, ajunge să amintesc (vezi pag. 90) gravura de pe coperta „Almanahului din 1840" (Alex. Ghica), în care se arată că, mai presus de toate — aşezări omeneşti, armată, justiţie, administraţie, — se înalţă Dumnezeirea.

Bine înţeles că, de atunci până azi, starea de lucruri s'a schimbat foarte mult, iar Medicina şi Biserica noastră au devenit — ca pretutindeni — din ce în ce mai independente una de alta. Poate că, din când în când, vor mai fi existat şi cazuri ca acelea mai aproape de zilele noastre — ca al bine cunoscutului „Popa Kiţu" sau „Doctoru Kiţu", care era diacon la biserică şi în acelaşi timp profesor de medicină (fiind doctor în medicină). Ba încă, mai putem să amintim cazul fostului meu coleg de liceu, A. P. — care, după ce a oficiat câţiva ani ca preot în Mehedinţi, a luat doctoratul la Paris şi astăzi profesează medicina; — sau, pe acela, mai cunoscut, al d-lui Virgil Ciobanu, care, ca doctor în medicină, a fost profesor de medicină legală la Facultatea din Cluj, şi apoi, ca teolog, a trecut profesor la Academia din Sibiu.

Totuşi, deoarece, cazurile în cari ambele discipline au fost îmbrăţişate de aceiaşi persoană, sunt astăzi tot mai rare, s'ar părea că despărţirea între Biserică şi Medicină a devenit completă, iar faptul că chiar în cazurile citate aci, titularii au optat pentru unul sau altul din cele două apostolate, — accentuează încă mai mult separaţia dintre ele, şi dă impresia unei „incompatibilităţi". In realitate, însă nu este vorba de nici-o nepotrivire gravă, ci numai studiile Medicinei şi Teologiei s'au despărţit — şi cu atât mai mult profesarea lor — fiindcă fiecare

dintr'ânsele a luat o astfel de desvoltare în cât nu mai pot să fie cuprinse împreună de aceleași slabe puteri omenești.

In adevăr, grație unor sforțări demne de toată lauda, și, uneori chiar încălcând veniturile mănăstirești – cum este cazul fundațiilor Colțea și Sf. Pantelimon (din București) sau a Sf. Spiridon (din Iași) etc. (ale căror drepturi au fost folosite mai mult în favoarea spitalelor decât a Bisericilor), – medicina românească, complect laicizată, a luat o desvoltare extraordinară și a răușit într'un interval destul de scurt, să se înalțe la un nivel atât de superior, din toate punctele de vedere.

La rândul ei, Biserica și-a construit locașuri frumoase, și-a amplificat învățământul de toate gradele, și și-a innobilat ierarhia, înălțând-o până la Patriarhat. Din nefericire însă, sentimentul religios pare că a scăzut foarte mult, devenind pentru unii o simplă formalitate, sau făcând pe alții să-și caute mântuirea în altă „credință", și astfel a favorizat crearea diferitelor „secte".

Prin slăbirea sentimentului care a stat la baza lor și le-a unit atâta vreme – prin relaxarea „moralei" – ambele (Medicina și Religia) au pierdut foarte mult din nobleța rostului lor de odinioară, devenind pentru unii, simple titluri de „meserii" lucrative. Părăsind Biserica și uitând de cel Atotputernic, n'a fost greu unora din medici să piardă chiar rușinea de oameni și să adopte conduita care ne-a adus la scăderea prestigiului sau al respectului ce s'ar fi datorit tuturor, pe baza trudei pe care o reclamă titlul de „doctor". La rândul lor, ieșind din Spitale – în care, după cum spusei, n'au mai păstrat decât „funcția" de confesor, – preoții și-au restrâns tot mai mult rolul lor, mărginindu-se numai la „funcția" de oficianți al cultului, sau la rolul de exploatatori ai unui locaș înzestrat cu „moaște" sau cu „icoane făcătoare de minuni"; ba încă – ceia ce este mai trist – unii preoți s'au dedat la acte nesăbuite și cu totul nedemne, care au necinstit „rasa" târând-o în noroiul lumii.

Ori, dacă la această abdicare, sau lipsă de înțelegere a rostului lor, mai adăugăm și dihonia ivită pe alocurea între medici și preoți – traducându-se uneori printr'un adevărat război de excludere reciprocă, – putem lesne să ne explicăm de ce

unii din reprezentanții celor două „apostolate" au devenit, în ochii norodului, un fel de șacali căutători de hrană, și, tot așa se explică însăși geneza ironiei populare, care spune că: „doctorul a operat" și „popa a continuat".

Totuși – în ciuda tuturor aparențelor, și a ori-cărei realități – spusei în capitolul precedent, repet aci, și voi arăta în cel următor, – că: între Medicină și Biserică – la noi, ca și aiurea, – există încă atâtea legături. Oricât de mult ar părea că se deosebesc ele prin mijloacele sau prin practicele lor, cele două „apostolate" rămân mereu legate prin scopul – comun – pe care-l urmăresc: prelungirea vieții, alinarea suferințelor și înlesnirea „fericirii".

Chiar dacă s'ar găsi modalitatea pentru excluderea unora sau altora (– medici sau preoți) din domeniul medico-religios sau moralo-igienic – care le este comun, – și, chiar dacă oficial, s'ar accentua încă mai mult distanța de astăzi dintre Medicină și Biserică, – ele vor rămâne totuși strâns unite în sufletul poporului, atâta vreme cât va dăinui legătura dintre „suferință" și „credință". Despre aceasta se poate edifica oricine privind spectacolul săptămânal dela biserica „Sf. Vineri" (în București) – care se perpetuează în ciuda intervenției poliției – și va vedea că numărul bolnavilor veniți ca să se vindece prin rugăciuni, întrece uneori pe acela al marelui spital vecin, iar „Maglavitul" poate servi drept cea mai convingătoare dovadă de ce înseamnă puterea credinței. Ea nu trebue să fie disprețuită, ci din contră, să fie folosită pentru binele tuturor.

Iată de ce spusei – și repet – că: oricine – sceptic sau încredul – va avea să privească mai atent la mișcarea vieții, și va reflecta mai adânc, – va constata că acel „*Nihil sine Deo*" – care a împodobit însăși stema țării noastre – nu este o simplă formulă retorică, și se va convinge că numai „cel nebun zis-a întru inima sa că nu este Dumnezeu" (Psalm, 13[1]).

АР
ТА
ГР
МА
АМ
ВА
ПР
А.Ф.Г.

CAP. V.

BISERICA ȘI PRACTICA MEDICALĂ.

Poate preoțimea să aibă vreun rol în operile de ocrotire sau medicină socială?

Din cele amintite în capitolele precedente, rezultă destul de clar că „Biserica" a avut un rol foarte important în opera medico-socială a trecutului, iar în ce privește Biserica ortodoxă Română, în special, am văzut că a determinat aproape întreg caracterul vieții noastre, influențând asupra gândirei, a voinței și a sufletului poporului. Prin urmare, invocând precedentele — arătate — ași putea să conchid afirmativ, — că, adică preoții ar putea să intervină chiar în viitor în această direcțiune, de oare ce din punct de vedere „canonic" nimic nu-i oprește.

In capitolul de față însă, vreau să arăt că preoții *trebue* să colaboreze în operile de ocrotire și medicină socială, fiindcă îi obligă însăși misiunea lor, — și, de oarecemarea majoritate a sufletelor României este guvernată de religia creștină ortodoxă, iar eu o cunosc mai bine de cât pe celelalte — fiindcă îi aparțin, — mă voi raporta în special la aceasta și la preoții săi — cari sunt și cei mai numeroși — pentru a le aminti că, înălțându-se la Ceruri, Mântuitorul a lăsat „lucrători în via sa", cari să-i continue opera „plinind Legea" și „păzind toate câte El a poruncit", iar „cine zice că petrece întru El dator este, precum acela a umblat, și el așa să umble" (Sf. Ap. Ioan, 2, 6).

Prin urmare, ori cine recunoaşte „Împărăţia lui Dumnezeu" este dator „să facă voia Lui", iar Mântuitorul a poruncit lucrătorilor – adică apostolilor şi urmaşilor lor, cari sunt preoţii – ca să îndemne toate neamurile „învăţându-i pe dânşii să păzească toate câte am spus vouă". Cu alte cuvinte, preotul nici nu se poate mărgini numai la activitatea lui, ci trebue să poarte şi grijă celorlalţi, căci – zice sf. Ioan Hrisostom – „Preotul este dator a purta greutăţile tuturor... El trebue să fie înzestrat cu mii de ochi din toate părţile, căci nu trăeşte numai pentru el, ci pentru atât de mare mulţime".

Sf. Scriptură îndeamnă „să se înveţe şi ai noştri să poarte grijă de lucrurile bune spre trebile de folos, ca să nu fie ei fără de roadă" (Pavel către Tit. 3, 14), şi atrage atenţia că „Noi cei tari suntem datori să păstrăm neputinţele celor slabi, şi nu nouă să placem, ci fiecare din noi să fie aproapelui pe plac la ce e bine spre zidirea lui" (Pavel către Rom. 15, 1). Ba mai mult, sf. Apostol Pavel arată chiar până unde se poate întinde domeniul activităţii preoţeşti, când zice: „Tuturor toate m'am făcut, ca pre toţi să-i dobândesc, căci, ce inimă este în suferinţă şi eu să nu sufăr împreună? Unde este cel slab, scandalizat, şi eu să nu mă aprind spre a-i ridica starea"? Iar în altă parte Sf. Scriptură se rosteşte tot aşa de lămurit când zice: „Ochi am fost orbilor, şi picior schiopilor; eu am fost tată neputincioşilor şi am ajutat orfanului, care nu avea ajutor (Iov), – sau, când porunceşte că „Toate câte-ţi sunt la îndemână, fă-le cu toată puterea" (Ecl. 9, 10).

Prin urmare, câmpul de acţiune al preoţilor nu este limitat, ci din contra, ei pot – şi trebue – să activeze cel puţin în toate chestiunile sanitare şi de asistenţă, pe care văzurăm că le cuprind „învăţăturile" Mântuitorului.

Totuşi, pentru acei cari, pe baza vre-unei răstălmăciri a acestei porunci, ar încerca să refuze acest drept, iar alţii ar căuta să se sustragă îndatoririlor ce le incumbă, – amintesc că tot creştinul are anumite „datorii către trupul său" (nu numai către suflet), iar în ce priveşte pe preoţi, sf. Apostol Pavel le-a poruncit în modul cel mai categoric: *„Măriţi pe Dumnezeu în corp şi în suflet"* fiind-că fără moarte nici nu poate

să fie despărţire între acestea, – „Sau nu ştiţi că turpul vostru este biserica spiritului sfânt, carele locueşte între voi? Măriţi dară pre Dumnezeu în corpul vostru" (1. Cor. 6, 19, 20).

Dar mai mult. Văzurăm (în cap. III) că, în afară de atribuţiile cultului, primii Diaconi ai Bisericei creştine aveau misiunea *„să viziteze pe cei bolnavi* sau prizonieri, să dea azil străinilor, *să ancheteze situaţia săracilor şi să întocmească lista acelora cărora li se cuvenea să primească pomană"*. Şi, cine este mai în măsură de cât preotul ca să îndeplinească această misiune? Sau, cum s'ar putea împedeca creştinii dela îndeplinirea învăţăturii sf. Apostol Iacob (5, 14), care recomandă că *„De este bolnav cineva dintre voi, să cheme preoţii Bisericei şi să se roage pentru el, ungându-l cu untdelemn în numele Domnului"*; iar sfânta Evanghelie confirmă că în adevăr Apostolii tămăduiau bolnavii, ungându-i cu untdelemn (Marcu 6, 13). Dar, cine ar putea să împedece pe preot – sau, mai bine zis, cum s'ar putea el sustrage – dela împlinirea acestei misiuni, de vreme ce cu ocazia „hirotoniei", Episcopul se roagă în auzul tuturor (– ca să-i dea) *„Dumnezeescul dar, carele pe cele neputincioase le vindecă şi pe cele cu lipsă le împlineşte"*?

Iată dar că Sfânta Scriptură obligă pe preot să activeze în favoarea operelor de ocrotire şi de medicină socială. Ba încă, preotul va avea chiar să dea socoteală de felul cum şi-a îndeplinit această misiune, căci – zice sf. Ion Hrisostom – că „pentru toţi cari sunt încredinţaţi grijei tale, pentru femei, pentru bărbaţi şi pentru copii, tu, o preote, vei da răspuns", iar sf. Apostol Pavel adaugă, zicând: „Iar dacă cineva nu poartă grije de ai săi, şi mai vârtos de ai casei sale, de credinţă s'a lepădat şi mai rău este de cât cel necredincios (I Tim. 5, 8).

S'au găsit, e drept – chiar mulţi – din acela cari să conteste preoţilor o atare misiune, sau să spună că „Stiinţele pozitive, şi mai ales Medicina, ar procura argumente în favoarea materialismului sau ateismului", – şi ca atare, îndrumarea preoţilor în această direcţie, ar fi nepotrivită.

Această prejudecată – falşe şi periculoasă – a fost deja combătută de atâţi iluştri învăţaţi, ca: matematicianul Kepler, astronomul Galileu, fizicianul Newton, chimistul Liebig, ana-

tomistul Morgagni, fiziologistul Claude Bernard, naturalistul Cuvier, universalul Pasteur şi atâţi alţii mai mărunţi. De altfel, cine ar mai putea tăgădui că adevărul ştiinţific este într'o veşnică schimbare? – A căzut „teoria" lui Aristotel, pe care 15 secole o recunoscuseră ca intangibilă; – s'a răsturnat „sistemul" lui Descartes; – se clatină „gravitatea universală", a lui Newton, sub sgâlţâneala „relativităţii" lui Einstein; – adică, toate „teoriile ştiinţifice" au fost, sunt, şi rămân foarte „relative", pe când „adevărurile" religiei sunt permanente, fiind-că aparţin revelaţiei divine, şi se leagă de acel „impalpabil" sau insezisabil la care se referă şi Bergson, când zice că: *„Toate noţiunile noastre ştiinţifice, bat la poarta sufletului nostru, pentru că materia este mister, viaţa este mister, şi sufletul însuşi e tot mister"*.

In adevăr, oricine aprofundează ştiinţa şi caută să o posedeze în mod serios, adică cercetează lumina şi adevărul la obârşia lor, – acela găseşte în ştiinţele pozitive, şi mai ales în Medicină, probele cele mai sigure în favoarea „credinţei" noastre; – fiinţa noastră şi toată natura, cu tot ce ne înconjoară, afirmă – fără posibilitatea vreunei contradicţii – existenţa legiuitorului suprem, adică a lui Dumnezeu, iar în actele noastre, ne convingem la fiecare pas că în adevăr „nihil sine deo". Numai orbii pot să tăgăduiască existenţa luminei şi numai neştiutorii se pot îndoi de adevăr, – fiindcă, după cum spune şi R. Bacon, „cunoştinţa superficială duce la îndoială, la greşală, dar, ştiinţa profundă conduce la credinţă, la adevăr" („Scientia laevis ducit ad incredulitatem, scientia altius exhausta ducit ad fidem)".

De altfel, marii filosofi, nu numai că nu contestă existenţa Dumnezeirei, dar s'au pronunţat categoric, că adevărata medicină – mai mult de cât oricare din ştiinţele naturale – demonstrează existenţa lui Dumnezeu. Intre alţii, marele Morgagni a spus fără înconjur că: *„pe măsură ce am studiat mai bine anatomia, fiziologia, patologia şi anatomia patologică, am cunoscut pe Dumnezeu"*, iar medicul Bayle a spus-o deschis că: „divinitatea creştinismului nu poate să lase nici-o îndoială ori cui s'a gândit la istoria lui". Pe lângă cele ce a spus despre: „Finalitate, materialism, suflet, Dumnezeu", ma-

rele nostru fiziolog şi clinician Dr. N. Paulescu, scrie în cartea sa: „Spitalul" că: „Părăsind lumea, Christos a trimis ucenicilor săi o armă invincibilă — adică Duhul său... Spiritul divin al Adevărului. Inaintea acestui spirit al Adevărului mă inchin, strigând din adâncul sufletului: crez în Duhul sfânt"!

Prin urmare, departe de a găsi justificarea vreunei rezerve, preoţii află chiar în ştiinţele cele mai pozitive şi la slujitorii lor cei mai de seamă, tot îndemnul la colaborare. Preotul — doftorul sufletului — nu se poate dezinteresa de starea corpului, după cum nici medicul — doftorul trupului — nu se poate dezinteresa de starea sufletului, fiind-că nici nu poate să fie despărţire între ele. Toată lumea ştie, că, un suflet sănătos — ca şi o minte sănătoasă — nu se poate afla de cât în tr'un corp sănătos („mens sana in corpore sano"), — căci, după cum spune Cicerone: *„dacă corpul face rău sufletului, acesta, prin pasiunile lui, i-l întoarce cu dobândă"*, iar „Simbria păcatului — zice Apostolul Pavel — este moartea" (Rom. 6, 23).

J. J. Rousseau, susţine că: *„Higiena nu este o ştiinţă, ci o virtute"*, şi că, practica ei se impune ca primă condiţie a virtuţei. Igienistul este un profesor de „morală"; el o învaţă şi o reclamă în numele raţiunii, a experienţii, a intereselor umane, şi se adresează oamenilor şi societăţilor — adică, întregei umanităţi. Cu această convingere, marii medici — ca: Hippocrate, Galien, etc., — au scris tratate de morală; alţii — ca: Laenec, Bayle, etc., — s'au ocupat de teologie şi de istoria diverselor religii, şi, poate că, în afară de puţinătatea „ştiinţei" vechi — care, după cum spusei mai sus, era comună sau generală, — aşa se explică faptul că înaintaşul nostru, doctorul în medicină Ioan Comnen, a prins a se ocupa de Biserică şi a terminat prin a deveni Mitropolit; — sau că, doctorul în medicină Dimitrie Caracaş, în ale sale „Poeme medicale", a tratat mai multă religie de cât medicină; — şi, tot aşa se explică faptul că marele nostru chimist C. Istrati, care a fost doctor în medicină, s'a ocupat cu atâta pasiune de „spiritism"; — iar marele nostru fiziologist d-rul N. Paulescu, a scris acele cărţi despre: „Suflet şi Dumnezeu", „Finalitate şi Materialism", „Patimi şi Conflicte", „Remedii morale", etc. De altfel, însăşi ne-

muritorul Hippocrate — supranumit „părintele" medicinei — a spus că: *„Scopul final al medicinei nu este numai să vindece sau să prevină boalele, ci încă, să perfecționeze pe oameni și să-i facă mai fericiți, făcându-i mai buni"*.

Ori, dacă acesta este adevărul, nu era cazul să ne întrebăm: Prin ce se deosebesc cele două apostolate? și, cum s'ar putea exclude o intervenție reciprocă — adică, o colaborare a slujitorilor lor (medici și preoți)? „Și, — adaugă, cu tristețe, marele Paulescu, — așa ar fi în realitate, dacă confrați nedemni n'ar fi deschis tarabă în templul sacru al medicinei".

Fără să mai revin asupra celor spuse mai sus, repet numai că, cele două „apostolate" se deosebesc numai prin mijloacele sau procedurile ori „ritualul" lor, dar altminteri se confundă complect prin scopul lor.

In adevăr, abținându-mi dela orice analiză asupra Religiei — al cărui scop îl afirmai deja, și reiese destul de limpede din tot ce arătai până aci, — voi aminti numai că: „Medicina, ca *știință*, studiază omul, întreg — *corp și suflet* — din punct de vedere morfologic, fiziologic și patologic; iar ca *profesie*, medicina ajută pe om, prin igienă — care, preîntâmpină boalele — și prin terapie — care, alină suferințele și caută să vindece sau să întârzie cât mai mult moartea; — sau, după cum zicea L. Bérard: „Medicina vindecă câte odată, alină adeseori și consolează în totdeauna".

Profesia medicală obligă pe cine o practică, să se devoteze celor suferinzi, riscând une ori propria-i viață, pentru a salva pe a altuia, — adică, impune uneori o abnegație mai absolută chiar de cât cere Biserica creștină dela slujitorii săi. „Medicul — zice Dr. Paulescu (în cartea sa „Spitalul") — trebue să fie în același timp un savant, care iubește din tot sufletul știința medicală, adică știința omului; — să fie o ființă care se jertfește pentru alții, până la moarte; — în sfârșit să fie un învățător al omenirei, sau, mai bine zis un *apostol al moralei*".

- Iată dar, cât de mare este asemuirea între misiunea medicului și a preotului! Ba mai mult, prin profesiunea sa, medicul — ca și preotul — devine confidentul celor suferinzi (tineri sau bătrâni, bogați sau săraci) cari, îl ascultă și se supun

prescripţiunilor lui. Ca atare, el trebue să cunoască nu numai suferinţele trupeşti, dar şi pe cele sufleteşti, ca să poată combate patimile generatoare de boale. De pildă: în cazul când, printr'o întâmplare (lipsă de atenţie, alunecare, sau prăbuşirea schelei), un lucrător — care altfel este în toate minţile — a căzut şi şi-a frânt un membru ori şi-a spart capul, — în acest caz, zice Paulescu, — este numai treaba medicului ca să intervină, iar preotul nu poate să aibă nici un amestec, de cât în cazul excepţional când nu s'ar găsi medic, iar preotul — ca cel mai înzestrat din cei de faţă — ar ajuta, făcând ceia ce-l învaţă bunul simţ.

In afară însă de aceşti bolnavi — victime ale muncii — sau de acei cari sunt victime ale unei insuficienţe sau a unui defect de organizaţie socială, mai sunt alţii — şi încă foarte mulţi — victime ale propriilor lor patimi (adică ale instinctelor deviate dela adevăratul lor scop); aceştia formează ceia ce numii mai sus „domeniul medico-religios“ — care este comun Medicinei şi Bisericei, — şi în care, medicii şi preoţii sunt deopotrivă de îndrituiţi sau de obligaţi, ca să intervină. De pildă: dacă accidentul de care vorbii mai sus s'ar fi petrecut din cauză că individul era în stare de ebrietate, am fi avut să considerăm de o parte efectul — fractura, adică boala — în care, spusei că medicul intervine de drept, iar preotul, numai excepţional; — iar de altă parte trebue să considerăm cauza — beţia, adică patima — în care, fireşte că poate să intervină chiar medicul, administrând medicamente contre beţiei, dar acţiunea lui este limitată, — adică, se exercită numai asupra individului în cauză, şi numai în timpul cât acesta este internat în spital. In asemenea cazuri însă, preotul este cel puţin tot atâta de obligat ca să intervină, fiind-că — după cum am văzut — „lăcomia“ (în general) constitue un „păcat capital“, din care decurg atâtea altele, tot aşa de grave (risipa, mânia, cearta, omorul, etc.), a căror combatere a fost poruncită preotului, prin însăşi „învăţăturile“ Mântuitorului. Intervenţia preotului va fi desigur mai eficace fiind-că se va putea exercita nu numai asupra individului care a părăsit spitalul, dar şi asupra celor cari îi formează „cercul său de viaţă“ şi din cauza cărora ar putea să reînceapă beţia (chiar dacă fusese vindecat,

în timpul cât șezuse în spital). In afară de ruinarea sănătății proprii și de una sau alta din boalele care-l lovesc ca o consecință inevitabilă (ciroza sau dropica, oftica, imbecilitatea, etc.), — bețivul risipește toată agonisita, desonorează și inveninează familia și societatea, și de aceia s'au constituit atâtea „Ligi antialcoolice" și s'au legiferat anumite pedepse, — dar, nici o măsură administrativă n'a reușit mai bine de cât „cruciada antialcoolică" a preoților americani, și îndemnul preoților noștri. Cu acest gând cred eu că Prea fericitul întru Domnul, fostul Patriah Miron, a scris cartea „Impotriva beției", iar P. S. Scriban a înjghebat o societate pentru combaterea alcoolismului și a scris atâtea articole în acest scop; și, cu această speranță stăruesc eu aici pentru colaborarea preoților.

O altă „patimă" care face parte din domeniul comun — medico-religios — este „desfrânarea", — care, se vede că are urmări încă mai grave, de vreme ce chiar vechiul Testament a înscris o „Poruncă" specială (a VII) care zice „*să nu fii desfrânat*" și apoi revine în a X, zicând: „să nu poftești femeia aproapelui..,". Firește că medicul tratează consecințele — aproape inevitabile — ale acestei patimi (blenoragia și multiplele ei complicații: șancrul, sifilisul și tabesul, paralizia generală, etc), dar, ce poate să facă el contra nenorocitului care, nepricepând rostul sau importanța actului genital, abuzează, și se ruinează pe el însuși, iar pe de altă parte compromite sănătatea atâtora, transmițându-le acele boale care se numesc, cu drept cuvânt, „rușinoase". Ca să se apere contra acestei primejdii permanente — „pericolul venerian" — societatea constituită a legiferat, organizând chiar o „Poliție de moravuri"; dar cred că nici o măsură administrativă nu poate să aibă atâta succes cât ar avea o acțiune hotărâtă din partea Bisericei. Ca dovadă, este faptul că, s'a simțit nevoia ca Ministerul sănătății să inițieze crearea unei „Ligi naționale pentru combaterea boalelor venerice" — căreia, sper că preoții îi vor da tot concursul. Ba mai mult, sunt atâtea alte boale — ca de pildă: scabia (râia), ftiriaza (păduchii), tifusul, etc., etc. — în care s'ar părea că preoții n'ar putea să aibă nici un amestec. Dar, dacă ne gândim că la origina acestor boale, este „necu-

răţenia", şi dacă ţinem seamă că, prin extindere, aceasta constitue al III-a din cele şapte păcate capitale, zise: „Păcate mari de moarte", ne dăm seama imediat cât de important este – sau, ar putea să fie – rolul preotului în această direcţiune. Neîndoios că avem o organizare sanitară cu care putem să ne mândrim, şi că, s'au legiferat cele mai bune măsuri igienice, dar nu este mai puţin adevărat că, ori câtă râvnă ar depune medicii, – ei nu sunt nici atât de mulţi câţi ar trebui, şi mai ales – după cum voi arăta – nu au atâtea prilejuri câte au preoţii, ca să supravegheze aplicarea măsurilor dictate. Ca dovadă, este faptul că a trebuit să se dea medicilor un personal ajutător şi, cred că, alături de aceştia, preoţii ar putea să fie de cel mai mare folos; – ba încă, pentru combaterea paludismului – deşi este vorba de operă pur sanitară, – s'a apelat la concursul întregei populaţii (ca să prindă ţânţarii, să le distrugă larvele, etc).

Prin urmare, colaborarea pe care o propun în acest domeniu, nu înseamnează o „imixtiune" a Bisericei, în Medicină, sau încălcarea drepturilor medicale, ci, este vorba numai de găsirea modalităţei prin care, îndeplinindu-şi datoria ce le este impusă de misiunea lor, preoţii să ajute pe medici, – şi, fireşte să fie ajutaţi de ei, pentru ca, împreună, să poată răspunde mai lesne şi mai complect scopului nobil pe care-l urmăresc amândouă apostolatele, prin mijloacele de care dispune fiecare. Medicina (prin slujitorii săi – medicii) studiază şi aprofundează mai adânc corpul omenesc, pe când Biserica (prin slujitorii săi – preoţii) se adresează mai cu osebire sufletelor şi are mult mai mare stăpânire asupra lor; – am arătat însă că preotul este obligat să se ocupe şi de corp, iar medicului nu-i este îngăduit să se dezintereseze de suflet.

Medicina oferă o superioritate – necontestată şi necontestabilă – din punct de vedere al terapeuticei somatice (corporale sau fizice) şi face unele „minuni" pe cari preoţii nu le pot realiza; în schimb, în ceia ce priveşte terapeutica sufletească, duhovnicii au o putere consolatoare mult mai întinsă. Terenul pe care Biserica şi Medicina se întâlnesc mai ales, este acela al igienii – despre care spusei că aproape se confundă cu morala.

— Deci, o colaborare în acest domeniu este foarte indicată, de oare ce este vorba de prevenireă „boalelor", prin îndepărtarea „patimilor"; — ba încă, ea devine cu atât mai necesară, de oare ce Biserica şi Medicina se ciocnesc uneori, prin faptul că ceia ce reprezintă „obiceiul", sau ceia ce este „ritualul" religios, vine în conflict cu ceia ce constitue poruncile igienii. Ori cât de superficială ar fi această disensiune, ea este totuşi în măsură să altereze prestigiul celor două apostolate, atunci când slujitorii unuia îşi fac — cu ori ce preţ — „datoria" lor, fără a vrea să ţină seamă de „datoria" celorlalţi. Preoţii ştiu că medicii au la dispoziţie mijlocul constrângerii, prin forţa administrativă, dar nici medicii să nu uite că Biserica dispune de atâtea posibilităţi care depăşesc pe ale Medicinei; — să nu uite nimeni că, cu o „credinţă cât un bob de muştar, se pot muta munţii" — une ori mai uşor de cât cu macaralele ştiinţei — şi că ştiinţa medicală n'a răuşit încă nicăeri să realizeze până acum vreun „Lourdes" sau „Maglavit".

Iată de ce cred eu că se impune înlăturarea ori cărei disensiuni — prin acomodarea practicilor religioase, cu prescripţiunile medicale, şi, într'un acord perfect, preoţii împreună cu medicii, să lumineze poporul şi să-i îndrumeze educaţia socială — care, combătând patimile, previne boalele, — adică, să popularizeze principiile adevăratei morale ştiinţifice; — în această colaborare, *medicul va sămăna, iar preotul va cultiva, şi amândoi — împreună cu poporul — vor culege roadele.*

Eu stăruesc asupra avantagiilor acestei colaborări întrucât preoţii se găsesc pretutindeni, căci — după cum am spus — „Dacă cutreeri pământul, vei afla oraşe fără ziduri, fără rege şi fără scrisoare, dar popor fără Dumnezeu, fără rugăciuni şi fără sacrificiu, n'a văzut încă nimeni". Pe de altă parte, cuvântul preotului poate să găsească chiar mai multă ascultare de cât al medicului, — căci, zis-a Mântuitorul către Apostoli: „Cine va asculta de voi, de mine ascultă, şi cine se va lepăda de voi, de mine se leapădă" (Luca, 10, 16); iar poporul ştie că numai preoţii pot să ierte „păcatele", de oare ce numai Apostolilor le-a spus Mântuitorul: „Luaţi Duh sfânt, şi cărora veţi ierta păcatele, iertate vor fi; iar cărora le veţi ţinea, ţinute vor fi" (Ioan, 20, 22-23).

Să nu uităm că religia a fost, în toate timpurile, cel mai puternic frâu al popoarelor, și că preoții se găsesc chiar astăzi în situația de a folosi cea mai puternică armă, care este „credința", iar Medicina nu va avea de cât să câștige prin sprijinul Bisericei. Pe credulitatea popoarelor s'au sprijinit însăși conducătorii laici – cari, din păcate au abuzat de atâtea ori – și, tot credința șeade chiar astăzi la baza acțiunilor mari. Căci, ce acțiune s'a dovedit mai mântuitoare de cât respectul moralei impusă de Religie? – Sau, este oare cineva care să nu fi observat că întunecarea sufletului, ca și bezna nopții, sunt prielnice numai făcătorilor de rele, și că, cu cât s'au golit bisericile, cu atât mai mult s'au umplul pușcăriile? – Ba încă, tot pe credulitate se bizue însăși șarlatanismul medical, care – călcând ori ce principii morale – exploatează lumea (cultă sau inicultă) în folosul celor ce-l practică, dar vatămă adevăratei Medicine, înjosindu-i prestigiul și compromițând viața bolnavilor.

Pentru a judeca mai bine influența moralei asupra sănătății unui popor, amintesc că strălucirea egipteană de odinioară a apus de îndată ce corupția a luat locul religiei; – puterea greacă, cu toată faima la care ajunsese grație geniului științific, a căzut de îndată ce s'a relaxat concepția despre morală; – însuși imperiul roman s'a prăbușit atunci când cetățenii au pierdut credința în zeii în numele cărora ajunseseră să biruiască lumea și au început să-și adore pe Cezarii vii. Pentru aceleași cauze – care au distrus Sodoma și Gomora – a pierit vechea cetate a civilizației antice, Antiochia; – tot astfel, înfloritorul regat de odinioară al lui David și al înțeleptului Solomon, s'a spulberat când l-a cuprins imoralitatea; – iar dacă iudeii de astăzi continuă să-și păstreze ființa lor, în mijlocul atâtor neamuri de alte religii, această trăinicie se datorește în primul rând credinței lor – întreținută prin exemplul preoților – care-i face să se ajute cu toată vrednicia și în toate împrejurările potrivnice vreunuia din ei sau tuturor.

Dar, este oare cineva care să nu știe că civilizarea mai tuturor triburilor sălbatice a început odată cu pătrunderea misionarilor culți? – Sau că, din cauza preoților neînțelegători ai vremii, unele popoare au rămas până azi într'o stare

foarte înapoiată? Dar, cine nu cunoaşte cauzele care au adus prăbuşirea atâtor imperii, chiar din istoria mai apropiată zilelor noastre? – Sau că, ridicarea altora se datoreşte numai restabilirii moralei în toate privinţele? Şi, ce exemplu poate să fie mai convingător decât însăşi istoria poporului nostru – care a înflorit sub Domnii credincioşi şi a pătimit sub cei rătăciţi?

Iată de ce cred eu că preoţii pot – şi trebue – să intervină ca să lumineze pe credincioşi asupra purtării pe care trebue să o aibă, ca „fraţi", – să ţărmurească anumite cărări de activitate ale celor rătăciţi, şi să le impună anumite norme de viaţă, mântuitoare. Rolul preoţilor este enorm, şi puterea lor este nemăsurată, căci – după cum spune sf. evanghelist Matei (4,4) – „nu numai cu pâine va trăi omul, ci cu tot cuvântul care iese din gura lui Dumnezeu", iar „nişte apostoli pot schimba lumea numai cu cuvântul".

Preotul poate să influenţeze asupra tuturor, fiindcă el este al tuturor; – ba, în anumite împrejurări, influenţa lui se întinde chiar asupra celor de altă credinţă. El pătrunde peste tot, fiindcă aparţine tuturor claselor sociale: – celor de jos; le aparţine, prin nivelul naşterii, prin sărăcia pe care ştie să o ducă cu resemnare, iar celor de sus, le aparţine prin cultura şi prin educaţia sa, – dar se poate ridica deasupra tuturor prin înălţimea sentimentelor pe care i le imprimă religia lui filantropică. Prin aceasta, preotul este „cineva" care ştie multe, căci, la picioarele lui depun credincioşii mărturisirile cele mai intime, şi de aceia el este, sau poate să fie, mângâetorul tuturor nenorocirilor (sufleteşti şi trupeşti); – chiar necunoscuţii îi zic „părinte", iar copiii îl iubesc, dacă nu-i sperie cineva că „taie popa limba". Cuvântul preotului cade şi asupra inteligenţelor şi asupra inimilor, cu autoritatea unei misiuni dumnezeeşti, căci, cu toate scăderile omenescului său, preotul face un oficiu specific, cu care este investit în numele lui Dumnezeu, şi se bucură de o autoritate moştenită dela „Biserică", iar aceasta şeade deasupra oricăror rude sau neamuri. Păcat acelora cari nu ştiu să o respecte, căci nici un împărat n'a fost mai mare ca Christos – la care ne gândim în fiecare clipă, pe când de ceilalţi pomenim numai ocazional – şi,

dela El țineau „confesorii" de odinioară marea lor influență asupra puternicilor vremii; – prin sfaturile lor – înțelepte, sau rătăcite – ei au hotărât de atâtea ori, indirect, de soarta celor stăpâniți. Cum, și de ce, au pierdut preoții acest rol? – Nu este treaba mea să lămuresc.

Eu vreau să accentuez numai că sentimentul religios poate să fie considerat ca cel mai puternic regulator al vieții omenești, și că se poate apela la el mai cu folos decât la rațiune, – căci, de multe ori cerințele minții referitoare la activitatea noastră, rămân pasive, iar cunoștința unui fapt nu schimbă totdeauna pe om. In adevăr, bețivii și fumătorii, sunt de cele mai multe ori convinși că fapta lor este vătămătoare, și cu toate acestea, îndemnul rațiunii rămâne neputincios. Apoi, de câte ori nu vedem noi că ar trebui să facem altfel de cum ne purtăm, – de câteori nu făurim planuri și idealuri pe cari nu stăruim să le îndeplinim, – sau, cum zice sf. Apostol Pavel: „Nu care voesc eu aceasta fac; ci care urăsc aceea fac. Că nu fac binele care îl voesc, ci răul care nu-l voesc, acela fac. Văd altă lege întru mădularele mele, oștindu-se împotriva legii minții mele" (Rom. 7,[23]).

In toate aceste împrejurări, omul are nevoe de o putere de impunere mai presus de noi, de o sancțiune poruncitoare, de un sentiment de frică sau de rușine, care să-i răscolească sufletul și să-l îndemne la activitatea ordonată de rațiune. Ori, mai presus de autoritatea și sancțiunea oricărei legi omenești, eu socotesc sentimentul religios, fiindcă acesta oferă sancțiunea cea mai impunătoare prin demnitatea ei; acest sentiment a mișcat omenirea atâta vreme, sau de atâtea ori, și mai mult ca oricare altă putere, și, este de datoria preoțimei ca să-l cultive și să-l întărească necontenit spre a-l putea folosi în toate operile bune; – el a dat putere sutelor de mii de martiri ca să îndure fără murmur toate chinurile de neînchipuit, și tot el dă putere bolnavilor și muribunzilor noștri ca să aștepte sorocul vindecării sau al morții; – „crede și te vei mântui" nu mai este pentru nimeni o simplă formulă consolatoare, căci „încrederea" intervine ca și un element terapeutic real; – cu „Doamne ajută" pleacă omul la

război şi în toate actele mari sau mici ale vieţii; — până şi criminalii se roagă înainte de a porni la fărădelegi.

Afară de aceasta, pe când sancţiunea legilor omeneşti este cu totul mărginită, scăpându-i multe din scăderile şi păcatele omeneşti; — pe când aceasta poate să fie ocolită de vinovat sau ea însăşi îl ocoleşte, — din contra, sancţiunea divină este atotputernică, fiind suverană nu numai peste fapte, dar şi peste conştiinţa individului. Din faţa ei nu se pot sustrage nici cele mai furişate gândiri şi ea este tot aşa de nepărtinitoare ca şi moartea — în faţa căreia, toţi sunt de o potrivă. In afară de sancţiunile omeneşti, şi pe deasupra lor, Biserica îţi ridică în faţă sancţiunea supremă, îţi înalţă ochii la Dumnezeu şi mintea la porunca Lui, te face atent la datorie, te mustră şi te îndeamnă.

Iată de ce spusei că preoţii dispun de cea mai puternică armă, şi că Biserica este — sau, mai bine zis, poate să devină — cea mai bună cale de propagandă sanitară; iată de ce am afirmat eu aşa de hotărît, că preotul are un rol medico-social din cele mai însemnate, şi ca atare, preoţimea — de ori ce fel — trebue să purceadă serios la împlinirea acestei misiuni.

Bine înţeles însă — şi, eu accentuez — că depinde de felul cum se interpretează preceptele religiei, precum şi de îndrumările ce se dau preoţilor, dar mai ales depinde de pregătirea sau de calităţile fiecăruia din ei, pentru ca intervenţia preoţilor în operile de ocrotire sau medicină socială, să fie folositoare sau nefastă.

In adevăr, pentru a fi la înălţimea misiunei sale, ori cine a îmbrăcat „rasa" şi vrea să se bucure de „harul" preoţiei şi de respectul semenilor, — trebue mai mult ca ori cine să se pătrundă de principiile sau dogmele religiei căreia slujeşte şi să le respecte mai vârtos ca ori cine; — să nu uite că cele zece „porunci" îl privesc mai întâi pe el, şi să înveţe a face bine deosebirea între adevăr şi „făţărnicie", sau între „grija casei" şi simonie, preacurvie, ori alte „păcate"; — „Feriţi-vă de iubirea de arginţi şi vă îndestulaţi cu cele ce aveţi" a zis Domnul (Pavel către Evrei, 13^5). Mai mult de cât ceilalţi credincioşi, preotul trebue să-şi aducă aminte de vorbele Mântuitorului, care a spus că: „Fiul omului n'a venit ca să fie servit,

ci ca să servească (El) şi să-şi dea sufletul, răscumpărare pentru mulţi" (Matei 20, [28]), – căci, zice Apostolul Matei (20,[25-27]): „Ştiţi că Domnii neamurilor le domnesc pre ele şi cei mari stăpânesc pre ele, iar între voi nu va fi aşa, ci ori care va vroi să fie între voi mare, să vă fie serv, şi cel ce va voi să fie întâiu între voi, să fie tuturor serv". Mai mult ca ori cine, preotul trebue să se ferească spre „a nu călca Legea" şi „a nu cădea în ispită" – căci, după cum spune sf. Ion Gură de Aur: „Ori ce om stăpânit de demon, n'ar putea să aducă Bisericei atâtea rele cât poate aduce un preot pătat şi necurat".

Preoţii trebue să dea ei cei dintâi exemplul demn de imitat, căci, după cum spune sfinţitul Grigorie: „Puterea cuvântului se pierde când graiul nu este ajutat cu fapta", şi, „rămâne ca să nu fie băgată în seamă cuvântarea aceluia a cărui viaţă este despreţuită". Sf. ap. Iacov (2,[26]) ne învaţă că: *„Precum trupul fără de duh este mort, aşa şi credinţa fără de fapte este moartă"*, şi tot sf. Scriptură zice că: „Aşa să lumineze lumina voastră înaintea oamenilor, ca văzând faptele voastre cele bune, să preamărească pe Tatăl din Ceruri" (Matei 5.[16]). *„Fă-te tuturor pildă, cu cuvântul, cu petrecerea, cu dragostea, cu duhul, cu credinţa, cu curăţenia"* – zice sf. Apostol Pavel către Timotei (I, 4.[12]). – „Se cade însă Episcopului să fie fără de prihană" şi „tot aşa diaconii...". (Timotei, 3, 2 şi 8).

In general, preotului i se cere mai multe calităţi de cât ori cui, iar el trebue să-şi impună mai multe restricţiuni de cât ori care altul, căci – după cum spune fericitul Ieronim: „Toţi au ochii aţintiţi asupra voastră, toţi vă observă; casa voastră şi persoana voastră trebuie să fie ca o şcoală, unde fiecare trebue să înveţe ceeace trebue să fie".

Preotul – ca şi medicul – trebue să aibe o cultură aleasă şi o bună educaţie, – adică, să aibe bine precizată noţiunea lucrurilor folositoare şi a celor vătămătoare corpului şi sufletului – şi, în acest scop, poate că ar fi preferabil ca elementele necesare să fie învăţate atât în Seminar cât şi la Facultatea de Teologie. Preotul – ca şi medicul – trebue să fie blând şi indurător până la devotament, – să fie totdeauna modest şi moderat în toate, – adică, să fie „De decenti ornatu". Cu alte cu-

vinte, preotul – ca şi medicul, şi chiar mai mult de cât acesta – trebue să-şi înfrâneze absolut ori ce viciu, – adică, să împlinească porunca Mântuitorului, care le-a spus: „Fiţi desăvârşiţi precum şi Tatăl nostru cel ceresc este perfect" (Matei 5,[48] şi Petru 1, 16). Preotul – ca şi medicul – trebue să fie pătruns de importanţa misiunei sale, şi să-şi facă datoria, cu toată râvna, cu tot devotamentul, după cum zice Apostolul Pavel: „Toate câte-ţi sunt la îndemână, fă-le cu toată puterea". Numai aşa va putea cineva să fie recunoscut ca adevărat „păstor" (al „turmei cuvântătoare"); – altminteri, nici nu va putea pretinde să fie considerat mai mult ca oricare „cioban".

In treacăt însă, trebue să recunoaştem că, din nefericire, n'a fost totdeauna aşa – adică, nici toţi medicii şi nici toţi preoţii n'au îndeplinit toate condiţiile de mai sus, ori nu le-au respectat în totdeauna şi pretutindeni; – şi, se vede că de acela s'a creat proverbul: „Să asculţi ce spune popa – sau doftorul – dar să nu faci ce face el".

Fireşte că „misiunea" preotului – ca şi a medicului – nu este uşoară, iar sf. Grigorie Teologu spune categoric că: „Cu adevărat păstoria sufletească este un meşteşug mai mare de cât toate meşteşugurile; sarcină grea şi înspăimântătoare chiar pentru umerii îngerilor". Ba încă, am putea spune că, pentru atâtea şi atâtea motive – bine cunoscute tuturor – misiunea adevăratului „preot" a devenit din ce în ce mai grea. Totuşi, am speranţa că tocmai împrejurările cari au îngreunat misiunea preotului, vor stârni cea mai nobilă ambiţie; căci, dacă sf. Grigorie spune că: „A atrage un păcătos sau viţios din calea slăbiciunei sale şi a-l converti cu cuvântul, este o minune mai mare de cât a învia un mort", – sper că preoţimea noastră va primi cu atât mai bucuros ca să realizeze minuni ceva mai mici – cum este aceia de a scăpa dela pieire atâtea trupuri fragede, ori să aline suferinţele celor gârbovi, – colaborând cu tot sufletul la operile de ocrotire şi medicină socială. Eu amintesc după sfânta Scriptură că: „Cel ce va face şi va învăţa aşa, acela mare se va chema întru împărăţia Cerurilor" şi nimeni să nu uite cuvintele Mântuitorului, care a spus că: „N'am venit să judec lumea, ci ca să o izbăvesc" (Ioan, 12[47]).

Bine înţeles că, pentru a reuşi cât mai bine în misiunea sa, preotul trebue la rândul său, să se bucure de sprijinul tuturor „oamenilor", şi, cu atât mai mult se impune din partea celor culţi să ajute pe preot, acordându-i tot respectul cuvenit „rasei" şi „harului" — indiferent de persoana care le poartă, sau de situaţia socială, ori de împrejurările în care s'ar găsi „omul". In acelaşi timp, să se acorde preoţilor existenţa materială, care să le asigure independenţa şi posibilitatea de acţiune, — prevăzându-se fireşte şi sancţiuni, pentru ori ce greşală şi contra ori cărui abuziv. Pe de altă parte, preotului — căruia, i se deschid „Uşile împărăteşti", ce stau închise ori cărui alt muritor, — să i se deschidă mai cu înlesnire uşile lumeşti (administrative), ca să poată duce la timp — şi ori unde trebue — plângerea orfanului şi a văduvei, a bolnavului şi a neputinciosului, şi ca să poată ridica ori când glasul său pentru apărarea virtuţei sau pentru condamnarea viţiului.

Cunoscând felul de a gândi şi de a lucra al multora din cei de astăzi, se prea poate că argumentările sau propunerile mele să apară nepotrivite, şi de aceia, închei acest capitol, amintind vorbele fericitului Augustin, care ne-a învăţat că: „Cu una şi aceiaşi datorie iubim şi pe Dumnezeu şi pe aproapele şi pe noi; dar începătura ori cărei activităţi este Dumnezeu". — „Eu sunt calea, adevărul şi viaţa" a zis Iisus (Ioan, 14[6]); „cu El începem şi tot cu El trebue să terminăm, căci El este Alfa şi Omega" (Apocalips sf. Ioan, 1,[8]).

In ce priveşte însă pe preoţi — ţinând seamă de râvna cu care au pornit actuala mişcare şi de bunăvoinţa cu care au primit ori ce solicitare, — se poate nădăjdui foarte mult dela concursul S. S. L. L. — căci, zice sf. Scriptură: „Ştim că toate le poţi, şi nu este Ţie nemica cu neputinţă".

Lăudând numele Domnului, căci „măreţia Lui este mai presus de Pământ şi de Ceruri" (Ps. 148, 1, 13), sunt convins că vor alerga cu toţii în această cale, şi că fie care din cei chemaţi, va răspunde — ca şi Isaia: „*Iată-mă, trimite-mă*".

CAP. VI.

IN CE MOD AR PUTEA SĂ INTERVINĂ PREOȚIMEA ?

(In operile de ocrotire și de medicină socială).

In expunerea de față mă refer numai la religia creștină — ritul ortodox — fiind-că îi aparțin însumi și ca atare o cunosc mai bine, dar, aceasta nu împiedică pe miniștrii celorlalte culte ca să aplice aceleași principii în exercițiul misiunii lor.

Ori, în ce privește pe preoții creștini, răspunsul la întrebarea de mai sus ni l-a dat însuși Mântuitorul, când a spus că: *„Tuturor toate m'am făcut"*. — De altfel, nici nu este cineva care să aibă mai multe și mai variate prilejuri de a cunoaște nevoile cuiva, decât preotul, căci el stă în cel mai de aproape contact cu membrii societății, și în cele mai variate împrejurări: — el binecuvintează ori sfințește nașterea și leagănul, botezul și nunta, patul suferinței și sicriul. In toate aceste împrejurări, prin puterea Darului Sfânt, preotul poate să infiltreze preceptele sanitare, îmbrăcându-le în haina — primitoare — a religiei.

*

1. *Cu ocazia nașterii.*

După cei de față, și după familie, cel dintâi care ia cunoștință de nașterea unui prunc — nou cetățean — este preotul, căci, îndată după naștere și după ce s'au dat ajutoarele necesare lehuzei și pruncului, „moașa" (— vorbim de moașele empirice și de moașa tradițională) este obligată să se prezinte acasă la preot ca să-i vestească nașterea, și îi duce un vas cu apă și busuioc, asupra căruia preotul citește „molifta

de curăţire". Cu acea apă, sfinţită, moaşa tradiţională - chiar dacă parturienta a fost asistată de o moaşe diplomată - stropeşte aşternutul lehuzei, al pruncului, şi camera unde s'a efectuat naşterea.

Cred că ar fi bine ca acest serviciu să se oficieze acasă la lehuză, căci, sub această formulă religioasă, s'ar da preotului putinţa să verifice naşterea, putându-se pune mai mult preţ pe „declaraţia" sa decât pe aceia a „martorilor" ceruţi astăzi de către oficiul stării civile.

Cu aceiaşi ocazie, preotul - mai ales în lipsa moaşei titrate şi a medicului - poate să constate igiena casei şi poate îndemna la curăţirea ei, la aerisire, la îndepărtarea animalelor, - căci, adeseori viţelul, porcul, găinile, etc., locuesc împreună cu proprietarul; - poate să constate „stratul" lehuzei, ştiut fiind că adesea ţărancele noastre nasc pe jos, pe pae, şi se folosesc de cârpele cele mai murdare pe care le au.

De altfel, profitând de orice ocazie, preotul va sfătui pe soţi (părinţi) ca să văruiască interiorul camerii destinate lehuzei, să spele podeaua, sau, dacă e de pământ, să văruiască chiar pe jos şi să cureţe totul pentru primirea acelui ce se va naşte.

Din acest punct de vedere, cred că n'ar fi rău dacă, sub forma religioasă, s'ar introduce chiar înaintea naşterii - măcar atunci când încep durerile facerii - norma, ca preotul să fie chemat pentru a citi o rugăciune „de uşurare" - aşa cum se face la boalele prea lungi agonisante. O asemenea rugăciune ar fi mai uşor acceptată decât un examen medical, iar introducerea ei este facilitată prin credinţa care există deja - că, încingerea însărcinatei cu „brâul Maicii Domnului", uşurează naşterea.

Cu ocazia „rugăciunii de uşurare", preotul va recomanda să se pregătească lehuzei un pat cu rufărie curată, pe care să nască, şi va lupta pentru desbărarea credinţei înrădăcinată la multe ţărance - că „nu se poate naşte în pat". In adevăr multe din ele, în apropierea expulsiei, se aşează jos, în genunchi, şi nu rare ori s'au văzut, chiar în Institutul Maternităţii, atari exemplare care, în contra indicaţiei medicale, au coborât din pat... „ca să poată naşte".

Cu aceiaşi ocazie, preotul va recomanda ca, în vederea apropiatei naşteri, să se fiarbă ori să se ardă la flacără de spirt, foarfeca ori cuţitul cu care se va tăia cordonul, şi să se fiarbă o bucată de aţă cu care se va lega „buricul". In special va insista pentru stârpirea nenorocitului obicei de a se servi de cuţitul cel mai murdar şi de a lega cordonul cu un păr din coada sau coama calului; – nu mai vorbim de practica – criminală – care persistă pe aiurea, de a se folosi răsteul dela jugul boilor, drept suport pentru secţionarea cordonului, sau de a pune pe buric, pământ ori băligar „descântat".

In acelaş timp preotul – în lipsa medicului sau a moaşei – va putea – personal, sau prin mijlocirea preotesei – să recomande celor din jurul parturientei ca aceasta să-şi golească băşica udului şi să-şi spele organele externe cu apă caldă şi săpun. Dacă va afla că timpul de expulzie durează prea de mult, ori că femeia nu mai are contracţii (scremete), ori că s'a scurs lichid murdar, sau pierde sânge mult, ori că s'a arătat o mână sau un picior – şi, în genere, la primiparele mai vrâstnice – preotul va insista pentru aducerea grabnică a medicului.

Apoi, cu prilejul „molifteí de curăţenie" – în caz când s'ar oficia la domiciliul lehuzei – preotul s'ar putea convinge dacă s'au respectat preceptele higienice recomandate anterior (curăţenia casei, a patului, a rufăriei, etc.), – dacă copilul este păstrat în scutece curate şi calde, insistând asupra necesităţii căldurii, mai ales pentru prematuri.

Preotul va stărui totdeauna să se păstreze placenta („casa fătului") spre a fi arătată medicului sau moaşei.

Şi tot atunci, sub cuvântul stropirei cu apa sfinţită, preotul va putea să examineze copilul şi să se convingă dacă este întreg (normal), ori dacă are băşici pe palme sau pe tălpi, – ceeace ar bănui infecţia sifilitică – şi în acest caz nu poate să fie alăptat de nici o altă femeie, decât de mama lui. Insuşi preotul ar putea, în mod confidenţial, să încunoştiinţeze despre aceasta pe medic – spre a face tratamentul ambilor soţi – căci, şi preotul şi medicul sunt „duhovnici".

In lipsa moaşei, preotul va constata dacă copilul are ochii curaţi sau nu, şi, în orice caz, va recomanda să i se

pună, pe faţa internă a pleoapelor, picături de zeamă de lămâie; va sfătui să se atingă „buricul" copilului cu puţin alcool curat ori tinctură de iod, să se aplice apoi un strat de vaselină sau grăsime oarecare (– untdelemnul, fiind cel mai folosit la oficiile preoţeşti) şi să se lege cu o pânză curată (proaspăt fiartă).

Va recomanda lehuzei ca primele 2–3 zile să mănânce numai lucruri uşoare (ceai, lapte, sau numai apă cu zahăr), şi să stea în pat cele 8–10 zile după naştere; – o va sfătui să nu dea copilului de supt, în primele 24 ore, iar dacă plânge prea mult, să-i dea numai puţină apă călduţă cu puţin zahăr; de asemenea va recomanda, ca, nici în zilele următoare să nu-i dea prea mult de supt, iar dacă copilul ţipă prea des, trebue să consulte medicul.

In sfârşit, dacă – întâmplător, sau anume chemat – asistă la naşterea unui copil asfixiat (mort, în aparenţă), preotul însuşi va putea să-l readucă la viaţă şi, în acest scop, va scoate mucozităţile din gâtul copilului (cu ajutorul degetului şi cu batista) şi va face chiar aspiraţia lor (– direct cu gura, sau prin ajutorul unui tubuleţ de cauciuc); – îi va face fricţiuni cu alcool pe corp; – îi va aplica, alternativ, apă caldă şi rece, şi-i va face aspiraţia artificială, etc.; cel îndemânatec poate să prindă copilul de picioare şi lăsându-l să atârne cu capul în jos, să-l sgudue şi să-l pălmuiască pe spate. In asemenea cazuri preotul înfăptuind el însuşi „minunea" reînvierei, nu va avea decât să câştige în ochii păstoriţilor săi.

Chiar dacă nu intervine direct, dar, prin sfaturile sale, preotul va putea să evite atâtea morţi premature, atâtea cazuri de infecţie puerperală, sau de tetanos, etc. şi va folosi societăţii. Nu mai puţin, acolo unde mizeria stânjeneşte totul, preotul binevoitor, va putea apela la ajutorul altora mai dăruiţi, sau la comitetul sanitar – care, trebue să existe în toate satele, fiind instituit de lege.

2. *Cu ocazia botezului.*

A doua ocazie în care – afară de cazurile excepţionale – preotul vine negreşit în contact cu noul cetăţean, este „botezul". Această „taină" (sacrament) prin care copilul se spală

de păcatul strămoşesc şi se primeşte în sânul Bisericei creştine, se săvârşeşte în lăcaşul Domnului. Ori, în vederea scopului ce se urmăreşte, cred că taina botezului s'ar putea efectua în doi timpi şi anume: „botezul" propriu zis să se facă în biserică (– aşa cum se face de regulă astăzi), iar taina „cuminecăturei" (împărtăşirea cu trupul şi sângele Domnului) să se facă în casa pruncului, căci, cu acea ocazie, preotul ar avea prilejul să se convingă nu numai de sănătatea copilului, dar şi de starea mamei şi de a casei sale.

De asemenea, atunci când unge pe copil cu sf. Mir (– ungerea pe piept se face „spre *tămăduirea* sufletului şi a trupului"), preotul va putea să constate dacă s'a cicatrizat ombilicul (procesul de vindecarea buricului, trebue să fie terminat în 7-8 zile), iar dacă nu, va sfătui să fie pansat mai departe şi protejat cu cârpă curată. De altfel obligaţia vestmântului alb – scutec nou – în afară de simbolul curăţirei de păcate, n'a fost ea recomandată tocmai ca o bună măsură higienică?

Preotul va mai observa atunci, dacă copilul are opăreli, şi va sfătui pudrarea cu pulbere de talc sau – în lipsa acestuia – cu pulbere de amidon, iar părţile ce să opăresc de urină, se vor unge cu o grăsime oarecare (de preferinţă vaselină). Apoi, în acelaş scop ar fi bine dacă s'ar reintrona regula bisericească veche – ca, în a 8-a zi după botez, noul creştin să fie readus – la biserică, sau preot – pentru „ridicarea vestmântului", căci ar oferi preotului prilegiul unui nou control sanitar.

Amestecul preotului este, în această privinţă, cu atât mai îndreptăţit, de oare ce în atâtea împrejurări urgente, medicul însuşi oficiază taina „botezului" în locul preotului. Ba încă, în anumite cazuri – botezul monştrilor, sau botezul celor extraşi prin operaţia cesariană post mortem, al copiilor născuţi cu moarte aparentă, ca şi al feţilor (botezul intrauterin) – oficiul nu poate să fie îndeplinit de cât de medic. In asemenea condiţiuni medicul pronunţă formula introductivă: „Dacă eşti apt" sau „Dacă eşti în viaţă", şi apoi pe cea sacramentală: „Te botez, în numele Tatălui, al Fiului şi al sf. Duh", – şi „botezul" său devine valabil.

A doua condiţie – indispensabilă – este ca medicul să folosească *apa*, pentru a răspunde afirmaţiei sf. Ion (3, 5) care a

spus că: „De nu se va naşte cineva din apă şi din Duh nu va putea să între în împărăţia lui Dumnezeu", — şi se mai cere ca sacramentul să fie pronunţat în vreme ce apa atinge pe cel botezat, — dar nimic nu precizează cantitatea sau felul apei; aceasta poate să fie de orice calitate (— temperatură, culoare, etc.) şi poate să fie amestecată cu orice arome sau antiseptice.

3. *Cu ocazia îmbisericării.*

Al treilea prilej în care preotul poate să constate starea mamei şi a copilului, este „îmbisericarea" — la 40 de zile după naştere, când ambii trebue să se prezinte preotului, în biserică, pentru a se ceti „molifta de 40 zile". Atunci preotul poate să întrebe pe mamă dacă în adevăr este „curată", dacă poate să alăpteze bine, dacă sânii îi sunt sănătoşi, dacă copilul suge bine, dacă este liniştit, dacă are scaun bun sau „trece prin el", dacă e curat (nu are băşici, pete), etc. şi pentru orice răspuns negativ — care să traducă ceva anormal — va îndrepta pe femeie către medicul specialist.

Ba mai mult, circumscripţia sau „enoria" unui preot fiind totdeauna mai puţin întinsă de cât a unui medic, poate că preotul ar fi cel mai în măsură să vegheze asupra „carnetului" sau „fişei" sanitare, în care el ar avea să înregistreze, atât prima observaţie (naşterea), cât şi pe cea mai din urmă (moartea).

4. *De ziua Domnului.*

De aci înainte ocaziile preotului nu lipsesc, iar dacă nu i le oferă împrejurările sau cerinţele Bisericii, este bine să le creeze el însuşi. De pildă, în fiecare Duminică, după oficierea serviciului divin, preotul să tălmăcească (în biserică) evanghelia respectivă — aşa cum se face deja în multe părţi — iar după aceia, ar fi bine ca preotul să meargă împreună cu credincioşii săi la şcoală; — acolo, în prezenţa, obligatorie, a elevilor, a învăţătorilor şi a consiliului comunal, — medicul, iar unde acesta nu există, agentul sanitar sau moaşa, şi în lipsa lor, tot preotul sau învăţătorul — în mod alternativ — sub titlul de „conferinţă", să dea sfaturi despre morală şi higienă. Lucrul acesta s'ar putea face chiar la biserică, sub forma de „pre-

dică", dar cu acea ocazie (la şcoală) s'ar face şi o inspecţie corporală a tuturor elevilor şi s'ar putea descoperi orice caz de râie, păduchi, chelie, etc., şi, se înţelege bine că lucrul acesta nu s'ar putea face în biserică. Copiii vor fi sfătuiţi cum să-şi spele faţa şi tot corpul, cum să-şi spele gura după mâncare, cum să-şi cureţe dinţii, etc.

In acest scop, ar fi poate de dorit ca Consiliul comunal şi învăţătorul împreună cu toţi elevii să fie obligaţi, pe cale reglementară, ca să asiste in fiecare Duminică la serviciul religios în biserică. De altfel, o asemenea măsură ar răspunde perfect şi scopului educativ urmărit de „Străjerie" şi s'ar putea încadra in activitatea acestei instituţii (– mai ales dacă ţinem seama că cei mai mulţi preoţi şi învăţători fac parte dintr'însa).

5. *Cu prilejul zilei „de întâiu"*.

Botezul „zilei de întâiu" a fiecărei luni, oferă preotului un admirabil prilej de anchetă sanitară, nebănuită de credincioşi, şi este păcat că acel „obicei" a dispărut aproape complect, fiind socotit de unii, drept un simplu mijloc de câştig material.

Cred că ar fi bine ca el să se reintroneze, iar preotul să nu se oprească în pragul casei aşteptând darul credinciosului, ci să pătrundă cu botezul prin toate ungherele casei şi ale ogradei, stăruind pentru îndreptarea a tot ce nu este cuviincios, iar în a doua lună va putea vedea dacă i s'a împlinit sfatul. Preotul va constata cu uşurinţă în ce fel se păstrează apa de băut, sfătuind să se ţină în vas acoperit, şi va afla de unde şi cum se procură ; – va surprinde pe credincioşi în jurul mesei şi se va convinge despre cele ce mănâncă şi cum mănâncă ; – va descoperi virtuţile şi viţiile credincioşilor, şi va interveni pentru îndreptare ; – va afla dacă în acea curte există privată, unde este şi cum este, – iar dacă nu există va insista pentru instalarea ei în locul potrivit.

Mai mult, preotul va putea ţine un fel de catalog al enoriaşilor şi va chema la rând, pe nume, pe toţi membrii familiei, spre a-i boteza, şi atunci va afla şi pe cel bolnav, devenind astfel prevenitorul şi descoperitorul oricărei epidemii.

Preotul nu va ocoli nici fântâna şi, sub cuvântul „botezului" – care se face astă-zi, când cade vreun animal în-

tr'însa – alături de medic, va insista pe lângă săteni, pentru „sleirea" (curăţirea) fântânei şi pentru sterilizarea ei din când în când, cu var nestins, ori cu permanganat de potasiu, etc.; – împreună cu medicul, preotul va insista pentru împrejmuirea fântânilor, pentru instalarea ciuturei (cu roată, ori cumpănă), şi va lupta pentru stârpirea periculosului obicei al sătenilor din nordul Moldovei, cari se folosesc de orice vas din casă, coborându-l în fântână, cu ajutorul unei frânghii.

6. *Cu ocazia mărturisirei.*

„Spovedania" oferă preotului un prilej, pe care medicul nu-l are de cât în caz de îmbolnăvirea individului, – şi, n'ar fi rău dacă oamenii s'ar spovedi cât mai des, sau dacă cel puţin spovedania şi împărtăşirea din Săptămana Mare ar fi adoptate de toată lumea. In afară de penalităţile canonice pentru greşelile mărturisite, s'ar putea prevede oarecari măsuri pentru acei cari ocolesc spovedania; – poate că aceasta ar face pe răufăcători să se teamă de nevoia mărturisirii, şi, s'ar putea prevede oarecare circumstanţe uşurătoare pentru acei cari şi-au mărturisit singuri greşeala comisă – spre a-i îndemna la pocăinţă.

Cum preotul are dreptul – şi ar trebui să facă astfel ca toată lumea să ştie că are acest drept – să chestioneze (să întrebe) pe credincios, ar putea foarte bine să-i dea sfaturile cuvenite, iar la nevoe, să-l îndrepte către medic.

Pe lângă aceasta poate că alături de practica actuală, n'ar fi rău să se institue şi o anumită dată, când spovedania şi împărtăşirea să fie obligaţie pentru tinerii de ambele sexe – adică, ceva asemănător cu a II-a „comuniune" sau „confesiunea" catolicilor şi „konfirmaţiunea" protestanţilor. Cu acea ocazie, preotul ar putea face un adevărat examen asupra moralei creştine şi a tuturor „învăţăturilor" date anterior; – ar putea iniţia pe tineri, atrăgându-le atenţia asupra tuturor pericolelor care-i pândesc.

La rândul lor, medicii trebue să îndemne la „spovedanie" şi „împărtăşanie", fiind-că, pe calea aceasta, va putea să afle chiar ceea ce n'ar fi putut obţine prin investigaţia lor clinică.

Ba mai mult, numai acordul între medic şi preot ar putea obţine o perfectă respectare a posturilor igienice şi religioase.

Dar, chiar cu practica actuală, dat fiind că adeseori femeia — şi, mai ales cea rurală — mult mai uşor îşi destăinueşte sufletul către preot decât îşi desveleşte corpul în faţa medicului, — preotul va putea afla toate racilele care-i frământă sufletul şi îi macină corpul; — mai uşor va putea preotul să afle pe femeia care păcătueşte (prostituata clandestină), şi, descoperind cauza care a dus-o spre păcat, va putea să intervină pentru îndreptarea decăzutei; — va afla boalele lumeşti („secrete") cari se ascund de către cei suferinzi; — numai el va putea să descopere pe cei cari se masturbează, ori au raporturi contra naturii, şi altele şi altele.

Şi, dacă se găseşte în faţa unui bolnav recalcitrant care refuză a merge la medic, ori, dacă, din punct de vedere canonic, preotului nu-i este îngăduit să divulge absolut nimic din cele aflate dela spovedit, — apoi, el însuşi, poate să întrebe pe medic asupra cazului în speţă şi va transmite celui interesat sfaturile de folos. Cred însă că se va putea găsi uşor mijlocul prin care bolnavul să poată fi „descoperit" de medic, fără a bănui că a fost „divulgat" de către preot.

Cred de asemenea că numai preoţii ar fi în stare să oprească — sau cel puţin să împuţineze — avorturile, care au devenit astăzi o adevărată plagă, şi faţă de care toată asprimea legilor civile, s'a dovedit neputincioasă. In această privinţă, drept orice argumentare, cred că următoarea istorioară este foarte edificatoare: O tânără, păcătuind, rămâne gravidă, iar o cunoscută îi propune avortul. Obişnuită fiind din copilărie, ca pentru orice păcat să se spovedească, s'a dus la preot să-i ceară permisiunea avortului ca să poată ascunde păcatul. Preotul însă a îndemnat-o să nască, asigurându-o că va avea el grije să ucidă copilul, iar pentru „păcat" o va absolvi el înaintea lui D-zeu. Indată ce a născut, lehuza a trimis la preot ca să-i îndepărteze copilul, conform promisiunei. Preotul a venit, dar a sfătuit-o să lase copilul ca să apuce şi el să sugă măcar odată, căci e păcat prea mare dacă-l ucizi mai înainte de a fi gustat din viaţă, şi, a asigurat-o din nou că va

veni a treia zi şi îl va suprima. A treia zi însă, când s'a prezentat preotul, lehuza a sărit ca o leoaică să-şi apere pruncul. Ce se întâmplase? — Copilul supsese, şi astfel lehuza devenise cu adevărat „mamă".

Iată dar la ce rezultat bun poate să ducă sfatul înţelept al preotului. De altfel, cărţile de religie recunosc că funcţia „Ministrului penitenţei" este: judecătorească, medicală şi învăţătorială.

7. *Cu prilejul căsătoriei.*

O altă ocazie în care preotul vine neapărat în contact cu credincioşii săi este căsătoria religioasă — care, a devenit acum tot aşa de obligatorie ca şi cea civilă.

Cred însă că ar fi bine ca, în numele religiei, să se oblige toţi acei cari intenţionează o căsătorie, să se logodească în prezenţa preotului, care va oficia serviciul de rigoare, introducând în aceasta şi spovedania obligatorie, iar între „logodnă" şi căsătoria religioasă să se scurgă neapărat un anumit interval de timp — care este de altfel impus prin „strigările" cerute de ofiţerul stărei civile.

Preotul va avea astfel putinţa să cunoască cine sunt noii logodiţi, sau să se informeze asupra stării lor morale şi sanitare. Ori, deoare ce asupra logodnei se poate reveni mai uşor de cât asupra contractului marital, — preotul ar putea să influenţeze mai uşor — şi, poate chiar mai acceptabil — de cât certificatul de sănătate, a cărei nevoe se simte totuşi aşa de mult. După cum preotul poate să oprească — fiindcă legile bisericeşti opresc — căsătoria minorilor şi a celor peste 80 de ani, a celor fără de minte sau nebuni şi a consanguinilor (înrudiţilor) — tot astfel ar putea fi îndreptăţit să intervină şi în alte cazuri, iar autorizaţia lui să devină exigibilă pentru cununia la ofiţerul stării civile. Obiecţiunea că aceasta ar îngreuia şi mai mult căsătoriile, va cădea de îndată ce lumea îi va aprecia folosul. Ea nici nu se va pune însă, dacă preoţii îşi vor înţelege rostul şi nu vor încerca să facă din aceasta un simplu mijloc de exploatare, — căci, atunci toată vina şi toată ura va cădea asupra lor.

Preoţii să nu uite că autoritatea Bisericei suferă astăzi prin faptul că, deşi cere sau afirmă (cu ocazia căsătoriei) că:

„Ce-a împreunat Dumnezeu, nimeni să nu poată desface", – totuși, laicitatea (justiția) desface adeseori, iar constatările medicale pot chiar să impună desfacerea. Un perfect acord între Medicină și Biserică, va fi singurul in stare să prevină orice unire care ar risca să fie desfăcută ulterior, și, în felul acesta, ar contribui la păstrarea prestigiului Bisericei.

Apoi, in ce privește oficierea cununiei religioase, cred iarăși că ar fi bine ca unirea căsătoriților prin conținutul aceluiași pahar, să nu se mai facă în prezența publicului – ceeace dă loc adesea la glumele asistenței – ci aceasta să se efectueze separat în prezența nașilor (– dacă aceștia sunt căsătoriți) și a părinților. Cu această ocaziune, fără a se expune auzului tuturor, preotul și mai ales nașul și nașa ar putea să dea atâtea sfaturi folositoare, din toate punctele de vedere, acelora cari întemeiază o nouă familie, – și, în felul acesta „nășia" n'ar mai fi o simplă formalitate.

Dacă această formulă n'ar fi canonicește aplicabilă, preotul ar putea folosi măcar obligațiunea – astăzi aproape peste tot uitată – pe care o au tinerii căsătoriți, de a se prezenta la biserică în a 8-a zi după cununia religioasă, pentru a li se citi „molifta de curățire". Cu aceste ocaziuni, preotul – ca un „părinte", dacă e mai în vârstă, sau nașul și nașa, ori însuși medicul, – ar putea să atragă atențiunea tinerilor asupra neajunsurilor raporturilor contra naturei sau a abuzului sexual, a avorturilor, etc.; – va recomanda abținerea în epocile lunare și după a VI-a lună de sarcină; – va stărui pentru repausul femeii in ultimele 2 luni ale sarcinei; – va explica femeii rostul toaletei vaginale din totdeauna și necesitatea irigatorului printre obiectele de toaletă, etc. Cei cari cunosc groaza țărancelor pentru canula vaginală, nu vor zâmbi în fața acestor recomandări – ori cât de nepotrivite ar părea la prima vedere.

8. *Cu prilejul clădirii casei.*

In cazul când în adevăr s'ar atribui preotului un alt rol de cât cel de astăzi – și, bine înțeles s'ar educa în sensul nouei misiuni – ar fi bine ca, alături de autorizarea administrativă – și mai ales acolo unde aceasta se neglijează, – să se ceară în

numele religiei, ca nici o construcţie nouă de locuinţă, să nu înceapă fără o sfeştanie prealabilă, care se va oficia în prezenţa medicului. Cu acea ocazie, se va constata locul unde se aşează casa, orientarea ei, distribuţia şi toate condiţiile în care este proiectată, şi se vor putea lua măsuri pentru îndreptarea neajunsurilor ce s'ar găsi; – se va stărui pentru aşezarea casei pe locul cel mai înalt, iar dacă apa se găseşte la mică adâncime dela faţa solului, se va îndemna ca să se pună la temelia casei, material absorbant (sgură, cărbuni, etc.); – se va stărui pentru aşezarea ei cu faţa la miazăzi, insistând ca în special dormitorul să fie spaţios şi bine expus la soare, – să i se facă ferestre mari, etc. In felul acesta, preoţii ar deveni buni colaboratori pentru prevenirea tuberculozei, reumatismelor, etc.

9. *In legătură cu hrana şi portul.*

Dacă se va întâlni hotărîrea şi toată bunăvoinţa necesară, intervenţia preoţilor este menită să aducă mari foloase, iar ocaziile se ivesc la fie ce pas. Astfel, preotul are mai uşor ca ori cine prilejul să constate cum, la munca câmpului şi chiar acasă, adeseori ţăranii mănâncă toţi din aceiaşi strachină şi chiar cu aceiaşi lingură – care, trece din mână în mână, adică: din gură în gură. Ori, sub cuvântul „păcatului", preotul ar putea sfătui ca, în imposibilitatea (?!) de a-şi avea fiecare lucrător strachina şi lingura proprie, cel puţin să se aşeze la o parte acei cari se ştiu bolnavi (de sifilis, tuberculoză, etc.). De asemenea, tot sub ameninţarea „păcatului" preotul ar putea sfătui ca lucrătorii să nu mai bea toţi din acelaş vas (ulcior, botă, etc.) – ci, să-şi aibă fiecare ulcica lui, strachina şi lingura lui.

Pericolul contaminării pe această cale, este aşa de mare, în cât se impune negreşit îndepărtarea lui prin ori ce mijloc. Şi, dacă preotul nu poate să facă altceva de cât să dea „sfaturi", el nu trebue în nici un caz să treacă cu vederea asupra acestui „păcat", de a cărui gravitate trebuie să se arate cel mai convins; – acolo însă unde sfatul său rămâne fără efect, preotul trebue să apeleze la măsurile executorii ale autorităţii sanitare, şi în felul acesta va deveni un foarte preţios colaborator pentru a împedica răspândirea sifilisului. – Mă refer în

special la împrejurările când ţăranul este afară din casă – la transporturi sau la munca câmpului, – căci altmintreli, ori cât de mare ar fi sărăcia ţăranului nostru, nu lipseşte nimănui posibilitatea de a-şi avea strachina şi lingura proprie.

Din nenorocire însă, în locul obiectelor absolut trebuincioase, oamenii neînţelegători îşi procură tot felul de inutilităţi – vătămătoare, într'un fel sau altul: – pudra şi „albelele", roşu de buze sau de obraz, parfumul şi „săpunul rachiu" acoperă murdăria acelora cari încă n'au învăţat să se spele, iar ciorapii de mătase şi „pantofiorii de lac" acoperă crăpăturile picioarelor – de obiceiu desculţe – ale ţărăncelor noastre. Fiecare „băeat de prăvălie" are o batistă răsfrântă peste buzunarul stâng al vestonului, dar aceia este cusută acolo, şi nu mai are alta cu care să şteargă nasul. Şi, din nenorocire, s'ar putea cita multe observaţii, culese chiar dela cei presupuşi „culţi".

Se ştie că diferitele „taxe" (fiscale, sanitare, etc.) s'au dovedit ineficace, şi de aceia intervenţia preoţilor se impune cu atât mai stăruitoare, sperând că totuşi ei vor reuşi să convingă, pe femeile noastre că „luxul" este un mare „păcat"; – de altfel se ştie bine în câte „păcate" cad femeile – ţărance şi orăşence – pentru satisfacerea luxului. Luând exemplul Mitropolitului Gavril – care a anatemizat pe ori cine va mai purta haine scumpe de stofă cusute cu aur şi argint – preoţii noştri să se considere datori a combate prin ori ce mijloace, ori ce fel de „lux", atât la bărbaţi cât şi la femei.

Dar, chiar în privinţa alimentării – de obicei aşa de sărăcăcioasă şi de mizerabilă – a ţăranului nostru, – cine ar putea să le dea sfaturi mai bune şi mai aplicabile, în raport cu posibilităţile locale? Şi, cine ar putea să combată mai eficace, beţia, care este aducătoare de atâtea nenorociri?

Preoţii – cari „ori câte leagă şi desleagă pe pământ, legate şi deslegate vor fi şi în cer" (Matei 18, 17) – intervenind prin puterea credinţei, ar putea să devină adevăraţi campioni în lupta contra alcoolismului, urmând exemplul colegilor americani, despre care am pomenit în capitolul precedent.

Văzând ravagiile produse de consumul alcoolului, preoţii din Statele Unite au pornit o luptă acerbă pe care n'au

încetat-o decât atunci când au obținut cel mai deplin succes, prin interzicerea importului și a oricărei fabricații de alcool în țară. In acest scop, preoții americani au înființat numeroase societăți de temperanță, au luat promisiuni pe jurământ, au ținut predici în biserici, au ținut conferințe, etc., și, ca să strângă mai mulți auditori, uneori chiar au plătit pe asistenți, iar după conferințe cântau cântece care celebrau apa binefăcătoare lăsată de Dumnezeu și condamnau otrava băuturilor alcoolice meșteșugite de om. Dacă mai în urmă „necesitățile" politice și economice au zădărnicit sforțările, – este altceva.

10. *Alte ocazii.*

In același ordine de idei, adică tot în scop sanitar, preoții ar mai putea – fiindcă au mai adeseori prilejul – ca, prin sfaturile lor să evite atâtea pleurezii, pneumonii, etc., pe care le contractează țăranii, dormind pe pământul umed și rece. De asemenea, preoții ar putea să devină cei mai prețioși colaboratori în combaterea paludismului, învățând și îndemnând pe oameni, cum și când trebue să-și apere ferestrele, cu pânză, (contra țânțarilor), iar atunci când sunt nevoiți să doarmă în câmp, să întrețină focul noaptea; – sau, învățând pe toată lumea, când și cum se pot distruge – căci, trebue distruși – țânțarii primejdioși și larvele lor.

Dar, cine ar putea să intervină mai eficace pentru evitarea atâtor boale pe cari le contractează copiii, din cauza alimentărei defectoase și a proastei îngrijiri, în general? – Cine, în afară de preoți, ar putea să convingă pe oameni ca să nu mai bea rachiu, „pe stomacul gol", adică mai nainte de a fi mânat ceva, și, cine ar putea să-i împedice dela nenorocitul obicei de a da rachiu chiar copiilor mici? – Dar cine ar putea să influențeze mai bine asupra copiilor, de cât preotul, – care i-ar speria cu greutatea „păcatului" – de a rupe și mânca fructe crude? – Cine ar reuși mai lesne să convingă pe oricine de necesitatea spălării repetate a mâinilor, sau de îndepărtarea păduchilor – despre care spun atâția că: „numai mortul n'are păduchi"? – Cine, mai mult de cât preotul, ne-ar putea ajuta

în depărtarea şi urmărirea cazurilor de tifos, etc.? — Dar câte, şi câte alte sfaturi folositoare nu s'ar putea da de către preot, sub ameninţarea „păcatului".

11. *In cazuri de boală.*

Altă ocazie pe care o are preotul ca să influenţeze asupra credincioşilor, este atunci când e chemat să împărtăşească pe cel bolnav, sau să citească „maslul" pentru uşurarea celor atinşi de boală grea sau îndelung agonisanţi — lucrare, la care am văzut că îndeamnă Apostolul Iacob, zicând: „De este cineva bolnav, să cheme preoţii bisericei şi să se roage pentru el ungându-l cu untdelemn întru numele Domnului". Pe lângă citirea sf. rugăciuni ad-hoc — care se rosteşte după formula: „Părinte sfinte, doctorul sufletelor şi al trupurilor... tămădueşte pe servul tău X" — preotul ar putea foarte bine să îndemne la chemarea medicului, indicând chiar pe specialist, iar dacă este vorba de o boală molipsitoare, trebue neapărat să anunţe serviciul sanitar.

Mai mult de cât aceasta, dat fiind că scopul urmărit de medic este vindecarea bolnavului — indiferent de mijloacele la care se recurge, — cred că în anumite cazuri (— boale imaginare, în contra cărora nici medicina nu are alte mijloace terapeutice de cât agentul moral), n'ar strica nimănui dacă însuşi medicul ar solicita concursul preotului, recomandând „bolnavului" ca „medicamentul" — scris în latineşte — „aqua purrissima" (adică apa cea mea curată) sau H^2O (adică, tot apă), sau „panis colorata" (adică pâine colorată), etc., să fie luat după o prealabilă rugăciune sau concomitent cu aceasta, — astfel, să fie administrat cu ajutorul sau prin intermediul preotului.

In orice caz, cred că numai preoţii vor reuşi să îndepărteze obiceiul — aşa de înrădăcinat în ţară — de a „găti" pe cei bolnavi, îmbrăcându-i cu toate hainele, — sau de a încălzi peste măsură camera în care zace bolnavul, şi de a „veghea" cu toţii asupra bolnavului, — sau de a astupa cu desăvârşire ferestrele, etc. — obiceiuri, care constitue uneori un adevărat asasinat.

Ba mai mult, cred că n'ar fi rău să se revină la vechiul obiceiu — şi, fie din propria lor iniţiativă, sau prin orânduire

administrativă – preoţii să viziteze regulat pe bolnavii din spitale, cel puţin odată pe săptămână; cu acea ocazie, preotul le-ar aduce un cuvânt de mângăere, ştiind că nici odată cuvântul Evangheliei nu prinde mai bine decât pe patul suferinţei. In această privinţă, am spus mai înainte că, chiar astăzi „Medicina vindecă câteodată, alină adesea şi consolează întotdeauna" – aşa că, chiar dacă aceasta ar pretinde totdeauna dreptul vindecărei, consolarea este binevenită, ori de unde ar porni.

In cazurile de epidemii, însă, preotul nu numai că se va feri ca să nu devină agent de transmisiune – prin contaminarea dela un contact la altul – dar, poate să fie cel mai eficace colaborator al medicului, căci, pe când în faţa legii sanitare, bolnavii se ascund şi se sustrag prescripţiilor, – din contra, sub ameninţarea „păcatului", sfatul preotului va fi cel mai ascultat. Sub pretextul religios – al alungării duhurilor rele – preotul ar putea, pe lângă o mică rugăciune – care impresionează – să aplice diferite măsuri de sterilizare, pe care interesaţii le-ar accepta poate mai uşor decât acum când sunt impuse de medic. Nimeni nu va cere socoteală preotului dacă lichidul – sfinţit sau nu – cu care stropeşte casa, hainele, etc. este apă sau o soluţie antiseptică; cuvântul preotului va convinge mai uşor de cât ordinul administrativ, pe acela care trebue să-şi izoleze copilul bolnav – ducându-l la spital, sau destinându-i o cameră separată (dacă se poate); o insignă, care să indice posibilitatea contagiunii, dacă ar fi afişată la poarta bolnavului de către însuşi preotul, va fi mai respectată de cât chiar santinela administraţiei. Având sprijinul moral al preotului, agentul sanitar ar putea să-şi îndeplinească mai uşor misiunea sa, fără să mai întâmpine opoziţia de astăzi din partea celor cari nu înţeleg.

Nu mai puţin, medicii sunt datori să înlesnească preoţilor, vizitarea şi binecuvântarea bolnavilor, rugăciunile respective pentru bolnavi şi împărtăşirea muribunzilor. Citirea Evangheliilor – Matei (18, 5-13), Marcu (16, 14-18), Luca (4, 38-40), Ioan (5, 2-14), etc. – ca şi binecuvântarea bolnavului, a patului, a camerii şi chiar a medicamentelor, – nu numai că nu va scădea efectul binefăcător al acestora, ci va constitui

un adaos terapeutic foarte preţios. Acordul între medic şi preot va putea lesne să îndepărteze orice aparenţă de incompatibilitate sau conflict între cerinţele igienii şi ritualul bisericesc.

12. *Alte ocazii.*

Folosind deci toate împrejurările şi toată buna lor voinţă, numai preoţii ar fi în stare să înfrâneze numeroasele vicii generatoare de boale — de care amintii, sau nu — şi insist mai ales asupra teribilului flagel al prostituţiei, care a desonorat societăţile din trecut, şi care pare că înfloreşte şi la noi ca în vechile societăţi.

In acelaşi scop, cred că preoţimea ar putea să aibă un rol foarte important, ajutând autorităţile în lupta contra numeroaselor publicaţiuni pornografice şi provocatoare din partea celor iresponsabili, — şi, mai ales ar putea să influenţeze asupra conduitei tineretului, în afară de familie şi de şcoală, fiind investiţi permanent cu atributele de controlori ai moralei şi ai bunei cuviinţe, — bine înţeles, servind ei, tuturor, ca pildă.

13. *Ultima ocazie.*

Ultima ocazie în care preotul se întâlneşte, aci pe pământ, cu ori care drept credincios, o oferă *moartea*. De moarte naturală nu scapă absolut nimeni, şi, chiar mai înainte de „constatarea" medicului, tot preotul ia cunoştinţă cel dintâi, fiindcă este chemat ca să citească „ale ieşirei sufletului" („panachida").

Ori, tot sub dictarea religioasă, — al cărei tropar chiamă: „Veniţi fraţilor să dăm mortului sărutarea cea mai de pe urmă" — preotul ar putea să împedice sărutarea morţilor, oferind celor prezenţi să sărute Crucea şi Evanghelia — aşa cum de altfel se face adesea. De asemenea tot preotul este chemat să intervină cu folos, dacă este cazul ca mortul să rămână în casă ori să fie transportat de îndată (la capela cimitirului sau la biserică), — şi, numai el va reuşi să convingă pe profani, că cei cari au murit de boale contagioase, în spitale, să nu mai fie aduşi acasă.

Dată fiind credinţa că sufletul sălăslueşte trei zile prin casa în care a părăsit trupul — şi din care cauză nu se face nici o curăţenie — numai preotul ar fi în stare ca, tot sub o formă religioasă, să dispună măsurile necesare, a căror exe-

cutare o poate controla cu ocazia citirei „stâlpilor" (priveghe-rile). Nu mai puțin, „stropirea corpului cu apă sfințită" oferă preotului ocazia de a-l stropi și cu un antiseptic.

Numai preotul va fi în stare să convingă, pe unii ca să nu dea „de pomană" hainele celui care a zăcut și a murit de vre-o boală contagioasă, — iar pe alții să nu le primească, mai înainte de a fi fost desinfectate. Despre aceasta s'ar puteâ convinge toți cu prilejul unei rugăciuni — care, dealtfel se și face astăzi asupra lucrurilor dăruite; din nenorocire însă a-ceasta se face numai asupra darurilor noui.

*

Iată prin urmare în câte împrejurări ar putea să intervină preotul, și în ce chip ar putea el să aducă cel mai mare serviciu din punct de vedere medico-social, arătând că „Ochii Dom-nului sunt peste cei drepți și urechile Lui spre rugăciunile lor, iar fața Domnului este împotriva celor ce fac rele" (Petru, I, 3[12]).

Desigur că sforțările medicilor (— ale Serviciului Sanitar) n'au lipsit, și nici progresul realizat nu se poate contesta; el s'a dobândit cu multă greutate, a mers încet, și este departe de ideal, iar „civilizația" greșit înțeleasă — cu relaxarea moralității — amenință să compromită ceea ce s'a câștigat până astă-zi.

Incontestabil că acum există mult mai mulți medici de cât aveam odinioară; totuși nu dispunem de atâția câți ar fi nevoe, și este lesne de înțeles ce se poate cere — sau ce poate să facă un medic care are în grija sa o circumscripție cu 10-15 sau 20 comune, pe câtă vreme aproape fiecare sat are preotul său. E adevărat că s'a mărit și numărul agenților sanitari sau oficianților sanitari, dar, după cum arătai, nici odată autori-tatea unuia din aceștia (— care este impusă pe cale adminis-trativă, cu forța) nu va egala pe aceia a preotului (care este susținută de „credință"). De altfel, am amintit deja că, cu o credință „cât un bob de muștar" se pot muta munții, pe câtă vreme altminteri, omul face „cât poate" el, dar nici-odată „cât se poate" sau cât ar trebui, — și, se știe bine că omul poate foarte puțin când nu vrea deloc. Afară de asta, se zice că însăși noți-unea „progresului" cere „convingere", iar nu „constrângere".

In vederea scopului urmărit, mai propusesem în lucrarea anterioară, ca preoţii să fie asociaţi învăţătorilor, pentru cursurile serale ale adulţilor, ca să predea învăţătura moralei şi a noţiunilor de igienă, în legătură cu aceasta. Şi, nici acum nu văd vreun neajuns dacă în fiecare comună, alături de învăţătorul respectiv, preotul ar fi însărcinat cu învăţătura religiei in şcoală.

Mai propuneam atunci ca reprezentanţii Bisericii să între de drept în consiliile şi comitetele oficiale, de ocrotire şi de medicină socială – aşa, cum de altfel, prevede însăşi legea, pentru comunele rurale – şi să fie totdeauna cinstit cu preşidenţia. Ba încă, pentru ajungerea mai grabnică a rezultatelor dorite, spuneam că preoţii ar putea să dreseze chiar rapoarte asupra celor constatate, şi că, în anumite ocaziuni, ar putea să citeze numele celor mai ascultători.

S'ar putea institui – ziceam eu – chiar unele premii şi „citaţiuni pe comună", care s'ar decerna odată pe an de o comisiune – compusă din medic şi preot, judecător şi învăţător, administrator şi primar – acelora dintre săteni cari s'au dovedit în acelaşi timp a fi fost cei mai respectoşi faţă de Religie şi Igienă sau de „Morală" în general, – şi, stăruesc a crede că instituirea unor atari premii n'ar rămâne fără îndemn, dacă s'ar distribui acelora cari au casa şi ograda mai bine gospodărite, – cari au copiii cei mai mulţi şi mai sănătoşi, etc. Ba încă, n'ar fi rău dacă asemenea premii sau alte distincţii s'ar acorda şi preoţilor cari au obţinut cele mai frumoase rezultate, prin activitatea lor pe ambele tărâmuri.

Un mijloc, care să apropie pe preot de păstoriţii săi şi să-i uşureze îndeplinirea apostolatului, ar fi poate acela ca, în afară de anume servicii speciale, preotul să nu ceară niciodată plată pentru serviciile obişnuite. El să oficieze totdeauna „gratuit" faţă de cel interesat, dar în afară de leafa (dela stat), să încaseze dela comuna respectivă, tot ceea ce se cuvine pentru serviciile prestate (– dintr'un fond, pentru a cărui constituire s'ar putea găsi atâtea modalităţi). Preoţii să nu uite cuvântul sf. Petru care le-a spus (I, 5^2): „Păstoriţi turma lui Dumnezeu, dată în paza voastră, cercetând-o nu cu silnicie, ci cu voe bună, după Dumnezeu, nu pentru câştig urât, ci cu osârdie",

Pentru a-şi atinge scopul, autorităţile noastre sanitare n'au ezitat să apeleze la colaborarea tuturor, şi în atâtea rânduri — în afară de conferinţele sanitare — s'au tipărit atâtea feluri de „Instrucţiuni", cari s'au distribuit, gratis, publicului; totuşi, măsura aceasta n'a dat roadele aşteptate, fiind-că puţini s'au conformat. Având însă convingerea că, preotul — care se găseşte într'un contact aproape permanent cu cetăţenii — ar putea mai lesne să infiltreze aceste noţiuni în sufletul păstoriţilor săi şi, tot în numele „credinţei", are atâtea prilejuri ca să urmărească stricta lor aplicare, — am propus şi eu (în lucrarea anterioară, din 1927) ca Autoritatea Sanitară, în acord cu Autoritatea Bisericească, să întocmească o carte cu „Instrucţiuni" — un fel de „Catechism" pe care să-l folosească preoţii în toate ocaziunile amintite mai sus, şi care să cuprindă: „Instrucţiuni de modul cum trebue să sterilizeze obiectele bisericeşti (linguriţa de împărtăşanie, odăjdiile, etc.); — Instrucţiuni pentru evitarea contaminării prin bolnavii cari vin la biserică pentru diferite oficii, precum şi a obişnuiţilor credincioşi; — Instrucţiuni pentru desinfectarea casei şi a hainelor, — pentru cazuri de epidemii şi altele; — Enumerarea sfaturilor pe care le poate da preotul în atâtea împrejurări (— la botez, la cununie, la înmormântare, etc.) şi în predicile sale; — Sfaturi privitoare la creşterea şi îngrijirea copiilor, etc.

Pe baza unui atare „Catechism", nădăjduiam eu că „doctorul trupului" şi „doctorul sufletului", vor putea să colaboreze cu cel mai mare folos pentru binele semenilor, întru cât am arătat că scopul celor două apostolate este comun, şi adeseori chiar mijloacele de luptă sunt aceleaşi. Dar — ziceam eu — o atare lucrare trebue să poarte pecetea celor două „Autorităţi", care să garanteze acordul perfect între Biserică şi Medicină, şi astfel să se evite ori ce neînţelegeri s'ar putea ivi între medici şi preoţi, pe baza deosebirilor de procedură, care constitue atâtea contradicţii, aparente.

Interesant este că, în anumite împrejurări publicul însuşi s'a sezisat şi ne arată calea de urmat. De pildă, am observat cum unii din pelerinii dela biserica sf. Petru (în Roma) sărutau piciorul statuii, care reprezenta pe sf. Petru, după ce mai

întâi îl acopereau cu batista. — Cu atât mai mult am putea deci să cerem tuturor, ca să nu sărute morții, de cât prin intermediul unei batiste curate.

Până la întocmirea unei asemenea lucrări, am propus ca Ministerul Sănătății să trimită și preoților aceleași „Instrucțiuni", care au fost deja tipărite pentru medici, — și, bine înțeles, cu autorizarea sf. Patriarhii și a Ministerului Cultelor, să li se solicite colaborarea.

Cum însă au trecut de atunci nu mai puțin de 12 ani, fără ca să se fi realizat vreuna din propunerile de mai sus, iar pe de altă parte fiindcă nevoia unei colaborări între Biserică și Medicină se face tot mai simțită, — am îndrăznit, cum zisei, să iau asupra mea toate riscurile, și am redactat sfaturile — desigur incomplect — care urmează.

Repet însă că rezultatul oricărei strădanii în această direcție depinde de calitatea preoților, de înțelegerea și de osârdia lor. „Pentru acest cuvânt — zice ap. Petru (II, 1[15]) — puneți și din partea voastră toată sârguința și adăugați la credința voastră fapta bună" și, „Pentru aceia, fraților, siliți-vă cu atât mai vârtos să faceți temeinică chemarea și alegerea voastră, căci făcând acestea nu veți greși niciodată" (Petru II, 1[10]), — „Căci așa este voia lui Dumnezeu, ca voi, prin faptele voastre cele bune să închideți gura celor fără cunoștință și fără minte" (Petru, ep. I, 2[15]).

CAP. VII.

SFATURI PRACTICE.

(Medico-religioase).

Sf. Scriptură ne învaţă că: „După ce a făcut Cerul şi Pământul, cu toate văzutele şi nevăzutele", Dumnezeu a împreunat lutul (- din lumea văzutelor), cu spiritul (- din a nevăzutelor), şi a făcut pe om „după chipul şi asemănarea Sa", înzestrându-l cu minte - ca să înţeleagă - şi cu voinţă - ca să acţioneze; - de aceia este omul cea mai aleasă făptură, - şi l-a rânduit Dumnezeu „să fie domn peste toate lucrările mâinilor sale".

Prin urmare, vieaţa a fost dată omului de către Dumnezeu, ca să fie trăită, -şi, în afară de Creator, nimeni altul nu are dreptul să o suprime; - de aceia şi zice „Porunca" VI: „Să nu ucizi" - nici pe aproapele tău, nici pe tine însuţi sau pruncul pe care-l porţi în pântece, - căci, uciderea cu voinţă constitue unul din păcatele capitale cele mai grele - „strigătoare la cer".

Ori, pentru ca vieaţa să dăinuiască, se cere să existe o tovărăşie perfectă între trup şi suflet; - buna lor învoială, asigură sănătatea şi fericirea, pe când neînţelegerea lor aduce boala şi nenorocirea, iar despărţirea lor - adică ruperea tovărăşiei - înseamnează: moartea.

Sănătatea - trupească şi sufletească - este cel mai mare bun pe care trebue să-l râvnească omul, - căci, ea este prima condiţie ca să poţi fi fericit şi ca să poţi izbândi; - ea îţi dă putinţa să munceşti rodnic (spornic) şi îţi procură dorul de vieaţă îndelungată. Sănătatea înseamnează economie, fiindcă munceşti şi câştigi, pe când boala aduce totdeauna pagubă, deoarece, nemuncind, nu câştigi, dar cheltueşti. Apoi, este mult mai uşor să întreţii sănătatea, decât să vindeci boala; cheltuiala

pentru apărarea sănătăţii este ca un capital depus spre fructificare, pe când cheltuiala pentru vindecarea boalei, este totdeauna un capital pierdut, – şi uneori, în zadar.

Dumnezeu trimite din când în când anumite calamităţi (prăpăduri) – secetă, înecuri, cutremure, etc. – ca să pedepsească pe oameni pentru fărădelegile lor, dar de cele mai multe ori *boala* este rezultatul ignoranţei (neştiinţei), al nepăsării (neglijenţei), sau al nesocotinţei (greşelilor) – adică al „păcatelor" proprii; – ea este cele mai adeseori evitabilă, dar pentru aceasta se cere înţelegere şi toată bunăvoinţa.

Civilizaţia actuală, cu concepţia ei despre vieaţă, şi în goana ei după „progres", – a îndepărtat oarecum pe om de la legile naturale, şi prin aceasta, a devenit ea însăşi cauza atâtor boale. Subordonarea totală a individului sau anihilarea lui în favoarea colectivităţii, dovedeşte uitarea adevărului că viitorul acesteia din urmă este în funcţie de starea prezentă a celui dintâi; – sănătatea sufletească şi trupească a fiecărui ins, interesează sănătatea morală, fizică şi economică a naţiei, – căci, prin regenerarea (îndreptarea) insului, se ajunge la îndreptarea rasei (a neamului).

Să nu uite nimeni că boalele provin nu numai din cauza microbilor înşişi, cât mai ales sunt înlesnite de slăbirea trupului şi a sufletului nostru, prin lipsurile pe cari le ducem, sau prin abstinenţele (privaţiunile) pe care ni le impunem, şi prin abuzurile (excesele) pe care le facem.

Prin urmare, pentru a fi sănătoşi, se cere să împlinim cu sfinţenie toate îndatoririle pe care le avem faţă de sufletul şi de trupul nostru, fiindcă amândouă fac una şi fiindcă amândouă sunt opera Dumnezeirei.

Stabileşte-ţi o regulă în vieaţa de toate zilele, ca să le împaci pe amândouă, – adică, să aibe parte fiecare de ce se cuvine, – căci, zice „Porunca" IV: „Adu-ţi aminte de ziua a şeaptea, ca s'o sfinţeşti; şease zile lucrează şi sfârşeşte-ţi lucrul, iar în ziua a şeaptea să nu faci nici un lucru, nici tu, nici fiul tău, nici fiica ta, nici sluga ta, căci este ziua de odihnă, a Domnului".

Fii cumpătat, întotdeauna şi în toate, şi nu uita că: „Ce e prea mult, strică".

1. *Să ai grije de casa ta.*

Să ai grije de casa ta, ca şi de Casa Domnului, căci în ea te poţi ruga şi în ea vei trece vieaţa ta; — bunurile ei a-jută sănătăţii tale, iar neajunsurile ei cauzează îmbolnăvirea ta şi grăbesc moartea.

Aşează casa, cu faţa la soare, şi fă-i ferestre mari ca să intre aer şi lumină multă, — căci: „Unde nu intră soarele, va intra doctorul". Să nu locueşti casa nouă, de curând tencuită; las-o să treacă vara peste ea, fără ferestre, ca să se usuce bine. Nu dormi nici în casa proaspăt văruită — chiar dacă e veche — şi nu încărca pereţii cu prea multe zugrăveli. Dormitul în casa umedă, ca şi pe pământ, este aducător de boale.

Cheamă preotul să binecuvinteze începutul (— ca să te a-jute Dumnezeu) şi sfârşitul (— ca să-I mulţumeşti); iar în lipsa arhitectului, cere măcar sfatul preotului.

Dormitorul şi camera de lucru — mai ales ale copiilor — să fie sălile cele mai preţuite din toată casa; — ele să fie cele mai sorite, mai aerate şi mai curate, căci acestea sunt pentru trebuinţa sănătăţii, pe când „salonul" este pentru lux.

Să nu încarci dormitorul cu lucruri de prisos, căci a-cestea adăpostesc praful vătămător. Nu vă culcaţi prea mulţi în aceeaşi cameră, dacă e mică. Nu ţineţi nici un fel de ani-male în dormitor, şi nici în bucătărie, iar noaptea să nu ţii nici flori în dormitor, căci se otrăveşte aerul.

Nu locui niciodată casa în care a zăcut cineva de boală molipsitoare, până ce n'a fost desinfectată de agentul sanitar. Aeriseşte trei zile mereu, camera oricărui mort, şi vărueşte-o. Este bine ca interiorul casei să fie văruit cel puţin odată pe an.

Şterge-ţi picioarele — fie că sunt încălţate sau nu — înainte de a intra în casă, ca să nu introduci murdăria de pe unde ai umblat; — în acest scop, pune înaintea uşei, un grătar de nuele, papură, rogojină, sau altfel de ştergător.

Nu scuipa niciodată pe jos, căci scuipatul e totdeauna plin de microbi. Dacă nu ai batistă şi nici scuipătoare, — a-şează într'un colţ o strachină cu apă şi scuipă într'însa, ca să o poţi apoi vărsa în privată. Copiii să nu-şi facă niciodată „trebuinţele" pe jos, ci într'un vas anume (cumar), care să poată fi golit în privată şi apoi desinfectat.

Curăţă în fiecare zi casa ta, dar nu mătura niciodată cu ferestrele închise şi cu mătura uscată; – udă mătura, ca să fixeze o parte din praf, şi deschide larg uşa şi ferestrele, ca să iasă praful stârnit şi să se primenească aerul stricat. Aeriseşte zilnic – şi cât mai mult – casa ta, căci parfumarea aerului – cu orice aromatice – nu este de nici un folos.

Scutură şi soreşte – sau, măcar aeriseşte zilnic aşternutul tău, fie el cât de sărac. Stârpeşte – prin orice mijloc afli mai bun, sau la îndemână – păduchii de orice fel, ploşniţele, muştele, ţânţarii, gândacii negri, şoarecii şi guzganii, – căci, toţi pot să aducă boale, iar uneori provoacă nenorociri.

Nu este plăcut să tremuri de frig, dar nici nu este bine să încălzeşti prea mult casa ta, – în special camera în care dormi, şi mai ales dacă are pereţi subţiri. Să nu faci foc decât în sobă, căci altminteri rişti să dai foc casei ori să te asfixiezi şi să mori; – dacă n'ai sobă, este mai bine să rabzi de frig.

Lumina este necesară noaptea, pentru ca să nu horbăcăi şi să răstorni lucrurile ori să te răneşti, şi ca să nu te „chiorăşti" când lucrezi, – dar, risipa de lumină în dormitor este nu numai inutilă; – ea este chiar vătămătoare, căci şi ochii au nevoe de odihnă.

Oricare ar fi mijlocul de iluminat – lampă cu petrol sau cu gaz aerian – trebue aşezat în aşa fel (spânzurată de tavan, ori fixată pe perete), ca să nu fie ajuns de copii, iar gazul aerian trebue închis în fiecare seară, după stingerea lămpii.

Bucătăria trebue să fie curată – „ca oglinda" – iar dacă eşti nevoit să găteşti în aceiaşi cameră în care dormi, aeriseşti de îndată ce ai terminat gătitul şi mâncatul. Feriţi-vă de vasele de pe care s'a luat zmalţul sau cositorul; decât vase de metal stricate, este preferabil să foloseşti vase de pământ, pe care să le poţi opări regulat.

Tot atât de trebuincioasă este privata, în care să te deşerţi şi în care să se arunce toate murdăriile. Nimeni nu se poate lipsi de privată. Ea trebue aşezată departe de fântână, ca să nu pătrundă murdăria şi să otrăvească apa. Ea trebue să fie ferită de ochii lumii, dar mai ales trebue închisă, ca să nu pătrundă muştele, – căci, plecând de acolo, vin şi se aşează

pe mâncare, aducând cu ele boala. Privata trebue văruită chiar mai des decât casa, şi, din când în când, să se toarne într'însa lapte de var, ca să acopere toată murdăria.

Sărăcia, poate să aducă suferinţă, dar murdăria – de orice fel – aduce boale şi este mare ruşine. „Necesarul" cere mai puţin, pe când „luxul" nu se ajunge niciodată. In locul obiectelor de lux şi al „frumuseţelor" – care nu te scapă de suferinţe, dar uneori le provoacă, – este preferabil să avem o mică „farmacie de casă".

2. *Să ai grije de trupul tău.*

Nu uitaţi – spune Ap. Pavel (către Corinteni, 1,6[19]) – că: „Trupul vostru este templul Duhului Sfânt, care locueşte între voi şi pe care-l aveţi dela Dumnezeu". Ca să ai suflet bun şi minte întreagă, trebue să ai corp sănătos, căci suferinţa acestuia le bolnăveşte şi pe cele dintâi.

Natura – creată de Dumnezeu – trebue să ne servească drept pildă, iar noi, ca părtaşi ai ei, trebue să stăm cât mai aproape de dânsa: – Să-i urmăm legile, fără să înfrângem nici una, şi, să folosim bunătăţile ei, dar să nu abuzăm de nimic.

Scoală-te şi culcă-te odată – sau, aproape odată – cu natura; nu schimba ziua în noapte – ca să dormi – şi, nu face din noapte, zi – ca să petreci. Munceşte ca să întreţii viaţa, – mănâncă şi te odihneşte cât e nevoe ca să repari forţele, – dar, nu trândăvi, şi nu te îmbuiba, căci repausul prelungit însemnează moarte, iar abuzul de orice fel o grăbeşte.

Curăţenia este – între toate, şi sub toate raporturile – una din cele dintâi porunci ale sănătăţii corporale, după cum „necurăţenia" este al treilea dintre „păcatele capitale". Popoarele cele mai curate au cei mai puţini bolnavi, iar oamenii lor trăesc cel mai mult. Ba încă, mulţi preţuesc gradul de civilizaţie al popoarelor, după cantitatea de săpun pe care o consumă.

După sculare, dimineaţa, spală-ţi nu numai faţa şi gâtul, ci tot corpul – sau, măcar până la brâu; în lipsă de bae specială, spală-te cu cârpa umedă şi apoi freacă-te cu una uscată, căci vei suporta mai uşor atât frigul cât şi căldura excesivă. Spală-ţi mâinele înaintea mesei, ca să nu înghiţi toată mur-

dăria de pe ele, şi clăteşte-ţi gura după masă, ca să nu pu-trezească între dinţi resturile de mâncare. Seara — dacă nu poţi spăla tot corpul — spală-ţi măcar faţa, ca să nu respiri praful ce s'a depus în timpul zilei. Dacă nevoile nu-ţi îngădue curăţenia generală zilnică, — fă-o măcar odată pe săptămână, sau, nu uita să o faci cât se poate mai curând, spălându-te cu apă caldă şi săpun, peste tot. Insăşi curăţenia părţilor genitale, nu trebue considerată ca o ruşine, ci din contră, este tot atât de necesară ca şi aceia a feţei sau a gurei.

Seara, scoate-ţi hainele şi cămaşa în care ai lucrat ziua, lasă-le să se aerisească peste noapte, iar pentru dormit, îmbracă alta curată — fie ea oricât de ruptă. Nu te înveli prea gros, şi, nu te acoperi cu straele în care ai umblat ziua, ci, cu altele nepurtate. Nici ziua să nu te îmbraci prea gros, dacă eşti nevoit să alergi, şi mai ales să nu te desbraci imediat după ce ai asudat, ci mai întâi să-ţi ştergi pielea cu ceva uscat.

Rufăria de corp (cămaşa, ismenele, ciorapii) trebue schimbată cel puţin odată pe săptămână, iar cine lucrează în praf mult, este bine să o schimbe şi mai des; — nu interesează culoarea rufăriei — adică, nu cauţi dacă se vede murdăria sau nu — ci, trebue spălată pentru a scoate praful şi sudoarea dintr'însa; — nu este ruşine dacă rufa este veche şi cârpită, dar este mare rău dacă e murdară.

De guler — şi mai ales de cravată — se poate lipsi cineva, dar tot omul — chiar copilul — trebue să poarte batistă, ca să aibă în ce să scuipe şi cu ce să-şi curăţe nasul; — nu scuipaţi pe jos şi nu ştergeţi nasul cu mâneca, sau altfel (încă mai urât, şi nesănătos).

Imbrăcămintea este necesară ca să acopere părţile ruşinoase şi ca să apere corpul contra vătămărilor din afară, dar nu trebue să fie nici când o simplă preocupare de lux.

Poartă hainele şi încălţămintea, largi, ca să te poţi mişca în voe; — nu te gâtui cu guler prea strâmt, şi nu te curma cu cingătoarea, ca să poţi respira lesne, — căci, buna respiraţie este o condiţie esenţială a sănătăţii. Respiraţi rar şi profund, ca să aeraţi toată suprafaţa pulmonară; — respiraţi pe nas, iar nu pe gură, — ca să feriţi plămânii de praf şi de aerul prea rece.

Să se poarte haine şi încălţăminte – bune sau cârpite, groase sau subţiri – de care are omul (de cânepă, in, bumbac, lână), dar prin care poate să respire pielea; – feriţi-vă însă de cele de cauciuc, în care năduşeşti şi se opăreşte pielea. In nici un caz să nu îmbraci haine date de pomană (dela morţi, sau dela bolnavi) şi nici de cele cumpărate din magazinele cu haine vechi, – până ce nu vor fi fost dezinfectate (în etuvă, ori stropite cu o soluţie antiseptică, şi sorite mai multă vreme).

Hrana este necesară tuturor, şi fără de ea nici vieaţa nu este posibilă; – foamea şi setea sunt deopotrivă de dureroase pentru oricine, şi de aceia a spus Domnul: „Mânca-vor săracii şi se vor sătura", iar pe îndestulaţi i-a îndemnat să „drumice celor flămânzi".

Deci, hrăneşte corpul pentru munca lui, şi în raport cu ea, – şi, nu cheltui pentru lux, ceea ce ar trebui să dai pentru nevoile stomacului. Nu te lăcomi însă şi nu încărca niciodată prea mult stomacul tău; mai bine scoală-te dela masă cu pofta neîndeplinită complect. Nu uita că mâncarea prea multă – şi mai ales cea rea – este cel mai mare duşman al sănătăţii, şi de aceea zice proverbul că: „Omul îşi sapă groapa cu dinţii". „Lăcomia" – adică îmbuibarea de mâncare şi de băutură – este unul din păcatele „capitale", fiindcă ne duce la atâtea rele, iar beţia este egală cu nebunia, – şi, de aceia a zis Apostolul (Fil. 3^{19}) că: „Dumnezeul lacomului este pântecele".

Nu confunda – fiindcă nu e tot una – „masa bună" – care se cere să fie variată şi gustoasă – cu „mâncarea multă"; – oamenii păcătuesc adesea, fiindcă în genere mănâncă mult şi prost.

Alimentaţia trebue adaptată anotimpului, vârstei individului, şi felului său de vieaţă, – oricât de mari posibilităţi ar avea cineva. Raţia alimentară trebue întotdeauna redusă la persoanele cu vieaţă sedentară: – cine nu munceşte, să mănânce puţin. Regimurile speciale se prescriu de către medic.

Foloseşte, pentru hrana ta, din toate câte a dat Dumnezeu omului, în acest scop, – dar, preferă produsele vegetale (– uleiurile vegetale, şi tot felul de legume şi fructe), mâncându-le proaspete şi curat preparate. Nu stropiţi zarzavaturile cu gura, şi nici să nu le spălaţi în apă murdară; – nu le pune jos, pe unde umbli cu picioarele, şi păstraţi alimentele la răcoare.

În special în epocile călduroase, trebuesc împuținate carnea, grăsimile, făinoasele și chiar zaharatele; ele trebuesc înlocuite cu legume verzi, salade și fructe; – fructele să nu le mănânci crude, ci, la vremea lor (când s'au copt).

Carnea nu este oprită, dar trebue consumată cu măsură, după învățătura posturilor așezate de părinții Bisericii, și recunoscute chiar de doctori. Este bine ca în general masa de seară să fie mai redusă, iar cei trecuți de 50 ani, să nu mănânce deloc carne, seara. Niciodată însă, și nimeni, să nu mănânce nici un fel de animal care a murit dela sine, – și, nimeni să nu tae în acest scop, vreun animal bolnav; – animalul sau pasărea, moarte de boală, nici să nu fie aruncate în șanț ori pe maidan, ci, să fie îngropate adânc, ca să nu poată fi desvelite de câini sau de porci. In general să nu mănânce nimeni alimente stricate (râncede, sfoegite, împuțite) și nici mămăligă din porumb care a fost cules crud și s'a stricat, – căci, aceasta nu constitue o economie; – în afară că sunt rele la gust, asemenea alimente pot să te bolnăvească, și cheltuiala devine mai mare. Toate alimentele trebue păstrate acoperite, ca să fie ferite de praf, de muște, și de orice, iar bucătăria – ca și dormitorul – să fie partea cea mai curată a casei.

Nici vinul natural, sau tescovina ori țuica din fructe, nu sunt oprite, căci zis-a Domnul: „Pune viță și bea vin", – dar, feriți-vă de beție, căci aceasta este „nebunie" și păcat mare. Feriți-vă de toate falșificările, căci acelea sunt curate otrăvuri; – feriți-vă chiar de spirtoasele fabricate din ceea ce a lăsat Dumnezeu în alt scop (– de alcoolul din cartofi, porumb, boz, lemne, etc.). Apa curată (de izvor) și zeama de fructe, sunt băuturile cele mai bune – întotdeauna și pentru toate vârstele, – dar, să nu bei apă rece când ești prea nădușit. In general, alimentele mai aproape de natură, sunt preferabile celor prea industrializate (fabricate): – pâinea „complectă" este mai sănătoasă decât cea „albă"; – sarea complectă este mai bună decât cea extrasă, etc.

Mănâncă, pe cât se poate, la oră regulată, și nu prea des (de trei ori pe zi); – mai ales să nu bei nici un fel de spirtoase între mese. „Gustările" nu au rost decât pentru copii și pentru muncitorii cu mușchii. Mănâncă încet – când nu te

zorește ceva ~ toacă, și mestecă bine mâncarea în gură, mai înainte de a o înghiți. Nu este rău, când se poate, să stai după masă câtva timp în repaos (culcat). Lasă certurile și supărările pentru după masă, iar ca să nu dai de vești rele, nu citi nici scrisori, nici gazete, înaintea mesii.

Nu mâncați niciodată mai mulți inși cu aceeași lingură, și nici să nu iei bucăturile cu mâna, ~ ci, fiecine să aibă lingura și furculița lui; ~ bine ar fi să aibă fiecare și strachina (farfuria) lui, ca să nu-și spele toți lingurile în aceeași ciorbă. Să nu bei nici din acelaș pahar cu alții, până ce nu l-ai clătit (spălat), și cu atât mai mult, să nu se plimbe urciorul din gură în gură, pentru a nu se transmite boala dela unul la altul. Fiecare individ să aibe și ștergarul (șervetul) lui, cu care să-și șteargă gura în timpul mesii. Să nu bea nimeni din aceiași ciutură cu animalele, și să nu spurce fântâna coborând în tr'însa căldarea sau găleata care șeade prin casă. Să nu dea nimeni câinelui sau pisicei, ca să mănânce din farfuria sau strachina sa, ori să o lingă.

Să nu uite nimeni că deșertarea (golirea bășicei urinare și a intestinelor) este tot atâta de necesară ca și alimentarea, ~ căci, constipația (încuierea) repetată este vătămătoare sănătății; ba încă, oprirea totală a udului și a defecării, este mortală, ~ și, cine nu merge regulat afară, trebue să se arate la doctor. In afară de copii și de bolnavi ~ cări pot să-și facă neputințele în casă, servindu-se de un vas special (cumar), care să poată fi transportat pentru deșertare, ~ omul sănătos trebue să meargă la privată. In nici un caz, nimeni ~ și cu atât mai vârtos bolnavii ~ să nu-și facă neputințele (să nu se deșerte) pe lângă casă; murdăria omului bolnav trebue îngropată adânc ~ ca și mortăciunile, ~ iar dacă se pune în privată, să se toarne var peste ea. Cine are urdinare, sau greutate la ud, ori este deșteptat din somn de trebuința deșertării, ~ să se arate la doctor.

Somnul omului sănătos este de 6-7 ore și se petrece ne întrerupt; ~ copiii dorm ceva mai mult, iar bătrânii, mai puțin și mai des. Cine este mereu somnoros sau are vedenii, ~ să se arate la doctor. Somnul nu trebue prelungit peste nevoile de refacere ale forțelor pierdute prin muncă, și, nu trebue confundat cu trândăveala, căci aceasta este o boală,

Munca este tot atât de necesară ca şi odihna; – omul care nu munceşte, se rugineşte ca o maşină părăsită. Munca însă nu trebue făcută numai de formă – în scopul câştigului material – sau ca o pedeapsă – adică impusă de cineva, – ci, ea trebue îndeplinită, cu bucurie, pentru a întreţine propria ta viaţă. Fireşte că munca – de orice fel ar fi – nu trebue împinsă până la istovirea tuturor forţelor; – ea va fi cu atât mai de folos, dacă se va respecta un echilibru între muncă şi repaos, şi între diferitele feluri de muncă.

Muncitorul cu braţele (cu muşchii) are şi el nevoe să citească ori să asculte o lectură; – măcar că neştiinţa nu este ca foamea ori ca înţepătura cuiului, – totuşi, vatămă şi ea în altfel, pe nesimţite. Cu atât mai mult, muncitorul intelectual are nevoe şi de exerciţii fizice, căci vieaţa sedentară este un factor de boală mai grav decât îşi închipue cineva. Dacă nu se poate altfel, intelectualul să facă, măcar dimineaţa când se scoală, câte 10-15 minute de exerciţii corporale.

Scopul exerciţiilor fizice nu este desvoltarea muşchilor, ci, stabilirea unui echilibru armonios al tuturor funcţiunilor organice; – cultura (educaţia) fizică, nu înseamnează atletism, ci, izvor de sănătate şi de bucurie. Exerciţiul trebue făcut zilnic, în plin aer, şi cât mai puţin stânjenit de îmbrăcăminte; el trebue să pună în joc toate mişcările naturale. Mersul este cel mai simplu exerciţiu, – cântul este o foarte bună gimnastică respiratorie, – iar lucrarea pământului reprezintă prima cultură fizică. Exerciţiul – ca orice muncă – nu trebue împins dintr'odată până la sleirea puterilor, ci trebue să fie moderat şi progresiv.

3. *Să ai grije de spiritul şi de sufletul tău.*

Cultivarea spiritului nu trebue privită numai ca un mijloc de câştig – ca o prăvălie din care vinzi pentru alţii, – ci, este o necesitate pentru propria ta sănătate; – s'ar putea zice că este unsoarea care face să funcţioneze lesne maşinăria corpului.

Cultivarea spiritului este singura în stare să înfrâneze ori să domolească diferitele porniri sufleteşti, care pot să înrâurească în bine sau în rău trupul nostru – adică, să-l ţină sănătos ori să-l îmbolnăvească, – şi, se înţelege lesne că atunci când unul este bolnav, celălalt nu poate să rămână sănătos.

Nu uitaţi că „trupul fără duh, este mort", şi că, fără cultura spiritului, nimic nu s'ar înţelege din câte am spus până aci. Omul fără cultură este ca şi cel care ascultă o limbă străină, din care nu înţelege nimic, – iar cel fără de suflet, este ca şi orbul care simte că se petrece ceva în jurul său, dar nu se poate bucura de nimic.

Vieaţa este aşa cum ne-a dat-o Dumnezeu şi suntem datori să o împlinim – adică, nu trebue să o scurtăm nici pe a noastră, nici pe a altora; – putem însă ca să o facem mai uşoară sau mai grea, după înţelegerea ori după îndărătnicia noastră. Iţi îngreuiezi vieaţa şi ţi-o amărăşti, năzuind peste puterile tale şi râvnind la ceea ce nu-ţi aparţine, sau ieşindu-ţi afară din fire. Ţine minte că sănătatea şi fericirea nu stau în bogăţie sau în belşug, şi nici n'ai să te poţi mândri vreodată cu toate deşertăciunile pământeşti; – din contra, grămădirea de averi este al doilea dintre „păcatele de moarte", – căci, de aci decurg minciuna, înşelătoria, furtul, trădarea, împilarea, uciderea, ş. a.

Departe de a fi o fericire, îmbuibarea de mâncare şi de băutură este un alt păcat mare – cu adevărat de moarte – căci lacomii se bolnăvesc toţi şi mor curând; ba încă, ea este izvorîtă din rele – sau, din ea izvorăsc atâtea nedreptăţi, desfrânarea, silnicia şi chiar omorul.

Scopul trudei tale nu trebue să fie adunarea de averi, – şi, acestea să nu te ducă la trufie, care este cel mai mare „păcat" – ci, să n'ai alt gând decât binele tău şi al tuturor semenilor tăi, – şi numai prisosul muncii tale să-l pui de o parte. Bogăţia nu înalţă decât pe cine nu are altceva mai de preţ, şi nu te înalţă decât în ochii proştilor; iar sărăcia nu scade pe cine este bogat sufleteşte, şi nici nu poate să-l ruşineze. Din contră, lenea, minciuna, hoţia, silnicia şi celelalte, sunt vrednice de dispreţul tuturor, şi înjosesc pe oricine.

Ca să-ţi uşurezi vieaţa – adică, spre a fi fericit, – preţueşte fructul muncei tale – cât este şi cum este – străduindu-te să-l înmulţeşti ori să-l perfecţionezi pe fie ce zi, – şi învaţă să te bucuri de puţinul cât îl ai, dar nu te interesa de multul care îţi lipseşte, căci acesta nu are margine. – „Indestulaţi-vă cu cele ce aveţi" – zice sf. Scriptură.

Oricare ar fi împrejurările, nu te lăsa pradă nici unei porniri pătimaşe: — nu invidia, nu pizmui, nu te mânia şi nu prigoni. Reclamă-ţi dreptul tău şi nu-l lăsa încălcat, dar nici nu aştepta şi nici nu pretinde mai mult; — cine nu râvneşte sau nu doreşte, nu are cum să sufere, iar cine nu cere, nici nu dă prilej să fie refuzat, adică învins.

Fii totdeauna stăpân pe tine şi împacă-te în primul rând cu tine însuţi; — judecă-te şi vezi dacă n'ai păcătuit cu ceva; — caută să îndrepţi greşelile tale, şi preţueşte toate faptele bune (ale tale, ca şi pe ale altora). Alungă toate gândurile rele, căci acestea otrăvesc ca şi boalele; — „inima rea" te poate ucide, pe când voia bună întreţine sănătatea. Caută mulţumire în familia ta, şi la prietenii tăi, în munca pe care ai desfăşurat-o şi în binele pe care l-ai făcut.

Nu uita pe Dumnezeu, căci cu El poţi sta de vorbă în tot locul, şi la El poţi afla mângâere în toată vremea, ori care ar fi împrejurările; — înaintea Lui, nu mai sunt bogaţi şi săraci, ci, numai buni şi răi, adică virtuoşi şi păcătoşi.

Roagă-te, ori unde — căci „Casa Domnului pretutindeni este" — şi nu ocoli biserica şi spitalul, căci sunt casele lui, făcute anume pentru mântuirea ta sufletească şi trupească. Roagă-te, lăudându-L şi mulţumindu-I pentru tot — mult sau puţin — cât ţi-a dat. Nu cere Domnului ca să te ajute în răutăţi, ori să-ţi dea altceva, decât sănătate şi putere ca să înfăptueşti poruncile Lui, — care, cer numai fapte bune. „Să nu iei numele Domnului Dumnezeului tău în deşert" zice „Porunca III" — adică, să nu-L pomeneşti pentru lucruri de nimic. Roagă-te, cu cuviinţă, cu încredere, şi fără încetare, — căci în rugăciune vei afla alinare pentru orice durere; — rugăciunea este pentru sufletul amărât, ca şi roua pentru câmpul însecetat.

Nu ocoli pe doctori — duhovnicii trupului — căci şi ei sunt prepuşii lui Dumnezeu, ca şi toţi cei luminaţi de El ca să înveţe neamurile; — destăinueşte-le din vreme suferinţa ta, şi, cu ajutorul Celui Atotputernic te vor vindeca, dacă păcatul nu este prea mare şi dacă boala nu este prea gravă. Cinsteşte pe dregătorii bisericeşti — doctorii sufletelor, — cărora li s'a dat harul ca să ierte păcatele. Spovedeşte-te lor, la soroacele pre-

scrise de Biserică, şi ori de căte ori îţi simţi sufletul încărcat, sau este suferind, ori te afli la răspântie, – căci, sfatul duhovnicesc te va lumina şi te va uşura. Nu uita spusa Mântuitorului că: „Cine ascultă de apostolii Lui, de El ascultă, iar cine se lapădă de ei, de El se lapădă“ (Luca 10[16]).

„Fără credinţă, este cu neputinţă a plăcea lui Dumnezeu“ – a spus ap. Pavel, evreilor (11[6]), – iar Mântuitorul însuşi a spus că: „Credinţa ta te va mântui“, pe când „cel ce nu crede, se va osândi“ (Marcu, 16[16]). Să nu te bizui însă pe bunătatea şi iertarea lui Dumnezeu ca să stărui în păcat, după cum nici nu trebue să denădăjdueşti de îndurarea lui, – ci, să te străduești mereu făcând fapte bune, – căci: „Precum trupul fără de duh este mort, aşa şi credinţa fără de fapte moartă este“. „Ce folos, dacă zice cineva că are credinţă, iar fapte nu are“? (Ap. Iacov 2, 14,26).

Legea – prin porunca dumnezeiască: „Creşteţi şi vă înmulţiţi“ – cere ca omul să se căsătorească, „şi va lăsa omul pe tatăl şi pe mama sa, şi se va uni cu femeea sa şi vor face una“. Dar, înainte de a te căsători, arătă-te la doctor, ca să te asigure dacă eşti sănătos şi că nu-ţi vei nenoroci tovarăşa şi copiii ce vor urma. Nu averile materiale, ci iubirea şi încrederea reciprocă, împreună cu sănătatea trupească şi sufletească, – constitue, cea mai preţioasă zestre ce se poate aduce în noua căsnicie; să nu uite nimeni că adesea ori copiii plătesc greşelile părinţilor. Inainte de căsătorie, viitorii soţi să înveţe datoriile pe care le au faţă de ei înşişi, faţă de familia pe care o întemeiază şi faţă de societatea în care trăiesc.

Nu împiedicaţi venirea copiilor şi mai ales nu ucideţi pruncul zămislit în pântece, căci, orice lepădătură (avort) distruge viaţa viitoare a copilului şi ruinează vieaţa prezentă a mamei; – avortul împuţinează neamul şi slăbeşte rasa. Oricât ar fi de greu de crescut şi de întreţinut, copiii buni sunt bucuria căminului şi sprijinul bătrâneţelor. Rugaţi-vă Domnului, să vă dăruiască copii mulţi, şi mai ales copii buni, iar la ceea ce dă Dumnezeu, adăugaţi grija voastră cât mai părintească.

*

4. Să aveți grije de copii.

Femeile însărcinate să se arate la doctor sau la moaşe, cu o lună mai înainte de sorocul naşterii, şi să urmeze precum îi vor spune aceştia; — viitoarea mamă să înveţe mai dinainte cum se îngrijesc şi se cresc copiii.

Mai vârtos la ceasul naşterii, femeia să cheme moaşa lângă dânsa — şi cu atât mai bine dacă poate să fie de faţă însuşi doctorul; — în lipsa acestora, preoteasa, împreună cu altă mamă de copii, vor da sfatul şi ajutorul lor. In vremea naşterii şi a lehuziei, nimeni să nu calce poveţele doctorului şi ale moaşei, iar lehuza nu va părăsi patul până ce nu încuviinţează doctorul sau moaşa.

In prima zi, copilul (nou născutul) nu va mânca nimic; dela a doua până la a cincea zi, i se va da să sugă de 4-5 ori în toată ziua (24 de ceasuri); — dela a cincea zi înainte, va suge de 5-6 ori pe zi, dar noaptea nu. Alăptarea se va face la soroace regulate, iar nu atunci când ţipă copilul; — copilul sănătos nu ţipă, iar acela care ţipă, însemnează că este ud şi trebue schimbat, sau că e bolnav şi trebue arătat la doctor.

Ori cât ar fi de rupte, scutecele copilului trebuesc spălate mereu, pentru ca cele în care se schimbă, să fie totdeauna curate şi uscate. Copilul să fie îmbăiat zilnic, iar scutecele să nu fie prea strânse pe el, — adică, să nu fie înfăşat prea strâns.

Copilul până la un an, trebue alăptat la sânul mamei sale, afară de cazul când rămâne orfan, sau când a găsit doctorul că mama nu este sănătoasă; — în orice caz, femeia care-l alăptează trebue să fie examinată de medic; — femeia care alăptează (mama naturală, sau împrumutată) să nu bea băuturi spirtoase.

Copilul care tânjeşte — adică nu creşte bine, — trebue arătat la doctor, şi ar fi cel mai bun lucru ca tot copilul — chiar cei cari par sănătoşi — să fie arătat la doctor, din lună în lună.

Inţărcatul copilului să se facă cu încetul şi anume atunci când spune doctorul sau moaşa; — să nu dea copilului altă mâncare sau băutură decât aceia ce spune doctorul sau moaşa, iar aceştia vor preciza regimul în raport cu posibilităţile părinţilor. Daţi copiilor lapte, zeamă de legume, apă cu zahăr (limonade) sau apă curată, dar în nici un caz băuturi alcoolice.

Să nu dai copilului – niciodată, şi de la nimeni – vreun dumicat tocat în gură. Nu lăsaţi copiii să bage mâna (degetele) în gură ori să-şi roadă unghiile.

Feriţi copiii de contactul direct cu animalele – care ar putea să-i rănească, – şi nu lăsaţi să-i lingă câinele, căci poate să le transmită boale; – nu lăsaţi nici să-i sărute oricine. Ţineţi copiii cât mai mult la aer curat, şi puneţi-i să se joace în loc curat, dar nu-i lăsaţi a se târî pe jos pe unde este murdar. Spălaţi-i pe faţă dimineaţa când se scoală şi seara când se culcă; – spălaţi-le mâinile înainte de fiecare masă, şi cu atât mai mult când se şi murdăresc.

Copilul, să nu plece niciodată la şcoală sau la altă treabă, fără să fi mâncat ceva; – să mănânce pe cât se poate la ore regulate, şi, oricât de săracă ar fi masa, ea să cuprindă o fiertură caldă. Dacă copilul nu are poftă de mâncare, sau nu are ieşire (la scaun) regulată, trebue arătat la doctor.

Copilul trebue să-şi împlinească datoriile lui – citirea, scrierea şi orice altă muncă – la lumina naturală a zilei, iar nu noaptea, la lumina artificială. Copiii să nu citească alte cărţi şi să nu privească alte spectacole, decât acelea pe care le indică profesorii sau pedagogii respectivi. Este bine să nu umble singuri şi mai ales fără rost – pe stradă, iar în cafenea sau la cârciumă, nu au ce să caute. Copiii trebue să se culce devreme, având nevoe de opt ore de somn, şi să nu vegheze niciodată. Somnul lor trebue supraveghiat.

Părinţii trebue să facă copiilor chiar educaţia sexuală, – şi, la nevoie să apeleze la medic ca să-i prevină de boalele care-i pândesc. Trebue să ştie oricine că, castitatea nu are nici un inconvenient, pe când abuzul (excesele sexuale) sunt cu atât mai vătămătoare cu cât sunt mai precoce (devreme). Mamele să nu se fălească – ci să se ruşineze – dacă le sunt copiii „crai"; – să ştie şi cele care n'au învăţat, că, desfrânarea este nu numai o ruşine, ci un păcat de moarte.

Copiii trebue să vadă în părinţii lor pe cei mai apropiaţi duhovnici, cărora să le mărturisească toate gândurile şi toate suferinţele lor; copiii trebue astfel crescuţi, ca să nu ascundă absolut nimic părinţilor lor, iar aceştia vor şti să apeleze la sfaturile preotului, sau ale medicului, – după nevoe.

Părinţii să nu-şi arate niciodată amărăciunea – şi cu atât mai vârtos să nu se sfădească – în prezenţa copiilor; din contră, să pară totdeauna că sunt mulţumiţi. Copiii nu trebue bătuţi, dar nici nu trebue lăsaţi de capul lor, ci trebue certaţi cu blândeţe şi îndemnaţi prin exemple, iar pentru corijarea prin pedeapsă, nu este de prisos sfatul profesorului şi al preotului.

Părinţii trebue să obişnuiască pe copii cu realităţile vieţii – explicându-le şi oare cum scuzându-le nedreptăţile pe care le observă ei înşişi, – dar, să-i încurajeze mereu la muncă şi să le insufle încrederea în viitor; – să-i înveţe ca să nu se desamăgească în faţa oricărui insucces, ci să-i asigure că de data cealaltă vor izbuti, dacă se vor încorda la muncă.

Pentru îndrumarea copiilor în viaţă – pentru alegerea meseriei (profesiunei) – să se ceară sfatul celor pricepuţi; – se va ţine seama dacă copilului îi place, sau dacă are aptitudini pentru cutare sau cutare profesiune. Ţăranii să nu se mai lase înşelaţi de mirajul oraşului; – să nu mai fie ademeniţi de vieaţa care nu se potriveşte cu posibilităţile lor. Plugăria este o meserie tot aşa de frumoasă şi de mănoasă ca ori care alta, iar plugarul este mai domn la el acasă, decât oricare altul, şi, de rodul muncii lui are nevoe oricine.

Toată lumea trebue să înveţe cât mai multă carte, ca să nu fie „orbi" în vieaţă, – dar, nu însemnează că oricine are diplomă, trebue să fie funcţionar, – şi va fi cea mai fericită ţara ai cărei plugari ar fi doctori în agronomie, sau în economie, şi chiar doctori în drept sau medicină.

La orice vârstă, copilul trebue să cinstească pe tatăl şi pe mama sa, – aşa spune şi sf. Scriptură („Porunca" V); – să fie cuviincios, respectos şi să asculte cuvântul lor, iar la nevoe să-i şi ajute. Să respecte pe cei mai bătrâni, şi să asculte – ca pe nişte părinţi duhovniceşti – pe preoţi, pe învăţători, şi pe toţi dregătorii prepuşi ca să apere vieaţa, cinstea şi avutul lor.

Deveniţi cetăţeni, foştii copii să ambiţioneze a-şi face datoria, chiar mai bine decât înaintaşii lor.

Fig. 12. ~ **Isvorul Tămăduirei.**
(Scoarță de Evanghelie, ferecată în argint).

Fig. 13. – Basilica Chymica (Oswald Croll, 1608)
(Reproducere din Apotheker Kalender).

ADAOS.

INTRE „ŞTIINŢĂ" ŞI „MINUNE" [1]).

Fenomenele petrecute la Maglavit – ca şi în alte părţi – au dat loc atâtor discuţii şi interpretări, care n'au întârziat să se transforme în polemici, prin ziare şi la tribuna Ateneelor. In aceste discuţii s'au angajat nu numai medici şi teologi, ci atâţi alţii, – desigur, toţi oameni de bună credinţă, dar poate nu destul de obiectivi, sau nu prea bine edificaţi asupra întinderii problemei.

Ba încă, la 14 Martie c., drept răspuns unuia din colegii medici – care, într'o conferinţă publică, îşi afirmase neîncrederea, sau contestase „minunile" dela Maglavit şi dela Lourdes, – un reprezentant al Bisericei catolice, a adus procesul în faţa Societăţii noastre de Istoria Medicinei, unde, a vorbit despre: „Lourdes în lumina ştiinţei medicale".

Ori, de vreme ce însăşi Biserica ne-a oferit discuţia asupra acestei probleme, – şi, de oarece mai toate controversele asupra Maglavit-ului şi a Lourdes-ului se referă la „minunile" vindecătoare, – intervenţia mea, şi a ori cărui medic, nu mai poate să apară cuiva, deplasată, – iar eu am făgăduit, atunci în şedinţă, că voi răspunde personal în această chestiune, şi că ea va fi repusă în discuţia Societăţii noastre.

De oarece însă eu privesc problema prin altă prismă de de cât aceia sub care a fost considerată până acum, – am crezut nimerit să folosesc prilejul invitaţiei cu care am fost onorat,

---

1) Conferinţă ţinută în aula Universităţii din Iaşi, la 21 Aprilie 1940 (Florii), sub preşidenţia I. P. S. Mitropolit *Irineu*.
Idem – la „Societatea R. R. de Istoria Medicinei", în Amfiteatrul Spitalului Brâncovenesc, la 16 Mai 1940.

şi să analizez această problemă mai întâi în faţa unor competinţi ai teologiei, ca să dau posibilitatea unor comentarii mai largi de cât acelea care puteau să mă întâmpine într'o adunare ştiinţifică, aproape exclusiv medicală cum este a noastră.

Ei bine, un fapt care a contribuit atât de mult la neînţelegerea dintre Teologie şi Ştiinţa pozitivă, a fost şi acela că, multă vreme Biserica n'a îngăduit nici o discuţie, pretinzând că spusele ei trebue să fie crezute ca atare, şi fără nici o altă cercetare. La această concepţie s'au aliat chiar laici de mare vază, şi printre ei ajunge să amintesc pe J. J. Rousseau, care cerea să fie pedepsit cel ce nu crede, iar cine îndrăsneşte să discute, să fie arestat.

In asemenea condiţiuni, fireşte că era greu să se facă lumină, şi nu e de mirare dacă s'au comis atâtea exagerări, dintr'o parte şi dintr'alta.

De pildă: Nicolae Copernic a emis părerea că centrul sistemului planetar este soarele şi nu pământul, şi că pământul se învârteşte împrejurul soarelui, iar nu vice-versa. Neîngăduind nici o discuţie asupra celor stabilite, Biserica a condamnat pe Copernic şi părerea lui, ca fiind contrară sfintelor Scripturi. Mai apoi, pentru aceiaşi părere, a pedepsit pe bătrânul Galileu, să fie ars pe rug, — şi, ca să scape de chinuri, marele om a trebuit să îngenunche, şi să implore iertarea tribunalului inchizitorial, lepădându-se de ceea ce credea şi consemnase în scris; dar astăzi, mai este oare cineva din ai Bisericei, care să gândească a pedepsi pe cine susţine că pământul se învârteşte în jurul soarelui? — Şi, întru cât s'ar fi micşorat măreţia Dumnezeirei, dacă s'ar fi îngăduit de atunci libera discuţie asupra acestei chestiuni, — când în fond nu era vorba de cât de o simplă deosebire de vederi în nepriceperea faptelor Dumnezeeşti?

In aceiaşi greşală — a negativismului absolut — a căzut şi laicul Descartes (1596-1650) contimporan cu Galileu (1564-1642), — care, în al său „Discours de la méthode" (sau „Sur la méthode") invocat de atâţia din contestatorii „minunilor" — zicea că: „Primul principiu (al logicei mele) era să nu primesc nici odată ca adevărat nici un lucru pe care nu-l cunosc în mod evident ca atare". Mă întreb însă: Dacă ar trăi astăzi Descartes, — ce

probă „evidentă" ar putea să aibe – ori să ceară – ca să renunțe la ideia de care s'a lepădat însăşi Biserica şi să adopte pe aceia pe care a îmbrăţişat-o toată lumea?

Iată, de ce trebue să fim recunoscători Bisericei de astăzi, care, renunţând la ieftenul argument de odinioară – că, mai toţi ateii (Voltaire, Renan, etc.), au terminat prin a primi împărtăşirea, – ea îngădue şi chiar ne îndeamnă la discuţia ştiinţifică a acestei mari şi nepătrunse probleme; căci, din discuţie, senină şi cu adevărat ştiinţifică, va ieşi lumina care să ne călăuzească paşii, pe drumul armoniei, – aşa cum merg de mii de ani corpurile cereşti, fără să se ciocnească, pe drumurile luminate de Dumnezeu.

Ei bine, dacă intoleranţa Bisericei de odinioară a putut să invoce măcar scuza fanatismului religios, sau al supunerii oarbe – concretizată prin acel „crede şi nu cerceta", – cu atât mai mare apare greşeala acelora cari s'au ridicat în numele ştiinţei pozitive, excluzând tot ce nu se reazimă pe ceea ce numim „dovezi" sau semne evidente.

Să vedem însă, care este valoarea unora din „dovezile" pe care se reazimă „ştiinţa" şi care este puterea ştiinţei de astăzi, în anumite privinţe?

De pildă: Religia noastră ne învaţă că: „La început era cuvântul, şi cuvântul era Dumnezeu, şi Dumnezeu era cuvântul", – pe când ştiinţa pozitivă – care pretinde că nu admite nimic, fără „probe" zice că: „La început a fost o nebuloză". Dar cu ce dovedeşte ştiinţa că la început a fost nebuloză? Ce era acea nebuloză? Şi, – de unde venea ea? Căci ar fi cel puţin pueril să pretindem că, prin experienţele de laborator ale lui Herschel şi Laplace am clarificat procesul facerii lumii.

Mai apoi, spune Religia că, după ce a făcut cerul şi pământul, Dumnezeu a despărţit uscatul de ape; – pe când ştiinţa pozitivă spune că, prin învârtire, nebuloza s'a răcit, s'a lichifiat, s'a solidificat, şi s'a format pământul. Ceea ce de altfel nu diferă de spusa Apostolului Petru în Epistola doua (4,5,) „că cerurile erau de demult şi că pământul s'a închegat la cuvântarea Domnului, din apă şi prin apă"; dar cu ce dovedeşte ştiinţa răcirea şi solidificarea prin învârtire? Şi apoi,

dacă pământul s'a răcit prin învârtire, – de ce s'au topit ghețarii nordici, care acopereau odinioară o bună parte din suprafața lui, – și, de ce n'a progresat înghețul general? – căci, pământul se învârtește mereu.

In ce privește mobilierul pământului, Religia a rezolvat problema, afirmând că, Dumnezeu a făcut păsările cerului, peștii din ape și celelalte viețuitoare; știința însă, care pretindea la un moment dat că a rezolvat totul prin descoperirea acelei mase de protoplasmă amorfă numită Batibium Haeckeli, – nu este nici astăzi sigură dacă nenumăratele și variatele vietăți, sunt produsul unor generații spontanee, sau sunt rezultatul transformismului. – Știința pozitivă ne învață că: „Omne vivum ex vivo" sau „Omne vivum e cellula" – și, noi, naturaliștii, știm foarte bine toate fazele prin care trece oul – fie el de păduche, de găină, ori de șearpe, sau de elefant – până să ajungă a produce animalul respectiv; dar în, ciuda acestei științe pozitive, eu nu ezit să pun ori cărui învățat, profana întrebare – căreia, nu i-am aflat încă răspuns: „Cine a fost mai întâi? – Oul sau găina"? Iar, ca om de știință pozitivă, se înțelege că, odată cu răspunsul, aşi pretinde și o dovadă „evidentă".

Religia ne mai învață că, ajungând în ziua șeasea, Dumnezeu a făcut pe om, – și, ca un inegalat chirurg, a luat dela Adam o coastă, din care i-a făcut soție (pe Eva).

Ei bine, știința pozitivă ne dovedește până în cele mai mici amănunte, tot ce se petrece după întâlnirea spermatozoidului cu ovulul, și ne dă putința să urmărim toate fazele de desvoltare ulterioară – a animalului sau a plantei, – dar, despre „primum movens" al celor două celule inițiale, nu suflă nici un cuvânt.

Ori, când știința pozitivă este atât de limitată sau de neputincioasă, – de ce să conteste afirmația teologiei, privitoare la opera Dumnezeirei, – dacă nu are nici-o dovadă, și nici altă explicație mai bună? Ce se produce în mintea copiilor – și chiar a celor mai vârstnici – văzând contradicția dintre cele două „științe"? – Desigur neîncrederea în amândouă și libertatea de a combate pe una sau pe alta.

Realitatea este – și trebue să o desvălui dela început – că, puținătatea științei noastre nu se poate ridica în contra nemărginirei Dumnezeești și a minunilor sale.

Altminteri, însuşi Roger Bacon, părintele pozitivismului de astăzi – cel care, căutând piatra filosofală şi elixirul vieţii, a descoperit praful de puşcă, – a recunoscut că „ştiinţa superficială duce la neîncredere, pe când ştiinţa profund cultivată, duce la credinţă". Ba mai mult, este de reţinut că, printre atei, n'a existat nici un medic sau naturalist de vază, – pe când lista profund credincioşilor a înscris cele mai mari nume, ca: naturalistul Cuveilhier, fiziologul Claude Bernard, bacteriologul Pasteur, fizicianul Branly, medicul nostru Paulescu, şi atâţi alţii, – iar marele anatomist Morgagni a mărturisit că: „Pe măsură ce am studiat mai bine anatomia, fiziologia, patologia şi anatomia patologică, am cunoscut pe Dumnezeu".

In opoziţie cu aceştia, Paul Janet zicea (în 1869) că: „Prefer o eroare liber adoptată de cât un adevăr servil acceptat", şi apoi, că: „In starea actuală a opiniunilor, spiritualismul este obligat adevărului şi trebue să se despartă tot aşa de categoric de teologie ca şi de ateism". Dar mă întreb: „Intru cât putea să fie Janet mai mândru sau mai fericit, mărturisind liber că nu ştie nimic, – de cât, recunoscând – tot liber, ca Morgagni şi ceilalţi – că, este vorba de opera Dumnezeirei?

Greşeala cea mai mare în desbaterea acestui proces, – aşi putea zice păcatul primordial, pe care-l comit deopotrivă teologii, filosofii şi medicii, – este însă aceia că se confundă *„naturalul"* cu *„omenescul"*, şi se consideră *„supraomenescul"* ca fiind tot una cu *„supranaturalul"*. Neacordând toată atenţia cuvenită „naturalului", marea majoritate discută – cu mai multă sau mai puţină pregătire – despre „supranatural", – şi, unii îl proclamă, iar alţii îl contestă, fără să poată cineva să „dovedească" ceva.

Ar fi desigur o foarte mare greşeală dacă am situa pe om în afară de Natură, – căci, el face parte dintr'însa; şi ar fi o greşală tot aşa de mare dacă l-am situa deasupra ei, pe câtă vreme omul nu este de cât o neînsemnată părticică din Natură, şi este supus aceloraşi legi (nevoia de hrană, de somn, etc.) şi aceloraşi influenţe (cosmice sau meteorologice şi telurice) ca tot coprinsul ei; dar, am comite cea mai mare eroare dacă am atribui lui Dumnezeu numai „supranaturalul", când în realitate întreaga Natură cu tot cuprinsul, este opera Lui şi se mişcă după legile Lui.

Prin urmare, problema se pune – sau, mai bine zis, cred eu că aşa trebue pusă – între „omenesc" şi „supraomenesc", şi nu între „natural" şi „supranatural"; – căci, pentru mine, tot ce este supraomenesc, trebue considerat ca Dumnezeesc, iar nu numai „supranaturalul".

Se înţelege lesne că nu-mi voi permite să discut dacă Dumnezeu, Deus, Dio, Dieu, Gott sau Boje, e mai mare ori mai mic de cât Allah, Jehovah, etc.; dar, repetând: „Tatăl nostru carele eşti în Ceruri", – nu mai puţin trebue să recunoaştem că acesta nu şeade numai în „Ceruri",–ci, este „pretutindeni de faţă", şi se cuvine să-L recunoaştem în „toată făptura mâinilor Sale".

Il văzurăm ca ziditor al lumei şi diriguitor al aştrilor; – Il descoperim în razele înviorătoare ale Primăverei şi în toată vieaţa ce renaşte odată cu dânsa, ca şi în toate manifestările supraomeneşti – fie ele cereşti sau pământeşti – cărora le zicem noi „fenomene naturale"; căci, fiind El „făcătorul tuturor văzutelor şi nevăzutelor", numai El rândueşte aceste „fenomene", faţă de care omul nu poate nimic. Numai El, „a toate ştiitorul" şi „a toate ţiitorul", – cunoaşte rostul omului şi al atâtor vietăţi de pe pământ, întru cât nimeni altul nu ştie, de ce se nasc şi de ce pier. Până atunci când ştiinţa pozitivă va ajuta pe om să construiască lunete sau alte mijloace de observare ori de legătură cu ceilalţi aştri, – numai Dumnezeu ştie ce este dincolo de noi. In ciuda calculatorilor cari au evaluat la atâtea, ori atâtea milioane de ani existenţa dinaintea noastră, sau de după noi, – numai Dumnezeu ştie, când şi de unde a venit acest tot, căruia îi zicem: „Univers", – şi, când sau cum se va isprăvi, – dacă se va isprăvi vreodată.

Căci, dacă ştiinţa pozitivă de astăzi ar fi suficientă, – de ce mai trăesc metafizica şi celelalte ştiinţe nepozitive – mai vechi sau mai nou create, – şi, de ce în ştiinţa pozitivă, mai subsistă atâtea „ipoteze" sau „teorii"? Dar ce mai ştim noi din Astrologie, care – dacă n'o confundăm cu şarlatanismul – a fost şi rămâne o mare ştiinţă? Iar din Meteorbiologie – care abia mijeşte, – cât am învăţat noi?

Prin repetarea greşelii de până acum, mi s'ar putea însă obiecta, că toate câte le amintii, aparţin Naturei, sau că sunt

– după cum zisei – „fenomene naturale". Fireşte că este aşa, – dar, întru cât pentru mine toată „natura" este opera lui Dumnezeu, – însăşi „fenomenele naturale" constitue manifestări plastice ale Dumnezeirei.

De altfel, cuvintele nu mă importă, ci numai noţiunea lor mă interesează, – căci, numai ea este aceia care ne poate pune într'un perfect acord. Ceea ce vreau să precizez, este că, noi – ori cât am fi de învăţaţi – rămânem tot numai oameni, şi că, nu trebue să confundăm „omenescul" nostru, cu „naturalul" Dumnezeesc. – „Omenesc" este numai ce facem noi fără ajutorul Naturei, dar, ceea ce realizăm noi în acest mod, este aşa de puţin şi de imperfect, sau nimic. In schimb, tot ce face Natura adică opera Dumnezeirei, – cu, sau fără concursul ori voia noastră, şi în mod curent sau excepţional, – este supraomenesc, – şi, acestui „supraomenesc" repet că – îi zic eu: „natural", iar nu „supranatural".

Ei bine, odată puşi de acord asupra acestui punct, înţelegerea devine destul de uşoară asupra tuturor celorlalte, – căci, în faţa acestei înţelegeri se nărue cele mai înverşunate critici.

De pildă, Renan zice (în „Vie de Jésus") că: „Prin simplul fapt că se admite supranaturalul, ne punem în afara raţiunei şi a ştiinţei". De acord, dar ce nevoe să căutăm „supranaturalul", de vreme ce „naturalul" ajunge ori cui ca să recunoască puterea Dumnezeirei? Şi apoi, aceşti zişi „liberi cugetători", – nu se încred ei oare prea mult în raţiune? Şi, nu cumva supraestimează ei biata ştiinţă omenească?

Căci, dacă „ştiinţa pozitivă" ne ajută să analizăm şi să pricepem unele fenomene, ori să modelăm şi chiar să conducem pe altele, – aceasta nu înseamnează că le creem noi pe acele fenomene sau rezultanta lor, – şi, nici nu ne autoriză să tăgăduim puterea cui este în stare să le creeze, chiar fără voia sau intervenţia noastră.

Să mă explic: Trăsnetul era odinioară pentru toată lumea o manifestare dumnezeească. Ori, dela Franklin (1706-1790) încoace – adică de vre-o 100-150 de ani – am învăţat că este vorba de descărcări electrice, şi am reuşit să construim maşini cu ajutorul cărora, în laborator, putem să imităm trăs-

netul din natură. De aceia, omul învăţat nu se mai „minunează", şi nu se mai închină când aude trăsnetul, – dar, oare, faptul că ştim cum se produce, ne dă nouă dreptul să contestăm existenţa puterii „supraomeneşti" sau „naturală" a divinităţii care-l produce? – Ei bine, până când va reuşi omul să construiască atari maşini, care să egaleze scânteile kilometrice din natură, şi până când va putea el să deslănţue trăsnetele cereşti, după voe, acestea rămân – cum zisei – o manifestare naturală, dar supraomenească, iar omenescului nostru nu-i rămâne de cât jucăria din laborator, cu care vrea să imite pe Dumnezeu, ca şi copiii mici în uniformă, care imită pe generali.

Invăţăm cu toţii (în cărţi) că electricitatea se găseşte pretutideni în natură, – dar cine a risipit-o gratis? Şi, după ce am folosit-o peste 100 de ani – ca să ne luminăm, să ne încălzim, ori să acţionăm motoarele, – ştim noi despre ea altceva de cât că este o „forţă"? – Dar, cine poate spune ce este aceia? Şi apoi, cui se datoreşte ea? – mecanismului care pune motorul în funcţiune? – motorului? sau celui care l-a creat?

Graţie studiilor aprofundate de chimie analitică, am ajuns să cunoaştem câte molecule ori atomi sau ioni se găsesc în cireaşă sau în ciupercă, şi în diversele produse ale naturei; – am învăţat să deosebim pe cele bune de cele rele, sau să le preparăm în felurite chipuri, şi mai ales să le preţuim gustul, – dar, toţi savanţii la un loc, pot ei să compună o singură cireaşă, afară de cele din cofetării?.

Şi atunci, are oare „ştiinţa" dreptul să tăgăduiască intervenţia Dumnezeirei în ceea ce produce Natura, atâta vreme cât omul, chiar dacă pricepe fenomenul, dar nu este în stare să-l execute? Desigur că nu, căci, omul scobeşte pământul, extrage diamantul şi-l şlefueşte, – dar aceasta nu însemnează că-l creează el; ba încă, până astăzi – în ciuda tuturor încercărilor – omul n'a reuşit să realizeze nici aurul, chiar dacă-l preţuesc unii mai mult decât sufletul.

Omul încrucişează plantele şi animalele, şi le face – zice el, căci în realitate se fac singure – mai frumoase, sau mai bune, după aprecierea lui; – dar, singur, poate el să creeze vre-una, aşa cum confecţionează un ciorap sau o ghiată? – deşi, chiar pentru acestea are nevoe tot de elementele naturei.

Omul a descoperit secretul şi a învăţat să scoată pui, cu ajutorul clocitoarelor, înlocuind cloştile, – dar, în afară de cele de ciocolată sau de lemn, poate el să fabrice vre-un ou care să germineze ? Şi, nu este oare „minune" să vezi cum, din împreunarea a două celule microscopice, naşte un om sau un elefant, – sau că, dintr'un singur bob de porumb creşte un adevărat copăcel care poartă 4-5 ştuleţi încărcaţi cu sute de boabe ? – Evident că omul ară, seamănă, prăşeşte, şi culege – adică, cultivă, – dar, ştiinţa, poate ea să facă un astfel de copăcel, fără să folosească bobul împrumutat dela natură ?

Şi atunci, mai putem noi să contestăm existenţa Divinităţii – pe care, în felul acesta, o constatăm la fiecare pas ? Şi, cum putem să ne mai îndoim de „minuni" ? – Sau, ce fel de „minuni" mai vrea cineva dincolo de acestea ? Iar, dacă fenomenele acestea „naturale" sunt opera Dumnezeirei, – de ce să mai căutăm „supranaturalul" ? Ori vrea cineva să delimiteze puterea Dumnezeirei ?

Ei bine, ca să ilustrez puţinătatea ştiinţei noastre în anumite chestiuni, voi mai aminti următorul exemplu : Privind mereu, neînsemnatul Pasteur de atunci, a observat că apa stătută se alterează, – că pâinea de sfoegeşte, carnea se putrezeşte, etc., – şi, căutând explicaţia acelor fenomene naturale, a descoperit microbii şi a devenit marele Pasteur ; dar cine poate explica faptul că apa sfinţită la Bobotează, şi ori ce „aghiasmă" – recoltată chiar din Dunăre sau din Dâmboviţa – nu se alterează ca cealaltă apă ? – căci, experienţele mele cu busuiocul nu m'au lămurit deloc. Şi apoi, care medic practician n'ar putea să citeze exemple din vieaţa profesională, în care ştiinţa noastră de azi se dovedeşte neputincioasă ? !

Dar, dacă ştiinţa nu este în stare să lămurească ceva, – înseamnă oare că trebue să tăgăduim faptul însuşi ? – Şi, cum să calificăm noi tot ce se petrece dincolo de puterea ori de priceperea noastră ? Vrea cineva să creeze alt cuvânt în locul aceluia de „minune" ? – Spusei că poate să o facă, dar la ce bun, dacă este vorba să indice aceeaşi noţiune ?

Littré zicea (în „Conservation, résolution et positivisme") că : „Marea dogmă a lumei noui elimină definitiv ca inutile

toate vointele supranaturale; ea ne arată că totul se supun unor legi immutabile, pe care le numim proprietăţi immanente ale lucrurilor". Ori, spusei — şi repet — că este de prisos să căutăm voinţe supranaturale, căci naturalul însuşi este opera Dumnezeirei. Altminteri, mă întreb: Lumea nouă a lui Littré. — adică civilizaţia de astăzi — a influenţat ea cu ceva mersul aştrilor sau a schimbat ea evoluţia anotimpurilor?

Imi este indiferent dacă Littré — şi ori care altul — consideră că, aceste „legi immutabile" sau „principii immanente" sunt „naturale" ori „supranaturale", — căci, este de ajuns să ne întrebăm: Cine este legiuitorul? — unde, când, şi cum le-a stabilit? — şi, îndată vom descoperi pe Dumnezeu şi „minunile" Lui. De altfel spusei — şi repet încă odată — că, pentru a ne convinge de existenţa Dumnezeirei şi de puterea ei, — nu avem nevoie să să căutăm „supranaturalul", căci natura sau „naturalul" ajunge cu prisosinţă, fiind tot opera Sa; — iar ca să afirmăm posibilitatea „minunilor" vom vedea că, nu este nevoe să verificăm ori să explicăm numai pe cele dela Lourdes şi Maglavit, — fiindcă de acestea se îndeplinesc şi în alte locuri, şi în tot timpul.

Din moment ce admitem că toată Natura este opera Dumnezeirei, — se înţelege că şi omul, făcând parte din natură, este tot opera lui Dumnezeu, după cum şi însuşirile noastre de a pricepe natura, sunt tot daruri ale Dumnezeirei; — şi, desigur fiind-că omul se bucură de cele mai multe daruri, — spune sfânta Scriptură că „a fost făcut după chipul şi asemănarea lui Dumnezeu". Pentru mine toate marile talente şi inteligenţele sclipitoare sunt daruri Dumnezeeşti, iar ceea ce numim noi „inspiraţie" şi „noroc", sunt revelaţiuni divine, puse în serviciul individului sau al colectivităţii.

In adevăr, aflându-ne la o răscruce, — cine sau ce ne îndeamnă să apucăm calea cea bună, când raţiunea nu se poate baza pe nimic? Câţi n'au privit soarele, luna şi stelele? Şi de ce numai Copernik le-a priceput mersul? Câţi medici n'au văzut că se alterează alimentele? Şi cu toate acestea, bacteriologia a fost descoperită de un profesor de liceu (Pasteur). Câţi fizicieni nu se vor fi trudit, şi cu toate acestea a fost dat medicului Branly ca să descopere undele scurte. Cu toţii privim, dar nu vedem sau n'avem „inspiraţie".

Multiplicitatea şi superioritatea acestor daruri divine, a făcut însă pe om să deraieze puţin, crezând că el „stăpâneşte Natura", şi să caute supranaturalul ca să admită pe Dumnezeu. Această pretenţie cere însă un mare corectiv, căci, faptul de a stăpâni ceva, nu înseamnează că eşti creatorul şi nici măcar proprietarul acelui ceva.

In adevăr. Zisei că „ştiinţa" a ajutat omului ca să folosească ori să modeleze unele elemente ale naturei, dar este mai greu să pretindă că le şi stăpâneşte. Căci, cum stăpâneşte omul furtunile, care mătură uneori totul în calea lor? – sau, cutremurile, care pot aduce jalea, în câteva minute? Oare, faptul că omul urcă până la 8-10.00 de metri – cu avionul sau cu balonul – înseamnează că stăpâneşte văzduhul, despre care nici nu ştie până unde se întinde? Căci, oricine poate să întrebe; dar, dincolo ce mai este? Iar dacă se va răspunde; – infinitul, va urma întrebarea: ce este infinitul? – Şi, iată că pe drumul acesta, ajungem tot la Dumnezeu. Sau, dacă se afundă omul până la 800-1000 de metri, poate el să pretindă că stăpâneşte adâncurile, peste care pluteşte cu jucăria lui numită dreadghnouth? Sau, prin faptul că şi-a construit umbrelă, vrea cineva să pretindă că stăpâneşte ploile şi apără de potop?

Hotărît, nu. Omul nu este de cât un tolerat şi un beneficiar – sau cel mult, un părtaş – al Naturei, iar stăpânirea cu care se împăunează, este cu totul relativă. Ba mai mult, chiar stăpânirea aceasta, relativă – care-l face mai mare peste cei mai mici, – nu se datoreşte superiorităţii lui în toate şi asupra tuturor, ci tot Graţiei divine; căci, nu este nici comparaţie de făcut între agerimea ochiului de şoim şi miopia omenească, – sau între mirosul câinelui şi al omului, – ori între simţul de orientare al pisicei şi al porumbelului, cu al omului; dar ce să mai spunem de simţul de prevestire al animalelor, care lipseşte aproape total omului? – Comparaţia prin exemplificare, ar fi prea mult în defavoarea acestei „aurea mediocritas" – care este omul, – şi de aceia o evit.

Aşa fiind, repet întrebarea: Dacă este atât de mic sau de inferior, în atâtea privinţe, – are omul dreptul să conteste existenţa unei puteri care a fost în stare să-l facă pe el şi încă altceva superior lui?

Răspunsul este categoric, negativ, căci, faptul că am învăţat să recunoaştem semnele unui ceasornic şi să-l „tragem" – vreau să zic, să-l remontăm – ca să meargă, – nu însemnează că suntem ceasornicari; dar, din moment ce suntem siguri de existenţa ceasornicului, – ar fi straniu să tăgăduim ori să ne îndoim de existenţa fabricantului, – indiferent dacă-l cunoaştem sau nu, fiziceşte, şi dacă-l numim ceasornicar, orologer sau uhrmacher. Ba încă, nimic nu ne îndreptăţeşte să credem – şi cu atât mai puţin să afirmăm – că autorul ceasornicului nostru, n'ar fi în stare să facă altul încă mai perfect, ori să mai fabrice şi altceva de cât ceasornice. – Vreau să zic că, nu avem dreptul să contestăm Naturei – recte Dumnezeirei, care a creat-o – putinţa de a face „minuni" – adică, şi altceva de cât ştim noi, – folosind şi alte mijloace de cât acelea pe care le pricepe ştiinţa noastră de astăzi.

„Miracolul, misterul şi graţia – zicea Kant (1724-1804) – reprezintă trei forme ale superstiţiei", iar Renan (1823-1892) zicea (în „Étude d'histoire religieuse") că: „Legea istoriei spune că nu există miracol, legea filozofiei spune că nu există mister, legea ori cărei ştiinţe spune că nu există supranatural".

Dar, pot oare aceste legi omeneşti – aşa de firave şi de schimbătoare – ale istoriei, filosofiei, sau ale ştiinţei – să contrabalanseze legile immutabile şi nepătrunse ale Naturei?

Bine înţeles că nu mă voi apuca să lămuresc înţelesul cuvintelor: „superstiţie", „miracol" sau „graţie" (divină), – de vreme ce, recunoaştem cu toţii – învăţaţi sau atei – că totul se împlineşte „prin graţia lui Dumnezeu", etc., – şi, suntem martori ai atâtor miracole şi mistere, din care unele se desvălue mai târziu, iar altele niciodată. – Sunt cuvinte pe care continuăm să le întrebuinţăm, şi noţiuni pe care le acceptăm benevol, în ce priveşte vieaţa noastră omenească, – şi, de aceia îmi apare stranie încăpăţânarea unora, de a le respinge când este vorba de ceea ce se petrece dincolo de noi.

Exemplele de superstiţie şi de miracol sau de mister abundă, iar unele – fiind celebre – sunt cunoscute celor mai mulţi, – şi ar fi de prisos să le citez. Fără să o cataloghez, voi aminti însă următoarea întâmplare: Fostul meu şef, d-rul N.,

petrecuse vacanța Crăciunului la moșia unui prieten din Moldova, — și, drept recunoștință, a adus pe vechilul acestuia ca să-l opereze pentru o hernie. In ziua operației, individul refuză să se lase operat, spunând că i s'a făcut un semn rău și se teme că va muri. Fiind vorba de un tânăr, voinic și perfect sănătos — căci în afară de „moftul" de hernie nu avea nimic, — șeful s'a supărat, și a amenințat pe „superstițios" că va spune lui Costică ce fel de vechil prost are, și că îl va sfătui să-l dea afară. Vechilul s'a supus și a urcat pe masa de operație, — dar, dela primele picături de cloroform, a murit, și, toate încercările noastre de a-l readuce la vieață au rămas zadarnice. — Inutil să citez altele, dar se cunosc sumedenie de acestea.

Până nu de mult, asemenea cazuri — a căror cauză de moarte nu se putea stabili nici prin necropsie, — constituiau „mistere", pe care noi le numeam „reflex" sau „inhibiție", etc. De altfel, câte stări nu ne-au rămas până azi necunoscute și ne mărginim să le etichetăm cu unul din mulții termeni ce ne stau la îndemână, fără să spună mare lucru, — și, de aceea ne-a ridiculizat Molière, spunând despre medici că: „Ils vous diront en latin que votre fille est malade".

Mai încoace însă, după ce am constatat că urina candidaților, în examene sau concursuri, este cu totul deosebită de aceia din vremea de repaus intelectual, — când ne-am convins că există ictere emotive, și atâtea alte stări legate de acel complex care se chiamă emoție, — și, cu cât am aprofundat studiul sistemului nervos vegetativ și rolul glandelor cu secreție internă, — am început să întrevedem explicația posibilă sau plauzibilă a multora din aceste cazuri. Expresiunea populară că, a murit „de inimă rea" sau că a rămas cu „bătaie de inimă" ori că s'a speriat și l-a „luat boala copiilor", etc., — nu ne mai apar atât de ridicule cum le socoteam odinioară.

Experiența celor aproape 40 de ani de spital m'a făcut să consider frica și negativismul bolnavului, aproape cât o contraindicație operatorie, — și m'a învățat să dublez atenția față de aceștia. Aceiași îndelungată experiență m'a învățat că acel „crede și te vei mântui" nu este o formulă goală, și m'a făcut să prețuesc necesitatea pregătirei sufletești a bolnavilor.

Fără a ignora rezistenţa organică - ce poate să fi fost odinioară, în epoca vieţii patriarhale, mai puţin minată de cât în vremea de astăzi, - totuşi, mă întreb dacă măcar o parte din vindecările de odinioară - când nu existau medici, sau când ştiinţa medicală nu dispunea de mijloacele de astăzi, - mă întreb zic, dacă cel puţin o parte din acele vindecări nu s'au datorat influenţei „factorului sufletesc", adică puterii de deasupra puţinătăţii pământescului nostru.

Părăsind însă pentru un moment acest domeniu - asupra căruia va trebui să insist imediat, - să revin la categoricele „legi" ale lui Renan, şi să vedem ce valoare li se poate acorda:

Legea istoriei, zicea el, nu admite miracole; dar oare, spusele istoriei sunt ele slove de evanghelie? - Sau, judecând după mărturia ochilor noştri, pot ele să fie considerate ca atare, - când cunoaştem atâtea nepotriviri între realitate şi prezentarea ei verbală sau scrisă? Şi apoi, de când începe istoria? Şi, la care istorie se referă Renan? - Căci, dacă avem în vedere pe cea scrisă, mă întreb: Poate cineva să conteste vieaţa actuală a atâtor triburi pe care ei n'au consemnat-o nicăeri, fiind-că nu ştiu să scrie? Sau, poate cineva să conteste tot ce s'a petrecut mai înainte de începerea scrisului? - Dar, câte existenţe nu s'au descoperit dela moartea lui Renan (1823-1892) şi până astăzi, despre care istoria din vremea lui nu ştiuse nimic?

Nu ştiu care va fi fost părerea intimă a lui Renan despre potop, dar mă întreb: Ce va fi crezut el când a citit întâia dată că Icar şi Dedal au sburat până la soare, şi că, încălzindu-li-se aripele ele s'au topit şi ei au căzut în mare? Cum va fi judecat el părerile contimporanului Jules Verne (1828-1905) - pe care nu puţini le-au considerat ca elucubraţii mintale, - şi, ce ar zice el astăzi, citind comunicatele de răsboi asupra acţiunei avioanelor - şi a submarinelor, despre care istoria din vremea lui nici nu pomenea? Oare, fiind-că până la Pasteur (1822-1895) nici o istorie n'a vorbit de bacterii, - eram noi îndreptăţiţi să contestăm existenţa acestui nemărginit microcosm? Urmaşii noştri vor şti foarte bine ce vor fi fost balenele - atunci când vor dispare - fiindcă le-am descris noi (în amănunt), - iar noi ne figurăm cam ce au fost ichtiosaurii, plesiosaurii,

brontozaurii. etc., fiindcă îi menţionează ştiinţele naturale; – ba încă, pe titanosauri i-am apucat şi noi, sub altă formă, – dar, poate cineva să tăgăduiască preexistenţa altor animale, sau plante, fiindcă n'a vorbit încă nimeni de ele? Iar dacă este vorba să credem toată istoria – scrisă sau orală, – cum poate cineva – Renan şi ori care ar fi altul – să tăgăduiască tocmai Sf. Scripturi, sau să le respingă numai pe acestea?

Ei bine, dacă aceasta este valoarea – după cum se vede, cu totul relativă – a istoriei, – se înţelege bine cât este de discutabilă „legea filosofiei", care contestă existenţa ori cărui „mister". In ce priveşte „legea ori cărei „ştiinţe" – care vrea să tăgăduiască tot ce nu ştie ea, – ar fi de ajuns să ne amintim de câte ori s'au clătinat legile ştiinţei – chiar acelea care se credeau cu desăvârşire immutabile, – şi, câte din ele n'au fost între timp complect răsturnate.

Socotind de prisos ca să repet ceva din cele ce amintii asupra relativităţii – adică, a puţinătăţii şi a imperfecţiunei ştiinţei noastre, faţă de ceea ce este Natura şi faţă de câte se petrec într'însa, – voi adăoga câteva exemple din alt domeniu, – care, poate să facă încă mai aparente raporturile dintre „ştiinţă" şi „minune".

De pildă: Se spunea odinioară că anumiţi locuitori – preoţi sau alţii – ai Tibetului, făceau „minuni" întru cât erau în stare să vadă sau să audă la distanţă de zeci de kilometri; dar, dintre cunoscătorii „legilor" optice ale ochiului omenesc, şi ai legilor conductibilităţii, – prea puţini au crezut asemenea „poveşti". Din această cauză, chiar în zilele noastre s'au comis atâtea barbarii – adevărate crime – cu denumirii: „luaţi de Iele", cari pretindeau că aud sau văd ce se petrece în satul vecin ori în altul mai depărtat. Era vorba de indivizii ipersensibili, cari în adevăr vedeau sau auzeau la distanţe mari; – dar, din cauza ignoranţei noastre, ne voind să-i creadă nimeni, au fost consideraţi ca excroci sau nebuni, şi au fost legaţi, bătuţi şi trimişi în puşcărie sau la balamuc. De îndată însă ce s'a descoperit mijlocul prin care să se amplifice sunetele, adică să corectăm imperfecţiunea urechei noastre, – am înţeles fenomenul, şi nu s'a mai gândit nimeni să aresteze pe

cei doi medici din Praga, – cari, anul trecut, au făcut dovada că pot să audă fără să întrebuinţeze vreun aparat de radio. Astăzi nici nu se mai pomeneşte de cei „luaţi de Iele", fiindcă ştie ori cine că se pot auzi cântările, nu numai din satul vecin, dar chiar cele din Londra şi Lisabona sau de peste ocean. Ca şi surdul, care aude după ce îşi corectează infirmitatea lui printr'un cornet acustic, tot astfel auzim şi noi după ce corectăm inferioritatea noastră auditivă, printr'un aparat de radio. Ba încă, astăzi nu mai surprinde nici faptul că şefii unor triburi africane comunică între ei la distanţe foarte mari, fără nici un mijloc de legătură.

Şi atunci, se pune întrebarea: Cu ce drept am schingiuit noi pe alţii cari erau mai perfecţi de cât noi, încăpăţânându-ne să refuzăm a crede ceea ce ştiinţa noastră nu era în stare să priceapă, până ce nu s'a descoperit radiofonia şi televiziunea? Dar îndrăsnesc să întreb: Prin faptul că am reuşit să descoperim radiofonia, a dispărut însuşi minunea? – ori numai o parte din ignoranţa noastră? Şi la fel spun: Nu mai rămâne nici un pic de „minune" în faptul că o undă care pleacă din Roma, Stockolm, Moscova, ori de peste ocean, înfruntă toate furtunile şi străbate toţi pereţii pe care-i întâlneşte în cale, până să ajungă la aparatul din camera noastră?

Dar, ce ştiam noi despre razele X, şi despre radium, până la descoperirile lui Röntgen şi Curie? Sau despre razele infra-roşii, graţie cărora vedem, cu nyctolscopul, prin ceaţa cea mai deasă? Iar dacă nu ştiam nimic, – aveam noi dreptul să tăgăduim, fiindcă nu ştiam?

Şi apoi, cu tot respectul meu pentru „ştiinţă", – îmi permit să întreb pe ori şi cine: Oare, se ştie astăzi tot? – Sau, ştim aşa de mult, în cât să putem tăgădui restul? – Desigur că, nu! – Căci, ce ştim noi de pildă, despre „suflet"? – Ce este el, şi unde sălăşlueşte? Când şi cum face el legătura cu corpul nostru? – Filosofie, s'a făcut multă, dar, incredula „ştiinţă pozitivă" n'a putut până azi să demonstreze ori să evidenţieze absolut nimic. Bergson zicea: că „Toate noţiunile noastre ştiinţifice bat la poarta sufletului", – dar, când este vorba să căutăm o definiţie, aflăm că „materia e mister, vieaţa e mister, şi sufletul însuşi e tot mister."

In adevăr, în ciuda întregului progres științific, — ce știm noi despre vieață? — Când începe, unde rezidă, și când termină? — Incepe ea în momentul când se produce primul țipăt după naștere? Nu, căci, copilul are deja vieață în pântecele mamei. — Incepe ea în momentul când a mișcat copilul în pântece? — Nu, fiindcă vieața lui s'a dovedit anterioară, prin însăși desvoltarea lui în primele luni. — Incepe ea în momentul când s'a fecundat oul și a început multiplicarea celulară? Nu, căci cele două elemente (spermatozoidul și ovulul) au venit cu viața lor, fără de care n'ar fi putut avea loc fecundarea și multiplicarea celulară. Și atunci, — de unde vine vieața?

Dar, știm noi măcar când isprăvește vieața, și când apare moartea? — Nici atât. Căci, moartea se manifestă chiar în vieața intrauterină, prin acele descuamări celulare care se elimină imediat după naștere, sub formă de meconiu; ea se manifestă prin căderea dinților de lapte, — prin descuamarea celulelor superficiale, care constitue mătreața; — prin căderea părului și a dinților definitivi; — prin încetarea atâtor funcțiuni organice, etc.; iar ca să prevină îngroparea de vii a celor cu moarte aparentă, medicina legală ne impune să așteptăm putrefacția cadaverică. Dar, cât avea să mai dureze vieața din grăunțele aflate în mormântul lui Tut-Ank-Amon, unde a dăinuit atâtea mii de ani și totuși au fost în stare să mai germineze? Și, cum persistă vieață în trunchiurile de copac — care, deși detașate de rădăcini, lăstăresc după 1-2 ani?

Prin urmare, sufletul este cu adevărat mister, iar materia închide tot mister.

Dar, dacă știm așa de puțin, — avem noi dreptul să tăgăduim totul, pentru simplul motiv că nu poate să fie demonstrat de știința noastră de astăzi? Iar în fața erorilor comise din cauza ignoranței noastre din trecut, — nu este cazul să ne impunem oare care rezerve în respingerea posibilităților, sau în afirmarea negativității?

Ba mai mult, un Avicenna și atâția din cei vechi erau în stare, numai prin miros și gust, să aprecieze o urină, tot așa de bine pe cât o facem noi azi grație laboratorului; — și, posedau atâta finețe de tact, în cât puteau stabili diagnosticul

boalelor numai după puls, — pe câtă vreme noi ne „minunăm" de reprezentaţiile copilăreşti ale unora cari descoperă obiectele într'o sală, pipăind pulsul celui care le-a ascuns.

Ori, considerând toate acestea, nu este cazul să ne punem şi o altă întrebare?: — Nu cumva simţurile noastre s'au mai tocit din cauza ajutorului pe care ni l-a procurat aparatura, — tot aşa cum scad şi facultăţile de locomoţiune ale acelora cari umblă numai cu vehiculul? Iar dacă faptul s'ar dovedi aşa, — mai putem noi să contestăm cu aceiaşi uşurinţă, ceia ce se spune că a fost odinioară, dar nu mai putem să repetăm ori să pricepem cu ştiinţa şi cu simţurile noastre imperfecte de astăzi?

De oare ce însă consideraţiile de acest gen m'ar duce prea departe, şi timpul mă obligă să închei, — voi folosi îngăduinţa D-voastră, ca să analizez măcar câteva din „minunile", care au provocat şi întreţin apriga controversă la care mă referii.

Nu voi repeta însă eroarea celor cari au adus mereu în discuţie minunile Mântuitorului, — faţă de care, cele arătate până aci, ajung ca să le declarăm incontestabile; căci, dacă ne îngăduim, noi — pigmeii, să ne complimentăm, spunând că X cântă, pictează ori vorbeşte minunat, sau că Y face minuni prin operaţiile sale, — cum am putea să tăgăduim acestea tocmai „Fiului iubit, întru care bine a voit" Dumnezeu?

Nu voi aminti nici exemplele vechi şi mai greu controlabile al Istoriei, şi nu voi analiza nici măcar cazurile de minuni petrecute la Lourdes ori Maglavit, — fiindcă nu vreau să mă servesc de argumentele altora. In schimb, voi aminti câte-va cazuri din vieaţa mea medicală, în care nu am nevoe de mărturia nimănui.

Mai înainte însă vreau să precizez încă odată — pe baza celor arătate până aci — că, pentru mine, toată natura este o minune, — sau, dacă vreţi, este plină de atâtea minuni, care ne conving de spusa Psalmului (13,1) că numai „cel nebun zis-a întru inima sa că nu este Dumnezeu".

De asemenea vreau să precizez — repetând — că, prin „minune" eu înţeleg tot ce nu pricepem, sau nu suntem în stare să realizăm cu simţurile noastre şi cu ştiinţa de astăzi. De altă parte, ţin să atrag atenţia că, ştiinţa noastră — în genere — a

născut aşa de târziu, pe când autorul minunilor din natură, este fără început. Ştiinţa de azi — bazată pe observaţie şi pe deducţie ori pe experimentare — nu reprezintă de cât o infimă parte de cunoaştere a multelor mistere pe care ni le oferă natura.

Astfel delimitată sfera noţiunei de „minune", *minunile vindecătoare*, de felul acelora care au făcut obiectul atâtor discuţiuni, trebuesc deosebite în două categorii:

— O categorie, cuprinde „minunile" datorite numai ignoranţei sau neputinţei actorilor şi a spectatorilor — adică a indivizilor. Acestea sunt comparabile cu efectul lanternei magice — de care se minunează neştiutorii — sau cu „minunile" prestidigitatorilor, — a căror valoare scade sau dispare complect, de îndată ce am descoperit secretul operaţiei. De pildă: Cineva care ştie mai mult, face o minune, vindecând pe cutare bonav, pe care-l condamnase ignoranţa altora; — sau, cutare neştiitor proclamă drept „minune", un fapt care, pentru cunoscători, este ceva curent şi de foarte mică însemnătate.

Fiind prea frequente, asemenea cazuri sunt cunoscute tuturor, şi mă dispensez de a cita vreunul.

— A doua categorie de „minuni" cuprinde pe acelea care se datoresc insuficienţei sau neputinţei ştiinţei însăşi, — şi, repet că ştiinţa de astăzi este adese ori tot aşa de neputincioasă în domeniul vindecător, pe cât o văzurăm că este în altele.

Progresele — incontestabile — pe care le-a realizat Medicina în atâtea direcţii, a făcut însă pe reprezentanţii săi — adică pe noi medicii — să ne împăunăm uneori mai mult decât se cuvenea; iar pe de altă parte a făcut ca lumea să aştepte de la ştiinţa noastră, mai mult decât poate ea. Aşa se explică faptul că odinioară bolnavii fugeau de spital ca de moarte, pe când astăzi, ideia de operaţie a devenit pentru mulţi, sinonimă cu vindecarea.

Angajându-se pe această cale, Medicina — adică noi, medicii, dar mai ales profanii — am comis şi comitem trei erori grave, şi anume:

— Una, este aceea că s'a crezut — sau se crede — că, ce nu poate să vindece „savantul" X, nu mai poate altcineva; iar ca să dovedesc contrariul, ajunge să relatez următorul caz din nenumăratele câte se petrec:

Tânărul X, intern de spital, contractând febra tifoidă, în 1907, şi făcând parte din familia medicală, a fost tratat în serviciul căruia aparţinea, de cei mai reputaţi medici ai vremii. Totuşi, după o îndelungată zăcere, învăţaţii au pierdut ori ce nădejde, şi, după creştinescul obiceiu, i s'a pus lumânarea, — şi astfel fu lăsat în paza unei infirmiere. Atâta era de sigur sfârşitul lui, în cât, a doua zi, fiecare din medici, nu întreba *dacă* a murit, ci *când* a murit. Totuşi, în ciuda întregei contribuţii a ştiinţei timpului, care se dovedise neputincioasă, — natura a reacţionat şi Dumnezeu l-a vindecat. Ori, aci nu se mai putea pune la îndoială ştiinţa indivizilor, — ci, numai insuficienţa ştiinţei medicale a timpului asupra prognosticului.

Iată prin urmare, o minune neproclamată.

— Dar, de câte ori n'am concediat noi bolnavi din spitale, ca să moară acasă, — şi totuşi, în ciuda prognosticului nostru, acei muribunzi s'au vindecat singuri; iar ca culme a ironiei, unii au revenit ca... să mulţumească medicului respectiv.

— A doua eroare se comite atunci când se pretinde sau, lăsam să se creadă că, noi — medicii — suntem aceia cari vindecăm.

Trebue să mărturisim însă — şi, să ştie oricine — că, nu noi vindecăm, ci natura. Noi nu suntem de cât nişte prepuşi — sau, cel mult, nişte conducători ai naturei. Prin inteligenţa şi spiritul de observaţie pe care ni le-a dat Dumnezeu, am învăţat — bine înţeles cei cari au învăţat — cum este alcătuită făptura lui, — şi, atunci când o cauză oare care îi deranjează jucăria sau ceasornicul, căruia îi zicem „maşină umană", — ştim să punem piesele la loc, şi să le ungem ca să meargă. — Noi îndepărtăm murdăria şi orice corpi străini; — punem oasele cap în cap, şi le menţinem în bună poziţie; — dar, ele se fierb singure, căci noi nu le putem lipi cu clei sau cu ciment. Natura însă poate să vindece şi singură, pe când noi nu putem să facem nimic fără ajutorul ei; iar ca să obţinem ceva, trebue să respectăm legile ei, căci altminteri, suprimăm vieaţa, — ca şi grădinarul care ar sădi copacul cu vârful în jos şi rădăcinele în sus.

Cei vechi recunoşteau foarte cinstit că: „Natura curat", iar cei mai bisericoşi mărturiseau că: „Nous l'avons soigné et Dieu l'a guéri". Ei bine, noi — modernii, — cari am ridiculizat a-

tâta vreme mărturisirile de mai sus, — trebue să recunoaştem că, progresul ştiinţei noastre se rezumă în aceea că, am învăţat să ajutăm natura, mai mult de cât ştiau cei vechi — adică, ştim să o punem în mai bune condiţiuni de a lucra. Vindecarea propriu zisă însă, a fost totdeauna — este, şi va rămâne — opera naturei. Ea mai dispune însă şi de alte mijloace de cât acelea pe care le cunoaştem, — şi, de aceea este în stare să realizeze „minuni", pe care nu putem să le realizăm noi astăzi.

— A treia — şi, poate cea mai gravă eroare — care întreţine desacordul de care vorbii, — este prea marea încredere a unor medici în legile stabilite de Medicină, — adică, supra estimarea concluziilor la care s'a ajuns, pe baza cunoştinţelor de astăzi. Şi, ca să fiu mai bine înţeles, voi aminti următorul caz:

In timpul răsboiului, am fost chemat de colegul dr. M. — să examinez pe gazda sa, care, cu mai bine de un an înainte, suferise o fractură a femurului. In ciuda tratamentului medical, făcut „lege artis", se produsese ceea ce se numeşte o pseudoartroză la mijlocul coapsei, care-l punea în imposibilitate de a folosi membrul respectiv. Ori, conform legilor noastre medicale, un os se consolidează, în raport cu vârsta, la 15-30-45 zile, dar dacă nu s'a consolidat nici în interval de un an, *trebue* să conchidem că nu se mai întăreşte niciodată, de cât prin operaţie; — ba încă, se pune întrebarea, dacă se mai poate vindeca chiar prin operaţie. Fiind atunci obligat să plec din localitate am amânat operaţia acestui caz, timp de o săptămână, şi am prevenit pe pacient asupra tuturor neajunsurilor. La înapoiere însă, spre uimirea mea şi a colegului meu, osul era aproape consolidat. Fireşte că, am amânat din nou operaţia, — iar mai apoi nici n'am mai avut nevoe să o facem, de oarece foarte repede osul s'a consolidat complect şi singur, fără să fi intervenit cu vreun alt tratament.

Ei bine, după legile noastre medicale, o asemenea pseudoartroză este considerată ca incurabilă altfel de cât prin operaţie; — totuşi, în dispreţul acestor legi omeneşti, puterea supraomenească a naturei a vindecat-o. Ori, se înţelege lesne că, dacă acel bolnav s'ar fi dus între timp la Lourdes sau la Maglavit, s'ar fi petrecut acelaşi lucru, — adică, s'ar fi vindecat, — şi, toată lumea ar fi fost îndreptăţită să proclame „minunea" de colo sau de dincolo.

Personal, eu n'aşi fi putut să refuz adeverinţa că a fost vorba de un caz incurabil, şi nici să tăgăduesc minunea, – căci incurabilul s'a vindecat. Prin urmare, minuni se împlinesc mereu, şi se pot împlini în tot locul.

Dar, ca să luminez mai bine orizontul acestor minuni în ceea ce priveşte vindecarea şchiopilor şi a paraliticilor – pe care medicina, sau cel puţin unii medici, le-au contestat atâta vreme, – voi aminti întâmplarea petrecută în Paris, cam între anii 1860-65. Doctorul Charcot, ajuns medic al spitalului Salpetrière, moştenise dela predecesorul său un număr de paralizaţi, cari, de ani de zile nu mai părăsiseră patul. La un moment dat, a luat foc spitalul, şi medicul a alergat să salveze paraliticii, – dar, spre uimirea lui, a constatat că aceştia fugiseră singuri și umblau prin curte. Se petrecuse deci o minune colectivă, – care, a condus ştiinţa către descoperirea hysteriei şi a pus nimbul gloriei pe fruntea lui Charcot.

Deşi învăţaţii n'au căzut încă de acord asupra procesului biologic intim al hysteriei, – nu este mai puţin adevărat că, de când cu acea întâmplare, s'a stabilit un acord: Medicina a recunoscut că, în locurile alese – Lourdes, sau ori care altul – în adevăr se pot vindeca boalele funcţionale, de genul hysteriei, lângă care s'au aşezat „îndrăciţii", „posedaţii", etc., – iar pe de altă parte, Biserica a convenit că, de vreme ce asemenea vindecări se fac şi în spitale, de ori care medic, – nu mai poate să fie vorba de „minune".

In schimb, Medicina – sau mai bine zis, unii medici – au rămas tot atât de increduli faţă de minunile vindecătoare ale boalelor cu leziuni anatomo-patologice constituite.

Ei bine, ştim cu toţii că o gomă sifilitică dispare sub influenţa tratamentului specific, – sau că, cheloidul şi o serie întreagă de tumori dispar prin röntgenterapie sau radiumterapie; – totuşi, majoritatea – ca să nu zic unanimitatea medicilor – refuză să creadă că asemenea vindecări s'ar putea face şi prin altfel de mijloace de cât acelea de care dispune Medicina; – adică, contestă posibilitatea unor astfel de minuni.

Deci, procesul de astăzi al „minunilor vindecătoare" se poate rezuma astfel: Credincioşii afirmă că, în cutare sau cu-

tare loc, s'a săvârşit „minune", fiindcă s'a vindecat cutare caz pe care medicii îl declaraseră incurabil. In opoziţie cu aceştia, contestatorii zic că, în cutare caz nu este minune fiindcă astfel de cazuri se vindecă în mod curent de către medici; – iar în cutare caz – dacă s'a vindecat, – trebue să fi fost o eroare de diagnostic, de oarece cazurile cu leziuni anatomo-patologice constituite, nu se vindecă, şi ca atare nu poate să aibă loc minunea.

Ei bine, ca să arăt cât este de puţin fondată sau exagerată părerea, – voi mai aminti încă un singur exemplu, cu care voi şi încheia obositoarea mea expunere.

Ştie toată lumea ce sunt negii, iar noi medicii ştim foarte bine structura histologică sau anatomo-patologică a acestui fel de tumori. După „ştiinţa" noastră – adică, după cele ce spusei mai sus, – asemenea leziuni constituite ar urma să nu se poată vindeca de cât prin extirpare sau prin distrugerea lor cu termo sau electro-cauterul; iar, uneori ei ocupă o suprafaţă aşa de întinsă în cât extirparea lor devine imposibilă.

Ori, există nenumărate cazuri în care negii s'au vindecat fără întrebuinţarea nici unuia din mijloacele medicale ştiute.

Cunosc pe cineva care, după ce a fost chinuit de medic – care i-a ars 3-4 negi, pe când el avea 30-40, – a fost sfătuit de o babă, ca să se spele cu balele ce curg din gura calului, după ce bea apă. Totuşi, „minunea" s'a înfăptuit, căci negii au dispărut toţi, şi, din copilărie până la bătrâneţe, nu i-a mai apărut unul. Altă persoană, Inalt Prelat, mi-a povestit că s'a vindecat după ce un moş i-a măsurat negii cu o aţă, pe care a interpus-o la balamaua uşii. O doctoriţă din serviciul meu de la spital, m'a asigurat că a fost vindecată de o babă, care i-a „vânturat" de câteva ori negii cu mătura.

Prin urmare, este vorba de leziuni anatomo-patologice constituite, incontestabile, care – în ciuda legilor noastre medicale, şi a întregii noastre ştiinţe – s'au vindecat prin alte mijloace de cât acelea pe care le cunoaştem noi; – adică „minunea" s'a petrecut.

Ori, dacă reţinem bine ceea ce spusei – că, nu noi, ci natura vindecă, – şi că noi suntem numai nişte ajutători sau conducători ai ei, – se înţelege lesne că „minunea" nu se mai

poate tăgădui; – ba încă, ea intervine în toate cazurile, indiferent dacă astăzi le pricepem noi sau nu. Omul, făcând parte din natură – adică, fiind şi el opera Dumnezeirei, – se înţelege că şi repararea lui aparţine tot acesteia.

Ştiinţa noastră medicală, n'a făcut până astăzi de cât să descopere unele din mijloacele de lucru – adică, din misterele acestei naturi, – dar, faptul că nu cunoaştem noi pe celelalte mijloace, nici nu ne dă dreptul să le tăgăduim.

Să nu uităm că, atâtea din adevărurile noastre ştiinţifice de ieri, s'au dovedit ulterior a fi fost profunde erori; iar risipirea ignoranţei noastre de ieri a desvăluit multe din minunile vindecătoare, transformându-le în practici medicale curente, – după cum, poate că multe din „minunile" contestate astăzi, vor deveni mâine achiziţiuni ale ştiinţei pozitive.

Amintii mai sus că, aprofundarea studiilor asupra sistemului nervos vegetativ şi al endocrinologiei, a deschis un orizont cu totul nou şi ne-a făcut să întrevedem posibilitatea explicării unora din fenomenele de care vorbii.

Natura ni se prezintă ca o cutie care se deschide singură, graţie resorturilor pe cari le posedă, – dar, noi trebue să ne trudim ca să descoperim butonul asupra căruia trebue să apăsăm, sau direcţia în care să-l învârtim. Biserica nu numai că nu ne împiedică dela aceasta, ci din contra, ne îndeamnă zicând: „Cercetează şi vei afla", „Bate şi se va deschide"; iar Medicina nu se poate ambiţiona să proclame că lada nu se poate deschide, fiindcă nu ştie ea s'o deschidă astăzi.

Astăzi nu cunoaştem încă elementul care a mişcat resorturile naturei în cazul vindecării paraliticilor isterici ai lui Charcot. Poate că a intervenit spaima de foc! Iar în cazul pseudoartrozei de care vorbii, poate să fi intervenit frica de operaţii; în cazurile de negi, poate că resorturile naturei au fost învârtite de „credinţa" în vindecare sau altceva. – In cazul vindecării tânărului cu febră tifoidă, nu putem nici măcar să bănuim ce a intervenit, căci acela era în agonie; dar, din moment ce suntem în stare să sugestionăm sau să hipnotizăm pe cineva – adică, să-l influenţăm în acest mod, – însemnează că resorturile naturei pot să fie puse în mişcare chiar de cineva din afară de subiectivitatea noastră.

Apoi, considerând faptul că medicina însăşi recunoaşte că, sunt boale cari apar şi boale care dispar, fără ajutorul ei; iar pe de altă parte, ţinând seamă că, după atâta trudă şi atâţia bani cheltuiţi cu chinina – care era considerată ca un tratament suveran al malariei, – învăţaţii recunosc, dezolaţi, că problema nu s'a schimbat cu nimic în bine, – însemnează că natura dispune de atâtea alte mijloace necunoscute şi nici bănuite de noi, care au întreţinut vieaţa dealungul vremurilor.

Dar mai poate cineva să ignoreze influenţa atâtor factori fizici, magnetici, electrici, care se exercită asupra omului? – Am învăţat să ne apărăm contra frigului, sau a căldurii excesive, dar, cum ne apărăm noi contra razelor cosmice, sau contra atracţiei lunare, care provoacă fluxul şi refluxul mărilor, sau contra magnetismului pământesc? Ştiind bine că omul însuşi este o maşină producătoare de unde şi în acelaş timp cel mai complicat aparat de recepţie al multiplelor unde (emanate de pământ, de arbori, de instalaţiuni, etc.), – iar pe de altă parte, ţinând seamă că furtuna magnetică a fost în stare să oprească la un moment dat (mai zilele trecute) toate cablogramele şi aparatele radiofonice, – mai putem noi pretinde, că omul poate să rămână în afara acestor influenţe? – De sigur că nu! Dar, repet întrebarea: Ce ştim noi din toată ştiinţa magnetologiei şi a cosmobiologiei, care abia mijesc?

Ei bine, tocmai această neştiinţă a noastră, impune o schimbare în felul nostru de a gândi şi o colaborare cât mai strânsă, a tuturor. – Medicina trebue să renunţe la ambiţia de a proclama ca imposibil, ceea ce nu ştie sau nu poate astăzi; – dar, poate că va afla mâine, dacă va cerceta mereu. – A tăgădui pur şi simplu existenţa „minunilor" de azi, însemnează să contestăm à priori posibilităţile ştiinţei de mâine, – căci, însăşi creaţiunea „mirajului" artificial, este încă o dovadă a acestor posibilităţi.

Pe lângă celelalte mijloace de care dispune, Medicina nu trebue să ignoreze nici rostul puterii sufleteşti.

Fără îndoială că toţi factorii de care vorbii, influenţează nu numai vieaţa organică, ci şi manifestările psichice ale indivizilor, şi de aceia, pe lângă psihologie şi psichiatrie, s'a creat termenul

de „Geopsichologie“ indicând o ştiinţă cu un orizont mai larg. — Şi, pronunţând cuvântul „factori“ şi de „ştiinţă“, — nu însemnează că contestăm puterea Dumezeirei, dela care vine totul.

La rândul său, Biserica trebue să renunţe la concepţia că credinţa în sfintele Scripturi, sau în rugăciunile preoţilor, ar fi deajuns, prin ea singură, ca să vindece orice. Ritualul fiecărei religii este numai forma în care se prezintă medicamentul activ, — care, în speţă, trebue să fie profunda cunoaştere a sufletului omenesc şi sfatul adequat. In acest scop trebue să se cultive profund geopsichologia de care pomenii, şi să nu se neglijeze a se face apel în timp util la cunoştinţele Medicinei.

Cu alte cuvinte, Biserica şi Medicina trebue să stea într'o colaborare continuă, şi cât mai strânsă, căci terenul este prea vast pentru a se teme cineva de încălcare reciprocă.

Altminteri, voind să facem din „credinţă“ sau din Lourdes ori Maglavit, un panaceu, sau un fel de monopol al minunilor, — contribuim la risipirea brumei de încredere ce mai există; — căci, dacă nu se pot contesta anumite cazuri de vindecări, — mai uşor se poate dovedi, că, nici la Lourdes şi nici la Maglavit, nu s'au vindecat toţi bolnavii câţi s'au dus acolo.

Medicii şi preoţii, să nu uite că nu se poate compune „operă“, cu un singur fel de instrumente, — şi că, ori cât de virtuoşi ar fi executanţii, partitura izolată a tobei sau contrabasului poate să apară ridiculă; dar devine foarte frumoasă în ansamblul orchestraţiei.

Desacordul între Biserică şi Medicină, iar pe de altă parte egoismul omenesc sau dorinţa de vieaţă pământească, — a făcut ca cele două domenii să fie invadate de nechemaţi, — şi, dacă nu se iau măsuri, aceştia pot să ducă la ruina ambelor.

Să nu uite nimeni că, dincolo de stomac — pentru care ucidem, sau ne sinucidem — mai este şi altceva.

CUPRINSUL:

FIGURI.

